

STOWARZYSZENIE „LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA POWIATU OPATOWSKIEGO”

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU na lata 2023-2027

Opatów, 02.2024

Spis treści

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego.	4
Forma prawna i nazwa stowarzyszenia.	4
Opis procesu tworzenia partnerstwa.	4
Opis struktury LGD.	6
Władze LGD.	7
Opis składu organu decyzyjnego.	7
Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym.	8
Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD.	8
Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR.	10
Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR.	15
Doświadczenie LGD w stosowaniu metod partycypacyjnych.	15
Opis partycypacyjnych metod tworzenia LSR.	16
Opis partycypacyjnych metod realizacji LSR.	19
Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR.	21
Demografia.	21
Charakterystyka gospodarki i przedsiębiorczości.	22
Turystyka.	24
Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne.	27
Opis działalności sektora społecznego.	29
Problemy społeczne.	31
Infrastruktura.	31
Analiza SWOT.	32
Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia.	37
Zgodność i komplementarność LSR z innymi dokumentami planistycznymi i strategiami.	37
Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR.	44
Wartość dodana podejścia LEADER.	47
Rozdział VI. Cele i wskaźniki.	49
Specyfikacja i opis celów.	49
Cel 1. Poprawa oferty turystycznej i okółoturystycznej obszaru LGD.	49
Cel 2. Wzmocnienie potencjału obszaru LGD.	50
Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.	50
Opis przedsięwzięć realizujących cele LSR.	51
Przedsięwzięcia w celu 1.	51
Przedsięwzięcia w celu 2.	60

Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	65
Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD	65
Nabory wniosków o wsparcie w ramach wdrażania LSR	65
Realizacja projektów grantowych.....	67
Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru.	67
Sposób uwzględnienia w kryteriach wyboru innowacyjności i partnerstwa na obszarze LSR.	69
Definicja innowacyjności.	69
Premiowanie współpracy z innymi podmiotami.	71
Rozdział VIII. Plan działania.....	72
Rozdział IX. Plan finansowy.	73
Rozdział X. Monitoring i ewaluacja.	74
Opis procesu monitorowania realizacji LSR.	74
Opis elementów podlegających ewaluacji oraz określenie czasu w jakim zostanie przeprowadzona ewaluacja.	75
Sposób wykorzystania wyników ewaluacji i analizy danych monitoringowych.	79
Wykaz wykorzystanej literatury.	81
Załączniki do LSR.	82
Formularz 1. Cele i przedsięwzięcia.....	82
Formularz 2. Plan działania.	84
Formularz 3. Budżet LSR.	90
Formularz 4. Plan wykorzystania budżetu LSR.	91

Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego.

Forma prawna i nazwa stowarzyszenia.

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (Strategia RLKS, zwana też Lokalną Strategią Rozwoju – LSR) została opracowana przez Lokalną Grupę Działania Powiatu Opatowskiego. Strategią objęte zostały gminy Opatów, Ożarów, Sadowie, Tarłów i Wojciechowice znajdujące się w województwie świętokrzyskim.

LGD Powiatu Opatowskiego funkcjonuje jako stowarzyszenie i jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem osób fizycznych i osób prawnych, w tym jednostek samorządu terytorialnego, mającym na celu działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Organizacja działa na podstawie przepisów: ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (tj. Dz. U. z 2020 r. poz. 2261), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 2422 z późn. zm.), rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizyjowej (Dz. U. L 231 z 30.6.2021) oraz statutu Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego i innych dokumentów wewnętrznych.

Opis procesu tworzenia partnerstwa.

Inicjatorem powstania LGD Powiatu Opatowskiego był Bogusław Włodarczyk. Naczelną ideą przyświecającą zarówno inicjatorowi założenia Lokalnej Grupy Działania, jak i całego komitetu Założycielskiego Stowarzyszenia był szeroko rozumiany rozwój obszarów wiejskich, w tym szczególnie promocja dziedzictwa kulturowego regionu, adaptacja obszarów wiejskich do zmieniających się warunków ekonomicznych w Polsce a także poprawa jakości życia społeczności lokalnej i wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych w zrównoważonym rozwoju społeczno-gospodarczym.

Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego” zostało zarejestrowane 26 marca 2008 r. i od tego momentu wykazało się może doświadczeniem we wdrażaniu podejścia Leader, w tym PROW 2007-2013 oraz PROW 2014-2020. Zgodnie z zapisami w statucie, LGD była i jest stowarzyszeniem, strukturą otwartą, a nowi członkowie, którzy wykażą chęć angażowania się w sprawy lokalne przyjmowani są przez Walne Zebranie Członków.

Obecnie LGD Powiatu Opatowskiego składa się z 5 samorządów, przedstawicieli sektora społecznego i gospodarczego tworząc spójne terytorialnie i silne organizacyjnie stowarzyszenie. Skład grupy jest reprezentatywny dla lokalnej społeczności, bez dominacji jakiegokolwiek grupy interesu. Dobra współpraca samorządów i widoczne efekty realizacji projektów w latach 2007-2013 oraz 2014-2020 zachęciły wielu przedstawicieli sektora społecznego i gospodarczego do nawiązania ścisłej współpracy z LGD i przystąpienia w poczet członków Stowarzyszenia.

Doświadczenia zebrane w ramach wdrażania LSR 2007-2013 oraz 2014-2020 są niewątpliwie dużym atutem Stowarzyszenia. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że ewaluacja zewnętrzna ex-post mająca na celu ocenę pracy zarówno biura jak i poszczególnych organów LGD Powiatu Opatowskiego, przeprowadzona przez zewnętrzny zespół ekspercki w 2015 i 2022 roku jednoznacznie wskazała na bardzo dobrą realizację swoich zadań. Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność objęta Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2023-2027, którą LGD będzie wdrażało jest kontynuacją minionej strategii. Prowadzone konsultacje społeczne, spotkania eksperckie, a także diagnoza i analiza SWOT wykazały, że cele, które były realizowane w minionym okresie programowania nie zdezaktualizowały się. Potwierdzeniem tego faktu są również

opracowywane dokumenty strategiczne (dokumenty gminne, powiatowe, wojewódzkie), które również wskazują na podobne kierunki działań rozwojowych. Oznacza to, że przyjęty przez LGD Powiatu Opatowskiego schemat działań strategicznych w momencie rozpoczęcia działalności Stowarzyszenia był dobrze opracowany i sensownie wyznaczał kierunki rozwoju obszaru. Kontynuacja działań w ramach podobnych celów niewątpliwie powoduje, że pracownicy i kadra LGD będą sprawnie realizować kolejne zadania Stowarzyszenia. To przełoży się może nie tylko na wysoki standard obsługi beneficjentów, ale także na skuteczne wdrażanie Strategii.

Rozwój regionalny trudno sobie wyobrazić bez zaangażowania szerokich grup mieszkańców i podmiotów. Jednym z najważniejszych problemów, który ciągle istnieje w regionie jest postępujące, niekorzystne zjawisko demograficzne, związane z wyjazdem najaktywniejszej części społeczeństwa. Dlatego LGD będzie dalej kładło największy nacisk oraz przeznaczało środki finansowe na powstanie nowych miejsc pracy, dzięki którym zmniejszy się emigracja młodych i zdolnych mieszkańców. Planuje się również działania związane z rozwojem turystyki, preferując działania w atrakcyjnych miejscach turystycznie. Przedsięwzięcia w tradycyjnych sektorach dla tego obszaru, w tym z zakresu turystyki muszą być zintegrowane i kompleksowe, a w ich wyniku muszą powstać miejsca pracy.

Ważnym tematem, który również był poruszany we wcześniejszej perspektywie było pobudzanie mieszkańców w kierunku zaangażowania się w życie lokalne. Dlatego też w nowej perspektywie będą kontynuowane działania w tym zakresie, szczególnie poprzez „pobudzanie” obywateli w organizacjach pozarządowych do działania. W ramach ostatniej strategii realizowane były również projekty mające na celu poprawę ogólnodostępnej infrastruktury. W niedostatecznym stopniu zaspokoiły jednak potrzeby regionu. W związku z tym kontynuowane będą działania w zakresie wsparcia infrastruktury. Nowym obszarem wsparcia, który umożliwi RLKS i jego cele jest zadbanie o jak najwyższy poziom włączenia społecznego osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Podejmowane będą bezpośrednie i pośrednie działania na ich rzecz, powodujące jak najszerzą aktywizację społeczną i zawodową. Dotychczasowe strategiczne działania LGD Powiatu Opatowskiego wynikające z uwarunkowań i specyfiki obszaru oraz potrzeb mieszkańców jak stymulowanie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i miejsko - wiejskich, poprawa ich konkurencyjności, jako miejsca zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej a także aktywizacja oraz współpraca lokalnych środowisk mają istotne znaczenie dla procesu wdrażania planowanej LSR.

Wdrażaniu LSR sprzyjać będzie również doświadczenie nabyte w poprzednich edycjach podejścia Leader. W latach 2007-2013 LGD otrzymała środki finansowe na realizację Lokalnej Strategii Rozwoju wysokości 8 704 708,00 zł.

Ponadto LGD Powiatu Opatowskiego wspólnie z LGD „Beskid Gorlicki” oraz MAS Partnerstwo Bachureń o.z. realizowała międzynarodowy projekt współpracy „Poznaj region z audio przewodnikiem”, w ramach którego opracowano i nagrano 10 audio przewodników w 3 wersjach językowych (polskiej, słowackiej i angielskiej), oprowadzających po zakątkach/obiektach związanych z kulturą ludową, historią i przyrodą obszarów partnerskich LGD.

LGD w latach 2007-2013 otrzymała również dofinansowanie na realizację szeregu projektów z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na łączną kwotę ponad 2 000 000 zł. W okresie programowania 2014-2020 LGD pozyskała wraz z bonusami kwotę 1 952 440,00 euro, z czego 1 019 234,38 euro przeznaczyła na tworzenie miejsc pracy.

W latach 2014-2020 LGD zrealizowała trzy projekty współpracy. „Kreator przedsiębiorczości” polegał na promowaniu lokalnej przedsiębiorczości, pomocy w tworzeniu nowych działalności gospodarczych i wspieraniu funkcjonujących firm, a także kształtowaniu postaw przedsiębiorczych wśród dzieci, młodzieży i dorosłych. W jego ramach utworzono Lokalne Centrum Wspierania Przedsiębiorczości (LCWP) i zorganizowano szkolenia w pięciu zakresach tematycznych.

Drugi projekt, „Czas na Świętokrzyskie” służył promocji oferty turystycznej województwa, a w jego ramach prowadzono działalność promocyjną województwa w trakcie targów Agrotavel, wykonano filmy dotyczące walorów turystycznych oraz przygotowano mapy i gadżety promocyjne.

Trzeci projekt „Marsz po zdrowie” służył rozwojowi lokalnego społeczeństwa, integracji mieszkańców, promocji zdrowego stylu życia oraz rozwojowi turystyki. W ramach działań powstała m.in. nowa infrastruktura rekreacyjna, w tym zostały wytyczone i oznakowane 4 szlaki nordic walking, a także dokonano zakupu gadżetów i kijków do uprawiania sportu.

W latach 2017-2018 wraz z 14 LGD-ami z terenu województwa świętokrzyskiego realizowała projekt „LGD-owskie wsparcie w biznesowym starcie” z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego 2014-2020. Stanowił on odpowiedź na bardzo duże zainteresowanie operacjami z zakresu przedsiębiorczości, a inicjatywa pojawiła się na spotkaniu świętokrzyskich Lokalnych Grup Działania. Celem działań było pobudzenie przedsiębiorczości poprzez zwiększenie liczby mikroprzedsiębiorstw tworzonych przez osoby bezrobotne i nieaktywne zawodowo i przez osoby odchodzące z rolnictwa na obszarze gmin województwa świętokrzyskiego. W ramach działań odbywały się liczne szkolenia dotyczące zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej, w tym w zakresie następujących tematów: prawne aspekty działalności gospodarczej, księgowość i podatki w małej firmie, zasady rozliczania dotacji, warsztaty pisania biznesplanów. Prowadzono także doradztwo poszkoleniowe w formie grupowej i indywidualnej. Z grupy 15 uczestników wyłoniono 10 osób, które po złożeniu biznesplanów i pozytywnego weryfikacji otrzymały dotację inwestycyjną w wysokości 21 000 zł na osobę i wsparcie pomostowe przez okres pół roku w wysokości 1 100 zł. Całkowity budżet projektu wyniósł 4 759 873,00 zł.

Innym działaniem prowadzonym przez LGD Powiatu Opatowskiego jest nieodpłatna pomoc prawna dla mieszkańców gmin obszaru LGD.

Warto też zauważyć, że Lokalna Grupa Działania od 2016 roku prowadzi Warsztat Terapii Zająciowej w Czekarzewicach do którego uczęszcza łącznie 60 osób z niepełnosprawnością znaczną oraz umiarkowaną z terenu powiatu opatowskiego, ostrowieckiego oraz lipskiego. Celem Warsztatu jest umożliwienie rehabilitacji społecznej i zawodowej osobom uznanym za niezdolne do podjęcia pracy w zakresie: pozyskiwania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia, realizacji zadań zmierzających do ogólnego rozwoju i poprawy sprawności każdego uczestnika, niezbędnych do możliwie niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia w środowisku.

Opis struktury LGD.

Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego to organizacja inkluzywna. Członkami LGD mogą zostać wszystkie osoby fizyczne oraz osoby prawne zainteresowane włączeniem się w działania na rzecz rozwoju partnerskich gmin.

W rezultacie można mówić o tym, iż LGD Powiatu Opatowskiego to grupa jak najbardziej reprezentatywna dla lokalnej społeczności. W jej skład wchodzi przedstawiciele zarówno sektora publicznego, społecznego jak i gospodarczego. Udział w partnerstwie przedstawicieli trzech sektorów daje możliwość wypracowania rozwiązań uwzględniających interesy mieszkańców, organizacji społecznych, sektora publicznego i przedsiębiorców. W konsekwencji praktycznie wszystkie główne grupy docelowe przedsięwzięć ważnych z punktu widzenia realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju są reprezentowane w Stowarzyszeniu.

Liczba członków LGD wynosi 59. Wśród członków znajdują się przedstawiciele wszystkich sektorów wchodzących w skład partnerstwa trójsektorowego, tj. sektora publicznego, społecznego oraz gospodarczego. Strukturę partnerstwa LGD Powiatu Opatowskiego na 30.04.2023r. zgodnie z zadeklarowanym sektorem obrazuje poniższa tabela.

L.p.	Sektor	Liczba	%
1.	Publiczny	6	10,17
2.	Gospodarczy	15	25,42
3.	Społeczny	38	64,41
	SUMA	59	100%

Tabela 1 Struktura partnerstwa LGD Powiatu Opatowskiego.

LGD działa w formie Stowarzyszenia, którego forma prawna oraz struktura partnerstwa i proces powoływania organów zostały uregulowane w Statucie. Obligatoryjnymi elementami w strukturze stowarzyszenia są: Walne Zebranie Członków, Zarząd (organ zarządczy), Komisja Rewizyjna (organ kontroli), Rada (organ decyzyjny). Spośród wszystkich członków wyłoniono 4 członków Zarządu, 13 członków Rady i 3 członków Komisji Rewizyjnej, reprezentujących różne dziedziny życia społecznego, samorządowego i gospodarczego z obszaru działania LGD Powiatu Opatowskiego.

Władze LGD.

Stowarzyszenie LGD Powiatu Opatowskiego posiada następujące organy:

1. Walne Zebranie Członków (WZC),
2. Zarząd LGD,
3. Rada LGD,
4. Komisja Rewizyjna.

Walne Zebranie Członków

Walne Zebranie Członków jest najwyższą władzą LGD. Statut określa, że Członek Walnego Zebrania Członków Stowarzyszenia może być członkiem nie więcej niż jeszcze jednego z organów LGD. Zebranie Członków jest zwoływane przez Zarząd co najmniej raz w roku lub na pisemny wniosek Komisji Rewizyjnej bądź Rady. LGD Powiatu Opatowskiego stosuje zasadę iż walne zebranie członków jest zwoływane także na wniosek wąskiej grupy członków. Do najważniejszych kompetencji Walnego Zebrania Członków należy wyróżnić ustalanie liczby członków Rady, Zarządu i Komisji Rewizyjnej, wybór i odwołanie członków wspomnianych organów, udzielanie absolutorium Zarządowi, podejmowanie uchwały w sprawie rozwiązania LGD, rozpatrywanie odwołań od uchwał Zarządu, przyjmowanie rocznych sprawozdań z działalności Zarządu, ustalanie wysokości składek członkowskich.

Zarząd

Zarząd jest powoływany spośród członków LGD i składa się od 3 do 5 osób w tym Prezesa, Wiceprezesa i Sekretarza wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków Organem, który wybiera i odwołuje Zarząd jest Walne Zebranie Członków. Do najważniejszych kompetencji Zarządu należy reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz i działanie w jego imieniu, kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia, zwoływanie Walnego Zebrania Członków, powoływanie i odwoływanie kierownika Biura LGD oraz zatrudnianie innych pracowników tego Biura, ustalanie wielkości zatrudnienia i zasad wynagradzania pracowników biura LGD, ustalanie regulaminu Biura LGD, opracowywanie LSR oraz innych wymaganych przepisami PROW dokumentów celem przystąpienia do konkursu na realizację LSR, przygotowanie wniosku o dofinansowanie realizacji LSR i przystąpienie do konkursu na jej dofinansowanie, zgodnie z przepisami PROW, realizacja LSR zgodnie z zasadami wynikającymi z przepisów PROW w tym ogłaszanie konkursów na projekty, ich przyjmowanie i przedkładanie Radzie, celem dokonania wyboru projektów do realizacji w ramach strategii, opracowanie wniosków i innych dokumentów w celu pozyskania środków na realizację celów z innych programów pomocowych, wykonywanie innych działań wymaganych przepisami związanymi z realizacją LSR, uchwalania kierunkowi programu działania LGD, uchwalanie zmian statutu, podejmowanie uchwał w sprawie przystąpienia LGD do innych organizacji, przyjmowanie i odwoływanie członków LGD.

Komisja Rewizyjna

Komisja Rewizyjna składa się z Przewodniczącego, wiceprzewodniczącego oraz od 1 do 3 członków wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków. Statut Stowarzyszenia ustala kto może być członkiem Komisji Rewizyjnej, do której zadań należy kontrola bieżącej pracy LGD, składanie wniosków w przedmiocie absolutorium Zarządu na Walnym Zebraniu Członków, występowanie z wnioskiem o zwołanie Walnego Zebrania Członków oraz dokonywanie wyboru podmiotu mającego zbadać sprawozdanie finansowe LGD zgodnie z przepisami rachunkowości.

Opis składu organu decyzyjnego.

Rada Stowarzyszenia „Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego” została powołana Uchwałą Nr 15/2023 Walnego Zebrania Członków Stowarzyszenia „Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego” z dnia 28.04.2023r. Żadna z osób będąca w składzie organu decyzyjnego nie łączy funkcji w tym organie z funkcją w Zarządzie ani w organie kontrolnym czyli Komisji Rewizyjnej. Żadna z tych osób nie jest zatrudniona w biurze LGD. Wszyscy członkowie Rady są mieszkańcami terenu objętego LSR.

W skład Rady wchodzi 13 osób. Przedstawicielami sektora społecznego jest 6 osób (46,15% składu Rady), gospodarczego 3 osoby (23,08% składu Rady) oraz publicznego 4 osoby (30,77% składu Rady).

Do kompetencji Rady należy wybór operacji i ustalenie kwoty wsparcia zgodnie z art. 33 ust. 3 lit. d Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej.

Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym.

Członkowie Rady podejmują decyzje w procesie oceny i wyboru wniosków kierując się opracowanymi wspólnie z zespołem piszącym strategię i następnie zatwierdzonymi przez Zarząd kryteriami oceny i wyboru. Istotnym aspektem jest niewątpliwie fakt, iż proces decyzyjny zorganizowany jest w sposób, który ma zapewnić bezstronność podejmowanych rozstrzygnięć. Kluczową kwestią jest tutaj procedura wyłączenia członków Rady z oceny zgodności operacji z Lokalną Strategią Rozwoju w sytuacji, gdy istnieje możliwość wystąpienia konfliktu interesów.

Procedury określają sposób organizacji naborów wniosków (m.in. tryb ogłaszania, czas trwania, miejsce składania wniosków). Procedura wyboru i oceny grantobiorców reguluje dodatkowo proces wyboru grantobiorców, sposób rozliczania projektów oraz zasady kontroli. Przyjęte procedury określają sposób postępowania w sytuacji rozbieżnych ocen w ramach kryteriów oraz ustanawiają osobę odpowiedzialną za prawidłowy przebieg procesu oceny i wyboru, poprawność dokumentacji oraz zgodność formalną. Kryteria wyboru operacji i kryteria wyboru grantobiorców będą określane w sposób mierzalny i przejrzysty, a ewentualne kryteria jakościowe będą zawierały dodatkowe wyjaśnienia w celu ujednoczenia sposobu ich oceny. O przyznaniu punktów dla danego wniosku decyzję podejmuje każdy z członków jednoosobowo. W następnym etapie na podstawie średniej ilości uzyskanych punktów tworzona jest lista rankingowa, która jest zatwierdzana uchwałą Rady. Warto podkreślić, że wnioskodawca dysponuje możliwością oprostowania decyzji Rady w przypadku projektów innych niż grantowe, a w przypadku projektów grantowych wnioskodawcy przysługuje możliwość skorzystania z procedury odwoławczej. Więcej informacji na temat ustanawiania procedur i kryteriów wyboru znaleźć można w Rozdziale 7. Decyzje Rady LGD podejmowane są w wyniku jawnego głosowania, nad którego przebiegiem czuwa Przewodniczący Rady. Rada funkcjonuje zgodnie z Ustawą o RLKS i w rezultacie zachowuje parytety, w tym władze publiczne, ani żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49% praw głosu (w składzie Rady, na etapie podejmowania decyzji, na etapie wyboru operacji), a także partnerzy niebędący instytucjami publicznymi posiadają co najmniej 50% głosów (w składzie Rady, na etapie wyboru operacji).

Wybór operacji dokonywany jest w formie uchwały Rady podjętej zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy członków uprawnionych do głosowania.

Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD.

Do podstawowych dokumentów regulujących zasady funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania Powiatu Opatowskiego należy wymienić:

- a) **Statut Stowarzyszenia „Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego”**. W Statucie znajdują się zapisy regulujące podstawowe kwestie wynikające z ustawy prawo o stowarzyszeniach oraz ustawy o rozwoju lokalnym, zasady działania LGD, członkostwo LGD, władz LGD oraz kwestie związane z majątkiem i rozwiązaniem LGD. Zmiany i uchwalanie statutu leży w kompetencji Zarządu, natomiast Dyrektor biura opracowuje projekty zmian w statucie.
- b) **Regulamin pracy biura** - określa zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników, uprawnienia Dyrektora Biura, uprawnienia koordynatora ds. LSR i promocji, zasady dostępności do informacji będących w dyspozycji LGD, zasady świadczenia doradztwa w biurze LGD oraz badanie efektywności świadczonych usług doradczych. Zmiana i uchwalanie Regulaminu pracy biura leży w kompetencji Zarządu, natomiast Dyrektor biura opracowuje projekty jego aktualizacji.

- c) **Regulamin Pracy Rady** - określa zasady wyboru Rady, kadencyjność rady, zasady ustalania składu Rady, kompetencje Rady i Przewodniczącego Rady, zasady zwoływania Posiedzeń i ich przebiegu, zasady uchwalania uchwał, trybu elektronicznego posiedzeń, wymaganych oświadczeń od członków Rady, procedury postępowania w przypadku problemów pracy Rady oraz głosowania. Zmiana i uchwalanie Regulaminu Pracy Rady leży w kompetencji Zarządu, natomiast Dyrektor biura opracowuje projekty jego aktualizacji.

Zadania realizowane przez Lokalną Grupę Działania Powiatu Opatowskiego wymagają niewątpliwie profesjonalnego zorganizowania struktur wewnętrznych i rozwijania odpowiednich kwalifikacji ekonomicznych i administracyjnych. Potwierdzeniem skuteczności LGD w tym aspekcie jest powodzenie realizacji Lokalnych Strategii Rozwoju w poprzednich okresach programowania. Dużą wagą przykładana jest także do kompetencji zespołu LGD, co znajduje potwierdzenie w dopracowanym sposobie rekrutacji nowych pracowników i dbałości o podnoszenie kompetencji zarówno osób zatrudnionych w Biurze LGD, jak i przedstawicieli organów. Pomocne jest w tym zgromadzone w ciągu ostatnich kilkunastu lat budowania partnerstwa doświadczenie w stosowaniu metod partycypacyjnych. Potencjał do odpowiedniego zarządzania środkami publicznymi stanowi niewątpliwie cechą wyróżniającą LGD Powiatu Opatowskiego.

Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR.

W skład Lokalnej Grupy Działania wchodzi 5 gmin, są to:

- Gmina Opatów,
- Gmina Ożarów,
- Gmina Wojciechowice,
- Gmina Tarłów,
- Gmina Sadowie.

Wszystkie gminy przedstawiły uchwały Rad Gmin o przystąpieniu do Lokalnej Grupy Działania Powiatu Opatowskiego. Należy również dodać, że żadna z gmin nie jest członkiem ani partnerem innej Lokalnej Grupy Działania.

Zasięg terytorialny terenu działania LGD Powiatu Opatowskiego wynosi 628,68 km². Granice administracyjne obrazuje poniższa mapa.

Mapa 1. Gminy LGD Powiatu Opatowskiego.

Łączna liczba ludności wynosi 34 181 mieszkańców. Szczegółowe dane przedstawia poniższa tabela.

GMINA	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności (wg danych GUS 31.12.2020r.)	Typ gminy	EFSI
Gmina Opatów	113,50	11 191	miejsko-wiejska	PS WPR/EFRR
Gmina Ożarów	183,30	10 425	miejsko-wiejska	PS WPR/EFRR
Gmina Wojciechowice	86,37	3 874	wiejska	PS WPR/EFRR
Gmina Tarłów	163,80	4 822	wiejska	PS WPR/EFRR
Gmina Sadowie	81,71	3 869	wiejska	PS WPR/EFRR
SUMA	628,68	34 181	-----	-----

Tabela 2 Ludność w gminach wchodzących w skład LGD.

Gmina Opatów – gmina miejsko-wiejska położona w północno-wschodniej części województwa świętokrzyskiego nad rzeką Opatówką lewym dopływem Wisły na silnie sfałdowanym terenie urodzajnych lessów, u zbiegu dróg krajowych nr 9 Radom – Rzeszów, nr 74 Kielce – Kraśnik, Lublin, nr 757 Opatów- Stopnica i graniczy z gminami: Sadowie, Ćmielów, Wojciechowice, Lipnik, Iwaniska i Baćkowice. Opatów to miasto powiatowe liczące 6 185 mieszkańców (dane dla faktycznego miejsca zamieszkania na 31.12.2020 roku). Miasto i gmina zajmują powierzchnię 113,39 km², z czego na miasto przypada 9,36 km². Łącznie na terenie gminy mieszka 11 191 osób, w tym 5 396 mężczyzn i 5 795 kobiet. W skład gminy wchodzi 28 sołectw. Na terenie gminy funkcjonują: 3 przedszkole, 2 szkoły podstawowe, 4 szkoły ponadgimnazjalne oraz 1 poradnia psychologiczno-pedagogiczna. Na terenie gminy działa Opatowski Ośrodek Kultury, Powiatowa Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna im. St. Czernika oraz Filia Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej. Funkcjonuje Opatowski Klub Sportowy „O.K.S.” Opatów. W Opatowie w roku 2020 w rejestrze REGON zarejestrowane były 793 podmioty gospodarki narodowej, z czego 566 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Gmina Ożarów - Gmina położona na północny-wschód od Opatowa. Ożarów jest drugim, co do wielkości, tuż po Opatowie, ośrodkiem gospodarczym i handlowym powiatu. Miasto Ożarów leży w odległości 23 km od Opatowa. Jest ważnym węzłem komunikacyjnym tras wiodących z Kielc do Lublina i z Warszawy do Sandomierza. Gmina ma charakter rolniczo-przemysłowy. Zajmuje powierzchnię 183,30 km². W jej skład wchodzi 34 sołectwa. Gmina liczy 10 425 mieszkańców, w tym 5 149 mężczyzn i 5 276 kobiet. Miasto Ożarów zamieszkuje 4 405 mieszkańców. W mieście i gminie funkcjonuje 5 szkół podstawowych, 3 szkoły ponadgimnazjalne, 3 przedszkole oraz 1 poradnia psychologiczno-pedagogiczna, 1 biblioteka gminna i filie publiczne. Ośrodkiem kultury fizycznej w gminie jest Międzyzakładowy Klub Sportowy „Alit” oraz nowoczesna kryta pływalnia „Neptun” w Ożarowie. W gminie Ożarów w roku 2020 w rejestrze REGON zarejestrowane były 744 podmioty gospodarki narodowej, z czego 553 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Gmina Wojciechowice – Gmina Wojciechowice położona jest w środkowej części powiatu opatowskiego w pętli dróg krajowych: Kielce – Lublin, Rzeszów – Radom – Warszawa. Jest to gmina typowo rolnicza. Powierzchnia ogólna gminy wynosi 86,37 km², z czego użytki rolne stanowią 93%. Liczba ludności wynosi 3 874 osób, w tym 1 932 mężczyzn i 1 942 kobiety. W skład gminy wchodzi 20 sołectw. Jest to gmina typowo rolnicza. Na terenie gminy Wojciechowice zlokalizowane są 4 szkoły podstawowe. Przy każdej szkole podstawowej funkcjonuje oddział przedszkolny. W gminie Wojciechowice w 2020 roku działały 2 biblioteki i filie publiczne. W miejscowości Wojciechowice jest stadion sportowy. Funkcjonuje Gminny Klub Sportowy, a w jego ramach młodzieżowe, juniorskie i seniorskie sekcje piłki nożnej. W gminie Wojciechowice w roku 2020 w rejestrze REGON zarejestrowane były 263 podmioty gospodarki narodowej, z czego 180 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Gmina Sadowie – Gmina Sadowie zlokalizowana jest w powiecie opatowskim, we wschodniej części województwa świętokrzyskiego przy drodze krajowej międzyregionalnej nr 9 Radom – Ostrowiec – Opatów – Rzeszów. Powierzchnia gminy Sadowie wynosi 81,71 km². Liczba ludności wynosi 3 869, w tym 1 908 mężczyzn i 1 961 kobiet. W skład gminy wchodzi 20 sołectw. Gmina Sadowie posiada infrastrukturę oświatową: 2 przedszkola, 1 szkołę podstawową, 1 bibliotekę. Funkcjonuje Gminny Klub Sportowy. W gminie Sadowie w roku 2020 w rejestrze REGON zarejestrowanych było 267 podmiotów gospodarki narodowej, z czego 208 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Gmina Tarłów – Gmina Tarłów jest najdalej na północ wysuniętą gminą w powiecie opatowskim. Jest to gmina typowo rolnicza. W jej skład wchodzi 32 sołectwa. Powierzchnia ogólna wynosi 163,80 km², z czego użytki rolne stanowią 69%. W gminie zamieszkuje 4 822 mieszkańców, w tym 2 387 mężczyzn i 2 435 kobiet. W gminie Tarłów zlokalizowanych jest 2 szkoły podstawowe, 1 przedszkole oraz 2 biblioteki. Na terenie gminy funkcjonuje Gminny Klub Sportowy oraz Centrum Kultury. W gminie Tarłów w roku 2020 w rejestrze REGON zarejestrowanych było 331 podmiotów gospodarki narodowej, z czego 257 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność opracowana przez LGD Powiatu Opatowskiego jest strategią wielofundusową. Oznacza to, że jest ona współfinansowana przez różne Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne (EFSI). W ramach realizacji LSR wdrażane będą operacje wspierane przez:

1. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW),
2. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR).

Poszczególne EFSI obejmują swoim zakresem oddziaływania cały obszar LGD, czyli każdą z pięciu wchodzących w skład LGD Powiatu Opatowskiego gmin. Oznacza to, że w każdej z nich będzie możliwość realizowania operacji w ramach każdego z wymienionych powyżej Funduszy.

Teren Lokalnej Grupy Działania jest usytuowany we wschodniej części województwa świętokrzyskiego na rozwidleniu dróg krajowych – nr DK 9 Radom – Rzeszów , nr DK 74 Kielce – Lublin, oraz drogi wojewódzkiej nr DW 757 Opatów – Staszów.

Obszar ten jest spójny pod względem przyrodniczym, społecznym jak i historycznym. Do głównych atutów obszaru Lokalnej Grupy Działania zaliczyć należy:

1. korzystne położenie geograficzne,
2. sprzyjające warunki środowiska naturalnego,
3. dużą dostępność terenów pod inwestycje,
4. korzystny układ komunikacyjny,
5. dobrze rozwiniętą infrastrukturę telekomunikacyjną,
6. liczne i cenne zabytki historyczne,
7. istnienie wielu organizacji społecznych, w tym klubów sportowych, zespołów artystycznych i folklorystycznych,
8. duży kapitał społeczny.

Gminy z terenu LGD są gminami o charakterze rolniczym. Jednak zauważalne jest duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych. Teren Lokalnej Grupy Działania ma korzystne położenie geograficzne. Dzięki sieci dróg krajowych istnieje dobre połączenie komunikacyjne z Rzeszowem, Lublinem, Kielcami i Warszawą. Region działania LGD to również bogactwo i zróżnicowane zasoby środowiska przyrodniczego, czyste powietrze i środowisko naturalne, a także korzystne warunki przyrodnicze dla rozwoju turystyki (w tym agroturystyki). Obszar tego terenu jest niezwykle różnorodny i malowniczy, a liczne wąwozy przecinają lessowe wyżynne tereny. Pod względem klimatycznym nie jest to obszar jednolity. Znajduje się on w zasięgu dwóch stref klimatycznych sandomiersko – rzeszowskiej i radomskiej. Wschodnia i środkowa część tego obszaru jest wyraźnie cieplejsza od obszarów leżących na zachód od niej. Tylko niewielka część obszaru leżąca w dzielnicy sandomiersko – rzeszowskiej charakteryzuje się nieco ostrzejszym klimatem. Średnia roczna temperatura waha się w granicach + 7,5 do + 8,0 °C. Najcieplejszym miesiącem jest lipiec, a średnia jego temperatura waha się od 18,7 do 19,2 °C. Długość okresu wegetacyjnego wynosi między 240 a 250 dni. Średnia długość okresu bezmroźnego wynosi 163 dni. Średnie usłonecznienie wynosi 5 godzin dziennie. Najkrótsze usłonecznienie występuje w zimie /2-3 godziny dziennie/, co pozwala na utrzymanie się pokrywy śnieżnej przez 60 – 70 dni. Na klimat terenu wpływ mają Góry Świętokrzyskie oraz przylegający region Kotliny Sandomierskiej, który jest cieplejszy i umiarkowanie wilgotny. Suma rocznych opadów wynosi 600-650 mm. Warunki klimatyczno glebowe są sprzyjające dla produkcji roślinnej. Region pod względem przyrodniczym należy do obszaru Sandomierskiego Gór Świętokrzyskich. Charakterystyczną cechą Wyżyny Opatowskiej jest istnienie pokrywy lessowej na przeważającym obszarze powiatu. Oryginalnym walorem przyrodniczym i estetycznym regionu opatowskiego jest bogato urozmaicona rzeźba terenu łagodnie pofałdowanych wzgórz. Naniesiony przed wiekami przez wiatr pył lessowy osiadł na twardych skałach paleozoicznych i zmienił charakter krajobrazów. Powstała w ten sposób urodzajna Wyżyna Opatowska i Sandomierska. Dlatego użytki rolne i zbiorowiska z nimi związane dominują w tutejszym środowisku przyrodniczym. Zróżnicowanie terenu pod względem budowy geologicznej, rzeźby terenu i warunków wodnych spowodowało, że na terenie powiatu występuje zróżnicowanie pod względem jakości gleb. W części wschodniej (tereny wzdłuż brzegu Wisły, tj. okolice Słupi Nadbrzeżnej, gmina Tarłów) znajdują się tereny dogodne do rekreacji i wypoczynku. Niewątpliwie dolina Wisły na tym odcinku, jest jednym z najpiękniejszych terenów

opatowszczyzny. Urozmaicona, mocno rzeźbiona i głęboka stosunkowo dolina tej rzeki traktowana jest przyrodniczo jako krajobraz niezwykle cenny i godny ochrony. Oryginalnym zjawiskiem przyrodniczo-rolniczym jest uprawiana jedynie w tym regionie wiśnia, zwana „Nadwiślanką”. Urokliwe są również doliny dwóch innych rzek: Koprzywianki i Opatówki. Meandry tych rzek stworzyły interesującą rzeźbę terenu o oryginalnych walorach przyrodniczo-krajobrazowych. Wzdłuż biegu tych rzek można urządzić ciekawe szlaki turystyczne. Napotkać tu można okazy skamieniałego drewna w Słabuszewicach oraz okazy kwarców w Karwowie i Tudorowie, podziwiać można także odsłonięcia skał kambryjskich w Wąworkowie. Lessy są dominującą formacją geologiczną w opisywanym regionie, jednak występują tu też inne skały. Można tu mówić o swoistej „kulturze kamiennej” w północnym fragmencie gminy Ożarów, gdzie tradycja wydobywania i obrabiania krzemienia sięga neolitu. Dowodzą o tym liczne znaleziska – kamienne narzędzia krzemienne – między innymi w Biedrzychowcu, Janikowie, Ożarowie oraz wyrobiska, kamieniołomy i pierwotne kopalnie w Karwowie (gm. Opatów), gdzie w nieczynnym wyrobisku kamienia, znaleźć można piękne kwarcyty. Omawiany teren działania charakteryzuje się dużym bogactwem i różnorodnością także zasobów kopalin mineralnych. Podstawowe znaczenie w przemyśle wydobywczym posiadają eksploatowane dla wielu gałęzi przemysłu takie kopaliny jak: wapienie, dolomity, margle, kwarcyty, piaskowce, kruszywo naturalne oraz piaski budowlane. Duża część z udokumentowanych złóż nie jest obecnie eksploatowana.

Nowe prawo górnicze i geologiczne wprowadziło obowiązek uzyskania koncesji na prowadzenie prac poszukiwawczych i wydobywczych. Dla ochrony złóż konieczne jest prowadzenie prac poszukiwawczych i wydobywczych. Dla ochrony złóż konieczne jest wykonanie inwentaryzacji złóż, wprowadzenie ich do planów zagospodarowania przestrzennego gmin oraz stałej kontroli działalności eksploatacyjnej co powinno doprowadzić do likwidacji dzięki eksploatacji. Daje to możliwość rozwoju tej dziedziny działalności w sposób kontrolowany, zapewniający minimalizację negatywnych skutków działalności górniczej dla środowiska. Należy więc stwierdzić, że z ekonomicznego punktu widzenia istniejące zasoby surowców skalnych stwarzają duże możliwości rozwoju. Oddzielną część przyrody stanowią pozostałości parków podworskich. Do najciekawszych i najlepiej zachowanych należy park wraz z resztkami pałacu Karskich oraz zespół pałacowy Jacentów (gmina Sadowie). Staropolski dworek z kolumnowym gankiem w otulinie drzew można spotkać między innymi w Śmiłowie, Pisarach, Włonicach Jasicach, Nikisiałce. Resztki dworskich ogrodów – śladów po byłych siedzibach ziemiańskich – znajdują się w Jankowicach, Mikułowicach, Wyszmontowie, Usarzowie. Do krajobrazu przyrodniczo – kulturowego należy dodać pojedyncze okazy pomników drzew, jak pomnik Klona i sześciu lip w Niemienicach, a także aleje, między innymi aleję bukową w Gierczycach oraz resztki parków w Wojciechowicach, Ptkanowie, Bidzinach, Opatowie. Zasoby wodne Opatowszczyzny to rzeki i zbiorniki wodne. Na odcinku północno – wschodnim powiat graniczy z rzeką Wisłą /od miejscowości Maruszów przez Słupię Nadbrzeżną do miejscowości Ciszycza/, rzeka Kamienna przecina gminę Tarłów. W gminie Ożarów tereny zalewowe rzeki Wisły zajmują ok. 250 ha, natomiast w gminie Tarłów wielkość terenów zalewowych od rzek Kamiennej i Wisły wynosi 2 860 ha. Na omawianym terenie do dużych zbiorników wodnych zaliczyć można zbiornik wodny w Gierczycach, Podolu oraz Karwowie. Oprócz rzek i zbiorników wodnych na terenie obszaru gmin wchodzących w skład LGD płynie szereg cieków, które należą do dorzecza Wisły. W gminie Opatów: Opatówka, Podolanka, Modliborka, Kania, Ciek od Ublinka, Łukawka, Ciek od Jałowęs o łącznej długości 37,074km. W gminie Ożarów: Maruszówka i Kanał Ożarów – Wisła o długości 6,790 km. W gminie Tarłów: Potoczek i Pawłówka o długości 8,540 km. W gminie Wojciechowice Wojciechówka, Orłowianka, Ciek od Lisowa o łącznej długości 16,982 km. W gminie Sadowie Kamienna i Opatówka o łącznej długości 12,27 km. Razem daje to długość 81,656 km.

Region łączy również bogata tradycja i historia. Ziemia Opatowska to jedna z najstarszych części Polski. Miejscowości położone w obrębie dzisiejszego Powiatu Opatowskiego od wieków przejawiały naturalne dążenie ekonomiczne ku silniejszemu i zamożniejszemu ośrodkowi. A takim był od początku Opatów, który uzyskał prawa miejskie od Leszka Czarnego w 1282 roku. Lata świetności Opatowa i Ziemi Opatowskiej to okres 1514 – 1532, kiedy te tereny były własnością kanclerza Krzysztofa Szydłowieckiego. Obszar ten i samo miasto znajdowało się na szlaku handlowym, biegnącym przez Sandomierz na Ruś Halicką, a na jarmarki opatowskie przyjeżdżało wielu zagranicznych kupców. Ponadto Opatów był siedzibą sejmików ziemskich, co wpłynęło na prestiż i dochody miasta, które było drugim co do wielkości ośrodkiem miejskim w ówczesnym województwie sandomierskim. To kanclerz Szydłowiecki dał podwaliny przyszłego Wielkiego Opatowa. Po 1815 roku Opatów najpierw stał się

obwodem, a później powiatem. Taki stan istniał do 1866 roku. Ponownie te prawa uzyskał w 1919 roku i utrzymywał do 1975 roku. Od 1 stycznia 1999 roku w wyniku reformy administracyjnej kraju powstał powiat opatowski, a Opatów ponownie uzyskał status powiatu. Bogata i długa historia Ziemi Opatowskiej powoduje, że na jej terenie znajduje się wiele dóbr kultury. Teren naszego działania to zabytki Opatowa z Kolegiatą i Bramą Warszawską, Podziemia, zabytki sakralne w gminie Sadowie (Kościół Wszystkich Świętych z XIX wiecznym cmentarzem i plebanią, Kościół Świętego Stanisława z XIX wiecznym cmentarzem) i zasoby archeologiczne związane z Kulturą Mierzanowicką (gmina Wojciechowice). Z czasów dawnych przetrwało wiele obrzędów, obyczajów zwłaszcza kultury ludowej, które są kultywowane przez Ośrodki Kultury, zespoły ludowe na terenie każdej z gmin wchodzącej w skład LGD Powiatu Opatowskiego. Warto również wspomnieć o „Zakątku Gombrowicza” w Małoszycach (gmina Sadowie), który to przypomina i promuje twórczość znanego polskiego powieściopisarza i eseisty.

W gminach wchodzących w skład LGD Powiatu Opatowskiego daje się zaobserwować tendencję do rozszerzania oferty przeznaczonej dla seniorów i młodych ludzi. Organizowaniem zajęć, spotkań, warsztatów tematycznych dla starszych osób zajmują się między innymi kluby seniora czy koła gospodyń wiejskich. Dużą aktywnością, w tym również w przypadku oferty dla młodych, wykazują się ośrodki kultury, m.in. Opatowski Ośrodek Kultury w Opatowie, Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Ożarowie, Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Sadowiu, Centrum Kultury w Tarłowie czy Gminny Ośrodek Kultury w Wojciechowicach. W swojej ofercie mają one między innymi zajęcia plastyczne, naukę gry na instrumentach, zajęcia wokalne, zajęcia sportowe, taneczne i ruchowe. Oferta dla młodych i seniorów wymaga jednak na pewno rozbudowywania (m.in. tworzenie miejsc do spotkań czy poszerzanie oferty zajęć i aktywności), zwłaszcza biorąc pod uwagę niepokojącą tendencję starzenia się społeczeństwa oraz odpływu młodych ludzi do większych miast.

Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego posiada duże doświadczenie we wspieraniu osób poszukujących zatrudnienia. Najlepszym dowodem tego są odniesione dotychczas sukcesy w zakresie wspierania powstawania nowych firm. LGD zrealizowało też bardzo udany projekt współpracy „Kreator przedsiębiorczości” w ramach którego udzielono osobom poszukującym zatrudnienia wszechstronnego wsparcia doradczego i szkoleniowego. Przeprowadzona diagnoza potrzeb obszaru wskazuje, że tego typu są w dalszym ciągu potrzebne. W ostatnich latach liczba osób bezrobotnych na obszarze LGD zmniejszyła się, ale zjawisku temu towarzyszył jednoczesny spadek liczby osób w wieku produkcyjnym. Wielu młodych mieszkańców decyduje się na opuszczanie obszaru LGD, a jednym z powodów tego zjawiska jest niemożność znalezienia zatrudnienia zgodnego z ich aspiracjami. Powstrzymanie migracji jest jednym ze strategicznych celów Lokalnej Grupy Działania. Potrzebne jest wsparcie osób, które ze względu na swoją niekorzystną sytuację życiową związaną z położeniem na rynku pracy skłonne są do opuszczenia obszaru LSR. Z tego względu oprócz młodych osób do 25 roku życia oraz seniorów w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju szczególne wsparcie zostanie udzielone grupie osób w niekorzystnej sytuacji, do której zaliczają się osoby poszukujące zatrudnienia.

Obszar LGD Powiatu Opatowskiego posiada wyjątkowo bogatą przeszłość historyczną, kulturową i cechuje się urzekającymi krajobrazami. O spójności obszaru świadczy fakt, że wszystkie gminy wchodzące w skład LGD borykają się z podobnymi problemami i wyzwaniem związanymi przede wszystkim z migracjami, starzeniem się społeczeństwa czy zmieniającą się sytuacją ekonomiczną. Wypracowany model współpracy w ramach LGD niewątpliwie sprawdził się w poprzednich okresach programowania UE. Nabyte przez LGD Powiatu Opatowskiego doświadczenie jest w stanie pomóc w walce z problemami i stawianiu czoła wyzwaniom z korzyścią dla mieszkańców i obszaru.

Rozdział III. Partycypanyjny charakter LSR.

Doświadczenie LGD w stosowaniu metod partycypanyjnych.

Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego od początku swojego funkcjonowania czyni starania, które mają na celu włączenie przedstawicieli społeczności lokalnej w procesy decyzyjne i podejmowanie inicjatyw. Ma to ścisły związek z docenieniem znaczenia kapitału społecznego i świadomości, że odgrywa on kluczową rolę w budowaniu współpracy i wzajemnego zaufania. Jest to całkowicie zgodne z podejściem LEADER wspierającym rozwój społeczności lokalnych poprzez tworzenie partnerstw składających się z przedstawicieli sektorów publicznego, gospodarczego i społecznego. Działania partnerstw ściśle opierają się na rezultatach oddolnej diagnozy oraz korzystania z unikalnych lokalnych zasobów. Istotnego znaczenia nabiera przestrzeganie głównych założeń metody LEADER, czyli zasad oddolności, zintegrowania i partnerstwa. Zasada oddolności to obowiązek zapewnienia szerokiego udziału lokalnej społeczności w tworzeniu i realizowaniu Lokalnej Strategii Rozwoju. Zasada zintegrowania dotyczy natomiast współpracy różnych grup interesu w celu realizowania wspólnych zamierzeń. Trzecia z zasad, zasada partnerstwa ma związek natomiast z obecnością w Lokalnej Grupie Działania przedstawicieli wymienionych wcześniej sektorów publicznego, gospodarczego oraz społecznego. Włączenie członków lokalnej społeczności w podejmowane działanie ma ścisły związek ze stosowaniem przez LGD metod partycypanyjnych.

Partyccypacja w Lokalnej Grupie Działania Powiatu Opatowskiego sprowadza się do realizowania inicjatyw służących włączeniu mieszkańców obszaru w działania. W tym aspekcie warto zwrócić uwagę na tworzenie Lokalnej Strategii Rozwoju na okres programowania 2014-2020. Dokument Strategii powstawał w pięciu etapach:

- Etap I – diagnoza i analiza SWOT.
- Etap II – określenie celów i wskaźników oraz opracowanie planu działania.
- Etap III – opracowanie zasad wyboru operacji i ustalenia kryteriów wyboru.
- Etap IV – opracowania zasad monitorowania i ewaluacji.
- Etap V – przygotowanie planu komunikacji.

W prace od początku zaangażowani byli mieszkańcy i wykorzystano do tego różne metod partyccypacji. Na każdym etapie prac mieszkańcy mieli możliwość konsultacji z pracownikiem LGD. Dodatkowo przeprowadzono konsultacje społeczne w każdej z gmin wchodzących w skład LGD, a także duża liczba mieszkańców zaangażowała się w trzy badania ankietowe.

Profesjonalne podejście do partyccypacji i realne zastosowanie jej metod pozwoliło na przygotowanie dokumentu strategicznego, który odpowiadał na potrzeby lokalnej społeczności. Należy również podkreślić fakt, iż partyccypacja znalazła zastosowanie nie tylko w trakcie tworzenia poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju, ale także przez cały okres jej wdrażania. Odbywało się to przy realizowaniu założonych procedur i przebiegu procesów decyzyjnych, ale też poprzez dofinansowywane operacje i wdrażanie przyjętego planu komunikacji. Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego sprzyjała aktywizacji społeczności, nierzadko będąc prekursorem pewnych działań czy też wpływając w mniejszym czy większym stopniu na powstawanie nowych stowarzyszeń. Generalnie kapitał społeczny mieszkańców obszaru pomnażany był dzięki realizacji trzech typów operacji: wsparciu organizacji pozarządowych, inwestycjom w infrastrukturę oraz imprezom. Do organizacji społecznych kierowano szkolenia, które służyły zdobyciu nowych kompetencji, a w konsekwencji zaangażowanie się w realizację wspólnych przedsięwzięć i projektów grantowych. Stowarzyszenia organizowały więc między innymi w ramach projektów grantowych liczne wydarzenia - lokalne festyny i pikniki, spotkania integracyjne. W ramach tych i wielu innych działań wzrosło zaangażowanie i aktywność mieszkańców, a istotnego znaczenia nabiera pojawienie się też nowych lokalnych liderów. Bardzo dobre opinie na temat zmian w tym zakresie posiadają również mieszkańcy obszaru LGD, którzy w 2022 roku w badaniach przeprowadzonych na potrzeby raportu ewaluacyjnego potwierdzili opinię, iż dało się w ostatnich latach zaobserwować poprawę relacji między mieszkańcami czy rozwój ich wpływu na to, co dzieje się w gminie.

Podstawą we wdrażaniu poprzedniej strategii było także bieżące informowanie i dyskusja, które miało służyć zapewnieniu jakości i przejrzystości działań LGD oraz identyfikowaniu bieżących problemów. Kluczowy był w tym aspekcie plan komunikacji, którego celem było tworzenie warunków do aktywnego i nieustannego uczestnictwa społeczności lokalnej we wdrażaniu dokumentu strategicznego. W konsekwencji komunikowano się przy wykorzystaniu rozwiązań nowoczesnych i tradycyjnych, by w ten sposób dotrzeć do jak najszerszej grupy odbiorców, w tym korzystano z takich metod jak: spotkania otwarte, ogłoszenia na tablicach informacyjnych w siedzibach instytucji użyteczności publicznej czy w sołectwach, artykuły na stronie internetowej LGD i stronach urzędów gmin, ulotki informacyjne, ogłoszenia parafialne oraz realizowano doradztwo dla potencjalnych beneficjentów.

Przeprowadzone w pierwszej połowie 2022 roku badania ewaluacyjne potwierdziły, iż dobrym posunięciem było korzystanie z nowoczesnych i tradycyjnych metod komunikacji. Mieszkańcy biorący udział w badaniu ankietowych jako źródło informacji o działaniach LGD Powiatu Opatowskiego wskazywali najczęściej informacje zamieszczone na stronie internetowej LGD a dodatkowo całkiem sporo respondentów wymieniło informacje zamieszczone na stronach gmin. Duże grono osób za kluczowe uznało wydawane przez LGD materiały promocyjne, publikacje w prasie na temat działalności LGD oraz uczestnictwo w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych. Całkiem spora grupa mieszkańców dowiadywała się o działalności LGD poprzez bezpośrednie kontakty z jego przedstawicielami, w tym między innymi w czasie festynów, ale też od swoich znajomych lub członków rodziny. Należy dodać, że bezpośrednie kontakty oraz prowadzone badania ankietowe i ewaluacja on-going (np. coroczne warsztaty refleksyjne) dawały możliwość pozyskiwania informacji zwrotnych od mieszkańców obszaru LGD. Dwukierunkowość prowadzonej komunikacji odgrywała też kluczową rolę w realizacji idei partycypacji.

Podsumowując należy stwierdzić, że Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego początku istnienia podejmuje profesjonalne działania na rzecz budowy partnerstwa wewnątrz LGD i na samym obszarze LGD. Stanowi to efekt odpowiednich wewnętrznych procedur i realizowanej zasady oddolności. Partycypacja sprowadza się więc nie tylko do informowania, ale też do konsultowania i współdecydowania. W tym celu wykorzystuje różnicowane metody, które są dostosowane do celów komunikacyjnych, a także do samych odbiorców działań.

Opis partycypacyjnych metod tworzenia LSR.

Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego bardzo dobrze realizowała przez lata zasady oddolności i partnerstwa. Potwierdzeniem tego były wyniki przeprowadzonej ewaluacji zewnętrznej w 2022 roku oraz wnioski z prowadzonych corocznie warsztatów refleksyjnych. W rezultacie uznano, że do tworzenia niniejszej Lokalnej Strategii kluczowe będzie skorzystanie ze sprawdzonych metod i narzędzi. Doskonale zdawano sobie sprawę, że bardzo ważna w dalszym ciągu będzie próba dotarcia do jak najszerszej grupy mieszkańców. Istotną kwestią było więc zróżnicowanie charakteru prowadzonych działań.

Przedstawiciele społeczności lokalnej byli włączeni w każdy etap przygotowywania Lokalnej Strategii Rozwoju. Do opracowania dokumentu strategicznego wykorzystano więc szeroki zakres danych, które zostały pozyskane w ramach konsultacji społecznych prowadzonych na obszarze objętym LSR. Sam proces tworzenia został podzielony na pięć etapów:

1. Diagnoza potrzeb
2. Wybór i określenie hierarchii celów strategii
3. Zdefiniowanie sposobów realizacji strategii
4. Stworzenie systemu monitorowania postępów w realizacji strategii
5. Określenie grup docelowych

Proces tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju zaprojektowano w taki sposób, by na każdym etapie wykorzystywać dane, które zostały pozyskane przy pomocy metod partycypacyjnych. Wszystko to miało służyć temu, by dokument strategiczny odpowiadał na realne potrzeby mieszkańców obszaru LGD, trafnie diagnozował lokalne zasoby i wskazywał perspektywiczne kierunki rozwoju społeczności lokalnej. Kluczową kwestią było w tym aspekcie powołanie Zespołu Inicjatywnego, który nadzorował proces opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju. W jego skład weszli członkowie LGD (głównie przedstawiciele organów LGD), którzy reprezentowali wszystkie sektory wchodzące w skład partnerstwa i wszystkie zaangażowane gminy. Zespół swoje decyzje podejmował

na zasadzie konsensusu lub większością głosów. Spotkania odbywały się w zależności od potrzeb w formie tradycyjnej, hybrydowej lub zdalnej. Istotnego znaczenia nabiera fakt, iż obrady Zespołu Inicjatywnego podsumowywały każdy etap prac nad dokumentem strategicznym.

W pracach zastosowano szereg innych technik angażujących mieszkańców w gromadzenie i analizowanie danych. Wymienić tu trzeba:

1. Warsztaty strategiczne – zorganizowano je w każdej gminie wchodzącej w skład LGD Powiatu Opatowskiego. Program warsztatów był bardzo bogaty, a w trakcie spotkań z mieszkańcami tworzone listy zasobów poszczególnych gmin i dyskutowano o szansach i zagrożeniach. Istotnym aspektem była także analiza potrzeb różnych grup mieszkańców każdej z gmin i propozycji obszarów tematycznych, które powinny być uwzględnione w Lokalnej Strategii Rozwoju. W warsztatach strategicznych udział wzięło łącznie 165 mieszkańców obszaru.

2. Nabór fiszek projektowych – metoda, która pozwoliła na rozpoznanie potrzeb potencjalnych beneficjentów. Fiszki projektowe uzupełniane były przede wszystkim przez przedsiębiorców i przedstawicieli organizacji pozarządowych. W tym celu przygotowane zostały formularze zgłaszanie pomysłów (dostępne zarówno w wersji papierowej, jak i elektronicznej). W fiszkach zawarte były informacje o proponowanych do realizacji operacjach, w tym ich głównych celach i środkach niezbędnych do ich osiągnięcia. Dodatkowo potencjalni beneficjenci mieli możliwość wskazania preferowanych grup docelowych i partnerów w realizowaniu operacji, a także określenia gotowości do wprowadzenia innowacji czy podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu.

3. Badania ankietowe mieszkańców – wykorzystano wyniki badania ankietowego prowadzonego wśród mieszkańców na potrzeby ewaluacji zewnętrznej Lokalnej Strategii Rozwoju z okresu programowania 2014-2020. Zapytano w nich lokalną społeczność o zmiany, jakie zaszły w gminach na przestrzeni ostatnich lat w obszarze przedsiębiorczości, kultury i rekreacji, aktywizacji i kapitału społecznego, a także rozmaitych aspektów korzystania z efektów działalności Lokalnej Grupy Działania Powiatu Opatowskiego. W badaniach ankietowych dokonano również identyfikacji obszarów, w których najbardziej potrzebne są działania na obszarze gmin objętych LSR.

Konsultacje internetowe - wykorzystano w ich przypadku stronę internetową LGD Powiatu Opatowskiego. Konsultacje polegały przede wszystkim na publikowaniu aktualnie opracowywanych elementów dokumentu strategicznego i ewidencjonowaniu otrzymywanych informacji zwrotnych. Mieszkańcy mieli więc możliwość wypowiedzenia się przesyłając odpowiedzi na adres mailowy Lokalnej Grupy Działania.

W trakcie tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju uwzględniono szereg istotnych zasad, w tym zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym dotyczące poszanowania praw podstawowych oraz przestrzegania Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. Kierowano się również zasadą równości kobiet i mężczyzn, zasadami równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Istotną rolę odegrała też zgodność działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czyni poważnych szkód”. Dołożono również starań, aby w konsultacjach udział wzięły osoby reprezentujące różne potencjalne grupy społeczne w niekorzystnym położeniu, w tym kobiety, osoby starsze, młodzi ludzie do 25 roku życia.

Należy podkreślić, że w prowadzonych konsultacjach społecznych mogli wziąć udział wszyscy zainteresowani, a dodatkowo każda z przedstawionych propozycji została uznana za równie ważną. Zwrócić uwagę trzeba na fakt, iż niektóre z zastosowanych technik partycypacyjnych dawały możliwość zachowania anonimowości. Zgromadzona w trakcie konsultacji dokumentacja (formularze, kwestionariusze, listy obecności, zdjęcia) jednoznacznie potwierdza, iż w przygotowanie Lokalnej Strategii Rozwoju została włączona bardzo zróżnicowana grupa osób i można mówić o tym, iż w odpowiedni sposób reprezentowała ona wszystkie grupy mieszkańców.

Jak już zostało to stwierdzone, sam proces tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju został podzielony na pięć etapów. W każdym spośród nich wykorzystywano dane zgromadzone przy pomocy rozmaitych metod konsultacji. Szczegóły dotyczące tego zagadnienia prezentuje poniższa tabela.

Kluczowy etap prac nad LSR	Zastosowane metody konsultacji
Diagnoza potrzeb	1. Badanie ankietowe mieszkańców
Wybór celów priorytetowych oraz określenie hierarchii celów	1. Konsultacje internetowe 2. Warsztaty strategiczne
Zdefiniowanie sposobów realizacji strategii	1. Konsultacje internetowe 2. Warsztaty strategiczne
Stworzenie systemu monitorowania postępów w realizacji LSR	1. Konsultacje internetowe 2. Badanie ankietowe mieszkańców
Określenie grup docelowych	1. Nabór fiszek projektowych od przedsiębiorców 2. Nabór fiszek od NGO 3. Konsultacje internetowe

Tabela 3 Metody konsultacji społecznych zastosowane na kluczowych etapach pracy nad LSR.

Narzędzia wykorzystywane w trakcie konsultacji społecznych skonstruowano z uwzględnieniem czterech zagadnień przekrojowych:

1. innowacyjność,
2. cyfryzacja,
3. ochrona środowiska i przeciwdziałanie zmianom klimatu,
4. zmiany demograficzne.

W poniższej tabeli zawarto podsumowanie wyników konsultacji w odniesieniu do wymienionych powyżej kryteriów. Dodatkowo wskazano rozdziały Lokalnej Strategii Rozwoju, w których można odnaleźć pogłębioną ich analizę.

Kryteria przekrojowe	Wyniki przeprowadzonych konsultacji	Numer Rozdziału LSR
Zmiany demograficzne	Analiza oferty kierowanej do osób poniżej 25 roku życia	II, IV
	Analiza oferty kierowanej do osób powyżej 60 roku życia	II, IV
	Określenie grup w niekorzystnej sytuacji	II, IV
	Wskazanie przedsięwzięć, które nakierowane będą na zwiększenie aktywności społecznej ludzi do 25 roku życia	VI
	Przypisanie grup docelowych do poszczególnych przedsięwzięć	VI
Innowacyjność	Inwentaryzacja lokalnych zasobów, które mogą zostać wykorzystane do tworzenia innowacyjnych rozwiązań	I, II, IV
	Uszczegółowienie definicji innowacyjności dla poszczególnych przedsięwzięć	VII
	Określenie efektów wdrażania innowacji	VI

Ochrona środowiska i przeciwdziałanie zmianom klimatu	Identyfikacja kluczowych zasobów obszaru LGD	II, IV
---	--	--------

Tabela 4 Sposób uwzględnienia wyników konsultacji społecznych w LSR.

Opis partycypacyjnych metod realizacji LSR.

Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego działania partycypacyjne będzie kontynuowała na etapie wdrażania dokumentu strategicznego. W ten sposób w dalszym ciągu będzie dążyć do aktywizowania społeczności lokalnej i umożliwienia jej pełnego udziału w rozwoju obszaru działania LGD. Działania partycypacyjne przewidziane do realizacji w ramach wdrażania LSR sprowadzają się do wykorzystania trzech stopni partycypacji: informowanie, konsultowanie i współdziałanie. Można też wskazać trzy główne obszary, w których widoczne jest postawienie na metody partycypacyjne: 1. Konstrukcja matrycy logicznej (cele, przedsięwzięcia i wskaźniki), 2. Realizacja planu komunikacji, 3. Procedura monitoringu i ewaluacji.

Jeśli chodzi o konstrukcję matrycy logicznej, warto zauważyć, iż podstawą do wskazania celów Lokalnej Strategii Rozwoju była partycypacyjna diagnoza potrzeb. Szeroki udział reprezentantów różnych grup mieszkańców obszaru LGD pozwolił na wnikliwe określenie grup docelowych poszczególnych przedsięwzięć. Zadbano także o to, by wszystkie grupy mieszkańców były włączone w realizację Lokalnej Strategii Rozwoju. W konsekwencji wśród grup docelowych znaleźli się przedstawiciele i przedstawicielki przedsiębiorców i rolników, organizacji pozarządowych jednostek samorządowych, ludzi młodych, seniorów oraz innych grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Istotnym elementem było też przypisanie grup docelowych do poszczególnych przedsięwzięć. W rezultacie osiągnięcie rezultatów jest możliwe jedynie przy udziale przedstawicieli różnych grup społeczności lokalnej. Dzięki temu wzmocnione zostanie partnerstwo na obszarze działania LGD, a dodatkowo można mówić o budowie poczucia sprawczości wśród mieszkańców. Warto także podkreślić, że przedsięwzięcia, które zostały przewidziane do realizacji, nierzadko wręcz wymagają partycypacji mieszkańców. Drugi z wymienionych powyżej obszarów, czyli realizacja planu komunikacji, zawiera szereg działań, których celem jest:

- wzmocnianie wewnętrznego partnerstwa (komunikacja z członkami LGD),
- wzmocnianie partnerstwa na obszarze LSR i animowanie społeczności do partnerstwa z innymi podmiotami,
- animowanie społeczności do wdrażania innowacji,
- aktywizacja ludzi młodych,
- informowanie społeczności o możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań,
- wzmocnianie efektów realizacji LSR.

Zaplanowane środki komunikacji i działania komunikacyjne są bardzo zróżnicowane. Ma to ścisły związek z potrzebą dotarcia do wszystkich grup docelowych, w tym do ludzi młodych, seniorów oraz przedstawicieli grup w niekorzystnej sytuacji. W wyborze środków przekazu wzięto pod uwagę wyniki przeprowadzonych w 2022 roku badań ewaluacyjnych. W konsekwencji postanowiono skupić się przede wszystkim na środkach komunikacji elektronicznej, ale nie zapominając o rozwiązaniach bardziej tradycyjnych. Zaplanowano więc liczne publikacje na stronach internetowych i w portalu społecznościowym Facebook, ale także przygotowanie broszur, plakatów i ulotek. Ważną funkcję odgrywać będzie również komunikacja bezpośrednia, w tym takie działania jak szkolenia, spotkania informacyjne, imprezy lokalne, warsztaty refleksyjne czy doradztwo świadczone w biurze Lokalnej Grupy Działania. LGD Powiatu Opatowskiego dużą uwagę przykładają do tego by działania komunikacyjne były efektywne i adekwatne. W rezultacie przekazywane informacje będą potrzebne i zrozumiałe dla odbiorców, a stosowane metody będą jak najbardziej trafne. Warto dodać, że w planie komunikacji przewidziano również organizację wydarzeń sieciujących lokalnych partnerów i szkolenia dla mieszkańców. Samo komunikowanie ma służyć zwiększeniu zaangażowania społeczności lokalnej we wdrażanie LSR czy wykorzystaniu potencjału podejścia LEADER.

Istotną kwestią jest też procedura monitoringu i ewaluacji. Podstawą jest w tym przypadku pozyskiwanie informacji zwrotnych od społeczności lokalnej. W tym celu prowadzone będą badania ankietowe, które pozwolą ocenić efekty wdrażania LSR, a także poziom zadowolenia mieszkańców obszaru LGD. Na stronie internetowej LGD udostępniony zostanie formularz dający możliwość zgłaszania uwag dotyczących działań prowadzonych przez LGD oraz pomysłów na nowe inicjatywy. Planowane jest też przeprowadzanie naboru fiszek z pomysłami oraz organizowanie warsztatów refleksyjnych, w trakcie których mieszkańcy będą mieli możliwość zgłaszać uwagi i formułować rekomendacje dotyczące funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania.

Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR.

Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego posiada duże doświadczenie w badaniu potrzeb lokalnej społeczności. Analizy takie wykonywane były nie tylko w czasie przygotowania poprzednich Lokalnych Strategii Rozwoju, ale także w czasie ich wdrażania. W ostatnich latach prowadzone były coroczne spotkania refleksyjne w czasie których mieszkańcy obszaru dyskutowali o przemianach zachodzących na obszarze LSR. W 2022 przeprowadzona została ewaluacja procesu wdrażania LSR w latach 2016-2022. Te doświadczenia zostały wykorzystane w czasie przygotowania niniejszej Lokalnej Strategii Rozwoju.

Analiza potrzeb i potencjału LSR została przeprowadzona w oparciu o dane ze statystyk publicznych. Istotne jest jednak to, że proces ich analizy zostali włączeni członkowie społeczności lokalnej w czasie konsultacji społecznych opisanych w Rozdziale III. Mieszkańcy obszaru LSR pomagali oceniać i porządkować gromadzone dane. W toku konsultacji wyodrębniono najistotniejsze obszary problemowe, które pokrywają się z kolejnymi sekcjami zawartymi w tym rozdziale. Analizując poszczególne obszary problemowe przygotowywano dane do analizy SWOT. Ta technika analityczna posłużyła do sformułowania wniosków na podstawie których określono ostateczne obszary tematyczne LSR oraz jej grupy docelowe. Obszary problemowe analizowano w taki sposób by dookreślić przyczyny obserwowanych problemów oraz ich negatywne skutki. Ta technika była pomocna w decydowaniu, czy dany aspekt był uznawany za słabą/mocną stronę obszaru czy też szansę/zagrożenie dla jego rozwoju. Ostateczne decyzje w tym zakresie były podejmowane przez członków lokalnej społeczności.

Demografia

Analizując sytuację demograficzną należy zwracać uwagę nie tylko na samą liczbę ludności, ale także na jej strukturę wiekową. W poniższej tabeli zaprezentowane dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym oraz poprodukcyjnym.

Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym (źródło BDL)						
Nazwa gminy	Wiek przedprodukcyjny		Wiek produkcyjny		Wiek poprodukcyjny	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020
Opatów	1 880	1 684	7 450	6 485	2 700	3 022
Ożarów	1 926	1 778	6 884	6 062	2 221	2 585
Sadowie	672	645	2 480	2 269	892	960
Tarłów	828	743	3 339	2 799	1 216	1 280
Wojciechowice	710	664	2 516	2 248	905	957

Tabela 5 Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym.

Wszystkie gminy będące członkami LGD Powiatu Opatowskiego zaliczyły spadki jeśli chodzi o ludność w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym. W skali całego obszaru ubytek ten jest bardzo istotny, ponieważ liczba osób w wieku aktywności zawodowej zmniejszyła się aż o 2 866. W 2020 roku na obszarze LGD mieszkało 8 804 osoby w wieku poprodukcyjnym. Oznacza to wzrost liczby najstarszych mieszkańców aż o 10% w porównaniu z rokiem 2015.

W 2020 roku tylko w Gminie Wojciechowice liczba osób wymeldowujących się była niższa nad nowymi zameldowaniami. Trend ten utrzymuje się od dłuższego czasu, ponieważ podobne zjawisko można było zaobserwować w pięciu spośród analizowanych gmin już w 2016 roku.

Nazwa gminy	Zameldowania ogółem (BDL)		Wymeldowania ogółem (BDL)	
	2016	2020	2016	2020
Opatów	89	101	127	114
Ożarów	115	99	165	138
Sadowie	32	15	31	48
Tarłów	46	32	57	53
Wojciechowice	51	41	47	29

Tabela 6 Zameldowania i wymeldowania ogółem na obszarze LSR.

Problemy demograficzne obszaru były dogłębnie omawiane w czasie warsztatów strategicznych w gminach, podczas których rozważano różne możliwe sposoby przeciwdziałania nim. Zwracano przy tym uwagę na przyczyny tych problemów oraz ich negatywne konsekwencje. Niektóre z przyczyn spadku urodzeń i migracji młodych osób związane są z innymi zjawiskami zachodzącymi na obszarze LSR, w tym sytuacją na rynku pracy (brak atrakcyjnych miejsc pracy) i jakością życia (niezadowalający dostęp do infrastruktury, słabe połączenia internetowe). Z drugiej strony, gminnych wchodzące w skład LGD Powiatu Opatowskiego wpisują się w bardziej ogólne trendy przemian demograficznych obserwowanych w Polsce i wielu innych krajach Europy. W tym sensie zjawisko starzenia się społeczności jest niejako warunkowane zewnętrznymi czynnikami, na które Lokalna Grupa Działania nie ma pełnego wpływu. Z tego względu zjawisko starzenia się społeczeństwa uznane zostało za zagrożenie dla obszaru LSR.

Do słabych stron gmin wchodzących w skład LGD Powiatu Opatowskiego należy nieodpowiednia oferta dla seniorów. W czasie konsultacji społecznych zwracano uwagę na zagrożenie osób starszych wykluczeniem. W gminach brakuje placówek opiekuńczych, ale wskazywano też na to, że osoby starszą mają potrzeby wykraczające poza usługi proponowane przez instytucje publiczne. Problemem dla seniorów są braki w infrastrukturze publicznej skutkujące jej niedostateczną dostępnością. Mieszkańcy obszaru podkreślali również potrzebę tworzenia i doposażania miejsc spotkań oraz kreowania oferty czasu wolnego, która będzie aktywizować seniorów i włączać ich w działania na rzecz obszaru. Do zagrożeń dla rozwoju obszaru LSR można zaliczyć zjawisko depopulacji obszarów wiejskich. Jest ono związane z niewielką liczbą urodzeń oraz emigracją młodych osób. Mieszkańcy wskazywali, że zjawisko to powiązane jest z rynkiem pracy oraz wysokimi aspiracjami młodych osób. Z drugiej strony wpływ na decyzję o pozostaniu lub osiedleniu się na danym obszarze ma także oferowana przez daną społeczność jakość życia. W tym sensie potrzeby młodych osób są zbieżne z potrzebami seniorów, ponieważ także oni oczekują dostępu do infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i kulturalnej. Rozwijanie oferty dla starszych osób może pomóc osobom w wieku produkcyjnym w godzeniu ról rodzinnych i zawodowych. Członkowie społeczności biorący udział w konsultacjach zwrócili uwagę, że niektóre osoby, które w przeszłości opuściły obszar LGD Powiatu Opatowskiego teraz na niego wracają. To cenna informacja o zjawisku, które nie jest dostrzegane z poziomu analizowanych danych GUS. Emigracja powrotna może być szansą rozwojową dla obszaru LSR.

Charakterystyka gospodarki i przedsiębiorczości.

Na terenie gmin wchodzących w skład LGD działa 2 638 podmiotów gospodarczych, zajmujących się głównie handlem, usługami, działalnością produkcyjną, budownictwem, usługami transportowymi. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na koniec 2020 roku wyniosła 4 509 916, natomiast dla województwa 116 493, co pokazuje, że obszar charakteryzuje się małą przedsiębiorczością. Wspomniane branże uznaje się za kluczowe dla rozwoju obszaru, gdyż jeden z ważniejszych wniosków wynikających z prowadzonych konsultacji

społecznych wskazywał na konieczność wykorzystania lokalnych zasobów. Mieszkańcy obszaru posiadają „know how” oraz narzędzia do wykonywania zawodów we wspomnianych branżach, dlatego warto inwestować właśnie w nich. Dzięki doświadczeniu w prowadzeniu tego typu działalności, lokalni przedsiębiorcy zdobywają przewagę konkurencyjną na regionalnym i narodowym rynku, co w konsekwencji będzie prowadzić do rozwoju tych branż, a przez to zwiększenia miejsc pracy.

W poszczególnych gminach należących do LGD przedstawia się to w następujący sposób:

- **Gmina Opatów** – na koniec 2020 roku w rejestrze REGON zarejestrowane było 1 080 podmiotów gospodarki narodowej, z czego 795 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W tymże roku zarejestrowano 52 nowe podmioty, a 34 podmioty zostały wyrejestrowane
- **Gmina Ożarów** – na koniec 2020 roku w rejestrze REGON zarejestrowane były 725 podmiotów gospodarki narodowej, z czego 537 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W tymże roku zarejestrowano 43 nowe podmioty, a 25 podmiotów zostało wyrejestrowanych.
- **Gmina Sadowie** – na koniec 2020 roku w rejestrze REGON zarejestrowanych było 264 podmioty gospodarki narodowej, z czego 206 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W tymże roku zarejestrowano 17 nowych podmiotów a 15 podmiotów zostało wyrejestrowanych.
- **Gmina Tarłów** – na koniec 2020 roku w rejestrze REGON zarejestrowanych było 317 podmiotów gospodarki narodowej, z czego 244 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W tymże roku zarejestrowano 30 nowych podmiotów, a 11 podmiotów zostało wyrejestrowanych.
- **Gmina Wojciechowice** – na koniec 2020 roku w rejestrze REGON zarejestrowanych było 252 podmioty gospodarki narodowej, z czego 171 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W tymże roku zarejestrowano 24 nowe podmioty a 9 podmiotów zostało wyrejestrowanych.

Kluczowe znaczenie dla rozwoju terenu gmin należących do LGD ma funkcjonowanie branży rolniczej ze względu na charakter rolniczy obszaru jednak ważnym ogniwem jest także sektor budowlany w którym funkcjonuje sporo podmiotów gospodarki narodowej. Dodatkowo teren działania LGD charakteryzuje się dużym bogactwem i różnorodnością zasobów kopalin mineralnych. Podstawowe znaczenie w przemyśle wydobywczym posiadają eksploatowane dla wielu gałęzi przemysłu takie kopaliny jak: wapień, dolomity, margle, kwarcyty, piaskowce, kruszywo naturalne oraz piaski budowlane. Duża część z udokumentowanych złóż nie jest obecnie eksploatowana. Na terenie LGD występuje małe zainteresowanie wśród inwestorów zewnętrznych (w tym zagranicznych), mimo faktu, że na terenie LGD jest bogata oferta terenów inwestycyjnych. Zauważalnym problemem w obszarze przedsiębiorczości jest także niewystarczający poziom wdrażania nowoczesnych technologii/innowacji w przedsiębiorstwach. Mimo możliwości technicznych i coraz to nowocześniejszych technologii niewielka ilość przedsiębiorców decyduje się na ich wdrażanie. Może to wskazywać na niewystarczającą liczbę instrumentów wspierających małych i średnich przedsiębiorców lokalnych, którzy mogliby podejmować nowe wyzwania inwestycyjne i rozwojowe. W przeprowadzonych badaniach podczas ewaluacji minionej strategii respondenci zauważyli, że konieczne są zmiany w strukturze zatrudnienia. Ich zdaniem należy odchodzić od zatrudnienia w branży rolniczej. Zasadne wydaje się zatem wsparcie pozarolniczej działalności gospodarczej, tworzenie atrakcyjnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości, wykorzystanie surowców znajdujących się na terenie regionu do rozwoju przedsiębiorczości, nawiązanie współpracy partnerskiej na terenie kraju i za granicą oraz wykorzystanie zewnętrznych środków finansowych na rozwój przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy. Warto również zwrócić uwagę, że pomimo sporych obszarów rolnych na terenie obszaru działania LGD nie funkcjonują przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego. Powstanie takiego przedsiębiorstwa jest jednak trudne ze względu na niskie ceny płodów rolnych, co zniechęca do uprawy lokalnych rolników. Taki stan rzeczy w połączeniu z wysokimi kosztami produkcji skutkuje dezagraryzacją omawianego obszaru, dlatego inwestycja w przedsiębiorstwo przetwórcze jest obciążone sporym ryzykiem. Jako elementy zewnętrzne, które stanowią zagrożenia dla rozwoju gospodarczego omawianego obszaru, mieszkańcy podczas prowadzonych konsultacji wskazali dodatkowo brak nowych miejsc pracy, utrata rynków zbytu na produkt rolne, zalanie rynku przez tanie produkty oraz zbiurokratyzowany system prawny.

Poziom zatrudnienia.

Na koniec 2020 roku w gminach obszaru LSR zatrudnionych było łącznie 4 483 osób, w tym 2 583 kobiety. W strukturze zatrudnienia dominują kobiety, których zatrudnienie w okresie badawczym wynosiło 57,6%.

Bezrobocie.

Liczba osób bezrobotnych pod koniec 2020 roku na obszarze gmin wchodzących w skład LGD wynosiła 1985 i zmniejszyła się w okresie 7 lat prawie o 35%. Wskaźnik stopy bezrobocia rejestrowanego w powiecie opatowskim na koniec 2020 roku wynosił 13,4%.

W poniższej tabeli przedstawiono liczbę bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Opatowie w gminach wchodzących w skład LGD Powiatu Opatowskiego na przestrzeni 7 lat.

Bezrobocie w gminach	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gmina Opatów	1 064	1002	865	735	668	703	709
Gmina Ożarów	928	907	727	617	598	560	577
Gmina Sadowie	324	292	235	197	199	193	198
Gmina Tarłów	498	448	379	344	330	347	311
Gmina Wojciechowice	355	330	271	224	215	207	190
Razem	3 169	2 979	2 477	2 117	2 010	2 010	1 985

Tabela 7 Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych według gmin.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie świętokrzyskim w 2020 roku wyniosła 8,5% (wobec 8% w 2019 roku), przy średniej dla kraju na poziomie 6,2%. Wartość stopy bezrobocia uplasowała region na 13 miejscu w rankingu województw.

W poszczególnych gminach wchodzących w skład LGD dane dotyczące rynku pracy przedstawiają się następująco:

- **Gmina Opatów** – w Gminie Opatów w 2020 roku bezrobocie wyniosło 13,9 % (udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym), co oznacza, że 709 osób pozostawało bez pracy.
- **Gmina Ożarów** – w Gminie Ożarów w 2020 roku bezrobocie wyniosło 12,3%, co oznacza, że 577 osób pozostawało bez pracy.
- **Gmina Sadowie** - w Gminie Sadowie w 2020 roku bezrobocie wyniosło 11,4%, co oznacza, że 198 osób pozostawało bez pracy.
- **Gmina Tarłów** - w Gminie Tarłów w 2020 roku bezrobocie wyniosło 13,7%, co oznacza, że 311 osób pozostawało bez pracy.
- **Gmina Wojciechowice** - w Gminie Wojciechowice w 2020 roku bezrobocie wyniosło 10,8%, co oznacza, że 190 osób pozostawało bez pracy.

Turystyka.

Obszar LGD Powiatu Opatowskiego posiada potencjał do rozwoju turystyki. Na obszarze LGD Powiatu Opatowskiego znajduje się szereg zabytków o dużym znaczeniu historycznym i ciekawych walorach architektonicznych. Do najważniejszych z nich można zaliczyć obiekty takie jak:

- **Brama Warszawska** - jest jedynym ocalałym elementem systemu obronnego renesansowego Opatowa. Przechodząc przez nią ma się przez chwilę wrażenie, że czas zatrzymał się w miejscu.
- **Podziemna Trasa Turystyczna** - powstanie opatowskich lochów wiązało się ze wzrostem znaczenia Opatowa i jego położeniem: krzyżowały się tu szlaki kupieckie ze Śląska i Krakowa do Wielkopolski, na Pomorze Ruś Halicką.

- **Dwór w Śmiłowie** - dwór wybudowany w II połowie XVIII wieku w stylu barokowym, przez Józefa Wiercińskiego herbu Ślepowron, na miejscu XVII-to wiecznej wieży mieszkalnej Czyżowskich. W latach 20 tych XIX wieku Cyprian Baczyński herbu Sas z żoną Katarzyną z Wiercińskich, przebudowują śmiłowski dwór w stylu klasycystycznym, dodając czterokolumnowy portyk w elewacji frontowej i sześciokolumnowy, wglębny portyk w elewacji ogrodowej.
- **Kamienica z podcieniami w Opatowie** - kamienica z podcieniami stojąca przy opatowskim rynku (obecnie siedziba Rady Miejskiej i władz Opatowa) w okresie międzywojennym siedziba starostwa powiatowego, obecnie nazywana ratuszem.
- **Kolegiata p.w. Św. Marcina Biskupa w Opatowie** - zalicza się do cenniejszych w kraju zabytków architektury romańskiej. Orientowana bazylika z przekształceniami i szczegółami późnogotyckimi, renesansowymi i barokowymi, zbudowana została z ciosów piaskowca na planie krzyża łacińskiego
- **Zespół klasztorny bernardynów** - fundację klasztoru OO. Bernardynów w Opatowie zapoczątkował w 1467r. bp lubuski Krzysztof Fryderyk. Kościół klasztorny jest obecnie budowlą barokową. Wyposażenie świątyni barokowe i rokokowe. Na rokokowym ołtarzu głównym z XVIII wieku znajdują się obrazy Matki Boskiej z Dzieciątkiem (w sukience) i Wniebowzięcia oraz rzeźby św. Piotra z Alkantary i św. Bonawentury wykonane przez Macieja Polejowskiego.
- **Zamek w Tudorowie** - do czasów współczesnych zachowała się wieża na rzucie kwadratu, znajdująca się na wschodnim krańcu cypla skalnego o spadzistych ścianach.
- **Pałac w Jacentowie** - przy drodze krajowej nr 9 w Jacentowie Pomiędzy Ostrowcem Św. a Opatowem warto zobaczyć pałac wraz z zachowanym parkiem pałacowym.
- **Synagoga w Tarłowie** - budynek synagogi znajdował się w obrębie murów obronnych w pobliżu pierwotnego placu targowego. Obecnie zobaczyć można ruiny synagogi, zniszczonej w czasie działań wojennych.
- **Kościół p.w. Świętej Trójcy w Tarłowie** - świątynia ufundowana w 1647 roku przez starostę opoczyńskiego Zbigniewa Oleśnickiego. Wybudowana w stylu wczesnobarokowym, budowla orientowana, wzniesiona z cegły i kamienia.
- **Klasztor i Kościół OO. Bernardynów w Opatowie** - początki kościoła sięgają XI wieku; natomiast Ojcowie Bernardyni zostali sprowadzeni do Opatowa w 1470 r.; budowla ma styl barokowy.
- **Dom Muzealny w Opatowie** - datowany na początek XIX wieku. Po zakończeniu kapitalnego remontu w ostatnich latach miejsce to zostało przeznaczone na budynek muzealny. w którym mieszczą się Muzeum Ziemi Opatowskiej oraz Muzeum Geodezji i Kartografii.

Dodatkowo należy podkreślić, iż we wszystkich gminach wchodzących w skład LGD Powiatu Opatowskiego znajdują się obiekty sakralne o dużych walorach historycznych i ciekawej architekturze. Wszystkie wskazane powyżej obiekty są bez wątpienia elementami przyciągającymi turystów zarówno z kraju jak i zagranicy, stanowiąc wizytówkę LGD Powiatu Opatowskiego.

Mieszkańcy obszaru dumni są z bogatego dziedzictwa historycznego i kulturowego swojego regionu. Należy zwrócić uwagę, że wiele występujących na obszarze elementów dziedzictwa jest unikatowych i posiada autentyczną wartość historyczną. Są one świadectwem niegdysiejszej świetności regionu. Zachowanie tego dziedzictwa kulturowego jest istotnym zadaniem nie tylko z punktu widzenia rozwoju obszaru LGD, ale ma ono znaczenie dla kultury polskiej.

Organizacje wspierające turystykę.

Do najważniejszych instytucji wspierających rozwój turystyki na terenie LGD Powiatu Opatowskiego należy zaliczyć Powiatowe Centrum Kultury w Opatowie (PCK) . Przedmiotem jego działań w zakresie turystyki jest:

- tworzenie nowych produktów turystycznych, kulturalnych oraz rekreacyjnowypoczynkowych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego, przemysłowego i naturalnego w celu podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej i pobudzenia rozwoju gospodarczego powiatu;
- realizowanie projektów inwestycyjnych na obszarach o wysokim stopniu atrakcyjności turystycznej dla powiatu;

- rozwój i modernizacja infrastruktury informacyjnej i promocyjnej, oznakowanie obszarów atrakcyjnych inwestycyjnie i turystycznie;
- prowadzenie i zarządzanie Podziemną Trasą Turystyczną w Opatowie, w szczególności poprzez organizowanie na jej terenie wystaw poświęconych historii powiatu, organizowanie zwiedzania trasy przez turystów oraz podniesienia jej atrakcyjności;
- gromadzenie, dokumentowanie, tworzenie, ochrona, archiwizowanie i udostępnianie dóbr kultury;
- tworzenie warunków do rozwoju amatorskiego ruchu turystycznego oraz zainteresowania wiedzą i sztuką;
- tworzenie warunków do rozwoju organizacji, stowarzyszeń dla rozwoju sztuki ludowej, których celem jest integracja społeczna i kulturalna środowiska;

Na terenie miasta Opatów zlokalizowane są 2 Punkty Informacji Turystycznej, Pl. Obrońców Pokoju 18, 27-500 Opatów oraz na Placu Rekreacyjno-Wypoczynkowym "Promenada" znajdującym się przy ul. Szpitalnej 4, 27-500 Opatów. Stanowią one centrum informacyjne w zakresie obsługi ruchu turystycznego na obszarze powiatu opatowskiego w szczególności w zakresie dostępności zabytków, atrakcji turystycznych, bazy noclegowej oraz gastronomicznej, a także danych dotyczący szlaków pieszych i rowerowych.

Bardzo ważną funkcję wspierającą turystykę na terenie powiatu pełni Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze oddział w Opatowie, ul. Kościuszki 2, 27 - 500 Opatów. Celem statutowym PTTK jest działalność w zakresie krzewienia turystyki i krajoznawstwa oraz aktywnych form wypoczynku dzieci i młodzieży, szerzenia kultury turystyki i zapoznania z poznawczymi, wypoczynkowymi i zdrowotnymi walorami wędrownictwa, opieka nad miejscami pamięci narodowej i organizacja imprez turystycznych, a także popieranie wszelkich form wypoczynku służącego rozwojowi sprawności i kultury fizycznej.

Do organizacji wspierających turystykę na obszarze powiatu opatowskiego należy zliczyć Regionalną Organizację Turystyczną Województwa Świętokrzyskiego, działającą przede wszystkim na rzecz całego regionu świętokrzyskiego.

Obiekty noclegowe.

Baza noclegowa na obszarze powiatu opatowskiego ma zróżnicowaną strukturę, dostępne są tu zarówno obiekty

hotelowe, jak również pensjonaty i miejsca noclegowe w kwaterach prywatnych. Do najbardziej znanych obiektów należą:

- Hotel „Magnat” Jacentów 117, 27-580 Sadowie,
- Hotel „Miodowy Młyn”, ul. Legionów 3, 27-500 Opatów,
- Pensjonat „Kamienica przy Bramie” ul. Kościuszki 14, 27-500 Opatów,
- Szkolne Schronisko Młodzieżowe Internat Zespołu Szkół nr 1 w Opatowie, ul. Słowackiego 56C, 27-500 Opatów,
- Noclegi „Zacisze”, os. Wzgórze 57A, 27-530 Ożarów,
- Zajazd „Taurus” Wyszmontów 124A, 27-530 Ożarów.

Ruch turystyczny.

Powiat opatowski to bardzo malowniczy region w województwie świętokrzyskim. Leży między wschodnią częścią Gór Świętokrzyskich a Wyżyną Iłżecką. Jego niewątpliwym atutem jest przyroda z ukształtowaniem terenu umożliwiającym spacerować górkami ścieżkami, podziwianie widoków jak i ciszę nizin wśród rzecznych meandrów, licznych łąk i lasów. Przez obszar LGD Powiatu Opatowskiego przebiegają 4 szlaki rowerowe o łącznej długości 137 km:

- Szlak czerwony długości 28 km

Przebieg: Opatów – Podole – Jacentów – Sadowie – Opatów

- Szlak czerwony długości 41 km

Przebieg : Opatów – Nowa Słupia – Cedzyna

- Szlak niebieski długości 38 km
Przebieg: Opatów - Strzyżowice - Tęcza - Ujazd – Boduszów - Ublinek - Włostów – Opatów
- Szlak zielony długości 30 km
Przebieg: Opatów - Nikisiałka Mała - Międzygórz - Włostów - Tudorów – Opatów

Biorąc pod uwagę duże walory turystyczne regionu oraz położenie powiatu, należy twierdzić, iż infrastruktura noclegowa nie jest rozwinięta na wystarczającym poziomie i istnieją duże potrzeby w tym zakresie. Aktualna sytuacja znajduje potwierdzenie w danych dotyczących ilości osób korzystających z oferty obiektów noclegowych, gdzie w sposób jednoznaczny widać, iż stopień wykorzystania miejsc noclegowych na terenie LGD Powiatu Opatowskiego jest znacznie niższy niż przeciętnie w województwie świętokrzyskim.

Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne.

Na obszarze powiatu opatowskiego występuje kilkanaście produktów tradycyjnych charakterystycznych dla tego regionu.

- **KASZA JAGLANA GIERCZYCKA** - wpisana na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 20 kwietnia 2007r. w kategorii Warzywa i owoce w woj. świętokrzyskim. Ziarno prosa Gierczyckiego stosuje się przede wszystkim do wytwarzania kaszy jaglanej z racji niepowtarzalnych walorów dietetycznych i smakowych, która ma duże zastosowanie w żywieniu. Kasza jaglana jest obecnie niemal zapomniana.
- **SER JABŁECZNY** - wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 15 lutego 2007r. w kategorii Warzywa i owoce w woj. świętokrzyskim. Sery jabłeczne są to przetwory słodzone o dużej wartości odżywczej i wyjątkowo długim okresie przechowywania ze względu na bardzo małą zawartość wody.
- **WIŚNIA SOKOWA NADWIŚLANKA** - wpisana na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 6 września 2006 r. w kategorii Warzywa i owoce w woj. świętokrzyskim. Wiśnia nadwiślanka znana również pod nazwą słujska, Słupianka lub słupec od nazwy miejscowości Słupia Nadbrzeżna, w której jako po raz pierwszy na początku XX wieku pojawiły się pierwsze jej nasadzenia. W uznaniu jej osobliwych cech i wieloletniej tradycji uprawy 15 grudnia 2009 roku została wpisana przez Komisję Europejską na listę Chronionych Nazw Pochodzenia jako 880 produkt w Unii Europejskiej, 15 z Polski a pierwszy z województwa świętokrzyskiego. Odmiana tej wiśni jest lokalnym typem wiśni sokowej uprawiana na ponad 1000 hektarów powierzchni obszaru gmin Tarłów oraz Ożarów.
- **KRÓWKA OPATOWSKA** - wpisana na Listę Produktów Tradycyjnych w dniu 7 lutego 2011r. w kategorii Wyroby piekarnicze i cukiernicze w woj. świętokrzyskim. Historia krówki opatowskiej ma już 30 lat. Na początku roku 1980 rozpoczęła się ich produkcja w Spółdzielni Pracy Przemysłu Spożywczego w Opatowie, prostą metodą, gdzie większość czynności wykonywało się ręcznie. Głównym surowcem do produkcji krówki opatowskiej jest mleko. Większość czynności wykonywanych przy produkcji cukierków odbywa się ręcznie, a jedyne urządzenia użyte w procesie produkcji to mieszalniki, wyparki i sonda do zagęszczania mleka. Masa krówkowa przygotowana jest między innymi z mleka, cukru oraz margaryny. Masa gotowana jest w wysokiej temperaturze, a następnie wylewana na stoły chłodnicze, na których tężeje. Po schłodzeniu jest krojona ręcznie najpierw na płyty, a później w kostkę. Ostatnim etapem produkcji krówki opatowskiej jest jej ręczne zawijanie w opakowania. Krówka opatowska jest produktem wielokrotnie nagradzanym na różnego rodzaju konkursach na terenie kraju jak i za jego granicami.
- **PĄCZEK OPATOWSKI** - wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych w dniu 14 stycznia 2014r. w kategorii Wyroby cukiernicze i piekarnicze. Pączek opatowski wypiekany jest od 1966 r. tą samą tradycyjną metodą, przy zastosowaniu naturalnych surowców najwyższej klasy. Pączki opatowskie nadziewane są marmoladą śliwkową lub różaną, którą dodaje się do pączka przed procesem smażenia, dzięki czemu pączek przesiąka jej aromatem. Tradycyjne pączki opatowskie są wypiekane przez tamtejsze gospodynie domowe do dziś.
- **KONFITURY Z JARZĘBINY** - wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych w dniu 20 marca 2007r. w kategorii Warzywa i owoce w woj. świętokrzyskim. Konfitury z jarzębiny są pysznym i wyrafinowanym

dotądkiem do różnych dań mięsnych, będąc alternatywą dla brusznic. Ich niepowtarzalny, pikantny, słodkawo-gorzki smak oraz charakterystyczna barwa silnie pobudzają zmysły konsumentów.

- **KONFITURA Z ZIELONYCH ORZECHÓW Wspólnoty Chleb Życia według receptury siostry Małgorzaty Chmielewskiej** - wpisana na Listę Produktów Tradycyjnych w dniu 21 grudnia 2016r., w kategorii Warzywa i owoce w woj. świętokrzyskim. To łódkowatego kształtu brązowo-czarne półki orzecha włoskiego wysycone syropem cukrowym. Produkt otrzymuje się poprzez długi proces moczenia w wodzie zielonych orzechów włoskich, gotowanie ich a następnie zalewanie coraz bardziej nasyconym syropem, aż do pełnego wysycenia cukrem. Tradycja przygotowywania konfitury z zielonych orzechów prawdopodobnie dotarła w rejon Opatowa wraz z osiedlonymi na tych terenach Tatarami. Osiedlili się w miejscowości Ołowiny, przeniesionej po II wojnie światowej na teren obecnej gminy Wojciechowice w powiecie opatowskim. Dogodnością do wytwarzania konfitury była łatwość dostępu do surowca, gdyż drzewa orzecha włoskiego w powiecie opatowskim rosły przy każdym gospodarstwie. Konfitura z zielonych orzechów ze względu na dość długi oraz kosztowny proces jej przygotowania, na przełomie XIX i XX wieku była popularna głównie na dworach. Dopiero z czasem umiejętność jej wytwarzania została przejęta przez mniej zamożnych mieszkańców powiatu opatowskiego. Do przygotowania konfitury wykorzystywane są następujące surowce: orzechy włoskie w zielonej skorupce zbierane w trzeciej dekadzie czerwca, cukier, woda, goździki oraz cynamon. Pierwszym etapem przygotowania konfitury jest długie moczenie zielonych orzechów włoskich w wodzie, następnie ich gotowanie oraz zalewanie coraz bardziej nasyconym syropem aż do pełnego wysycenia cukrem. Końcowym etapem przygotowania konfitury jest przełożenie jej do odpowiednio wcześniej przygotowanych naczyń np. słoików i pasteryzacja. Długi okres maceracji pozwala na wypłukanie znacznej ilości substancji garbnikowych i gorzkich. Dzięki temu konfitura z zielonych orzechów ma słodko-gorzki smak i korzenny zapach. Jest znakomitą i wykwintną dodatkiem do dań mięsnych oraz podawanych jako dania główne i desery.
- **CHRZAN ŚWIĘTOKRZYSKI** - wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych w dniu 1 grudnia 2016r. Warzywa i owoce w woj. świętokrzyskim. Jest produktem tradycyjnym ze względu na sposób produkcji, skład surowców, niezmienną walory smakowe oraz obecność na rynku od niepamiętnych czasów. Tradycja robienia chrzanu świętokrzyskiego w rodzinie Bojka jest bardzo stara, sięga czasów wojennych. Bojkowie tę tradycję przejęli od 1979 r robiąc chrzan na potrzeby własne i rodziny. Po założeniu przetwórni od 1993 r chrzan ten wytwarzany jest tą samą metodą z korzeni chrzanu dziko rosnącego. Państwo Bojkowie, którzy w Jacentowie prowadzą gospodarstwo ekologiczne od 1990 r., a od 1996 r. zajmują się przetwórstwem w oparciu o surowce z własnego gospodarstwa. Można go spotkać podczas różnego rodzaju Targów zdrowej żywności, wystaw oraz w prowadzonym sklepie z żywnością ekologiczną w Ostrowcu Św. który został założony w 2000 r.
- **BARSZCZ JACENTOWSKI Z KAPUSTĄ** - wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych w dniu 1 grudnia 2016r. Gotowany był w rejonie opatowskim, w tym w Jacentowie jako zupa codzienna na bazie kapusty kiszzonej, która dawniej poza ziemniakami była podstawowym produktem żywieniowym, zwłaszcza w rodzinach chłopskich.

Członkowie Lokalnej Grupy Działania Powiatu Opatowskiego i mieszkańcy wchodzących w jej skład gmin są świadomi mocnych stron obszaru, które dają szansę na rozwój turystyki. Nie może dziwić, że działania zmierzające w tym kierunku były podejmowane już w przeszłości. Jednocześnie trzeba stwierdzić, że sektor turystyczny rozwijany jest niejako od podstaw, co wymaga długofalowych działań. W czasie warsztatów wyrażano przekonanie, że współpraca w ramach LGD jest potrzebna, ponieważ tylko działając wspólnie można stworzyć naprawdę atrakcyjną ofertę turystyczną i okołoturystyczną. Potrzebne jest też ukierunkowanie rozwoju branży turystycznej i wsparcie jej w tworzeniu charakterystycznych dla regionu produktów, które pozwolą wyróżnić się i skutecznie konkurować z innymi regionami.

Oprócz tworzenia i realizacji strategii w zakresie turystyki potrzebne są jednak również bardzo konkretne działania. Po pierwsze, ciągłego ulepszania wymaga infrastruktura rekreacyjna i turystyczna. Kwestia ta wykracza poza wspomniane już problemy w dostępie do infrastruktury publicznej, których doświadczają mieszkańcy z grupy

w niekorzystnej sytuacji oraz osoby młode i seniorzy. W tym przypadku chodzi o infrastrukturę, która będzie przyciągać osoby z zewnątrz i umożliwiać im ciekawe i komfortowe spędzenie czasu na obszarze LSR.

Drugim problemem, który został uznany za bardzo ważny w czasie konsultacji jest niedostateczny rozwój usług dla turystów. Na pierwszy plan wysuwa się tu potrzebna rozwoju obiektów noclegowych, w tym gospodarstw agroturystycznych i poszerzenie oferty o produkty turystyczne tj. zagrody edukacyjne, których brakuje na terenie LGD Powiatu Opatowskiego.

Trzecim obszarem problemowym w zakresie turystyki są produkty lokalne. Może to zadziwiać w kontekście pozytywnej narracji na ich temat zaprezentowanej powyżej. Niewątpliwym sukcesem LGD było wyedukowanie lokalnej społeczności w zakresie produktów lokalnych oraz doprowadzenia do ich identyfikacji wyrobów, które mają potencjał stać się wizytówką poszczególnych gmin. Produkty te funkcjonują w świadomości mieszkańców, ale nie są jeszcze szeroko dostępne. Brakuje punktów ich sprzedaży oraz wspólnej oferty i strategii promocyjnej. W czasie konsultacji społecznych sugerowano, że LGD Powiatu Opatowskiego jest podmiotem predestynowanym do prowadzenia działań w tym zakresie.

Opis działalności sektora społecznego.

Na terenie działania LGD funkcjonuje 5 instytucji działających w obszarze kultury i turystyki. Podstawowym celem tych jednostek, jest rozwój i promocja kultury:

- Powiatowe Centrum Kultury w Opatowie, ul. Szpitalna 4A, 27-500 Opatów,
- Opatowski Ośrodek Kultury, ul. Partyzantów 13b, 27-500 Opatów,
- Miejsko- Gminny Ośrodek Kultury w Ożarowie, Stodolna 3, 27-530 Ożarów,
- Gminny Ośrodek Kultury w Sadowiu, Sadowie 90a, 27-580 Sadowie,
- Gminny Ośrodek Kultury w Tarłowie , ul. Kleparz 1, 27-515 Tarłów

W Opatowie funkcjonuje Plac Rekreacyjno-Wypoczynkowy "Promenada", nad którym pieczę sprawuje Powiatowe Centrum Kultury w Opatowie. Jest to miejsce rekreacji, dostosowane dla osób niepełnosprawnych. Znajduje się w nim wiele atrakcyjnych i różnorodnych obiektów pozwalających ciekawie spędzić czas przez dzieci, młodzież, a także całe rodziny, takich jak:

- skate-park,
- park linowy,
- boiska wielofunkcyjne,
- plac zabaw dla dzieci,
- siłownia zewnętrzna,
- mini plac edukacyjny dla dzieci,
- kamienne ławy do gry w szachy,
- altany,
- fontanny,
- paleniska do rozpalania ognisk.

Istotną rolę w zakresie kultury fizycznej i sportu odgrywają liczne kluby sportowe oraz Stowarzyszenia Kultury Fizycznej działające na obszarze działania LGD, takie jak:

- Klub sportowy OKS Opatów,
- Międzyzakładowy Klub Sportowy „Alit” Ożarów,
- Klub Sportowy „Tarłów,
- Klub Sportowy MAROL Jacentów
- Klub Sportowy ESTER w Wojciechowice

Ważną częścią sektora społecznego są koła gospodyń wiejskich, które prężnie działają na obszarze LGD. W sumie we wszystkich gminach należących do LGD istnieje 39 KGW. W poszczególnych gminach przedstawia się to następująco:

- **Gmina Opatów::**
  - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Brzeziu,

- ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Wąworkowie,
  - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Rosochy,
  - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Jagnin,
  - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Kornacicach,
  - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Oficjałów,
  - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Jurkowie,
  - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Karwów;
- **Gmina Ożarów:**
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Sobótce II,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich we Włonicach,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Wyszmontowie,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Tominach,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Sobowie,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Binkowicach "Binkowanie",
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Dębno,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Wisienki z Nowego,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Julianów,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Glinianach;
- **Gmina Sadowie:**
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Zwoli,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Bogusławicach,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Szczucicach,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich we Wszechświętych,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Jacentowie,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Łężyce;
- **Gmina Tarłów:**
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Wólce Lipowej,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Tarłowie,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich „Aktywni Czekarzewice" w Czekarzewicach II,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Brzozowa , „Kalinki",
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich „Dorotki" w Dorotce,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Duranów-Teofilów;
- **Gmina Wojciechowice:**
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Sadłowicach,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Mikułowicach,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Drygulcu,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Bidzinach,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Mierzanowicach,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Wojciechowicach,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Koszycach,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich w Gierczycach,
    - ✓ Koło Gospodyń Wiejskich Stodoły Wieś.

Istnienie i aktywność wyżej wymienionych instytucji, mogą być wykorzystywane do budowy społeczeństwa obywatelskiego.

W wyniku przeprowadzonych badań można stwierdzić, że zaangażowanie społeczeństwa nie jest wysokie i brak jest otwartości mieszkańców na aktywizację i integrację społeczną. Analizując dane można powiedzieć

o niewielkiej ilości projektów realizowanych na rzecz aktywności mieszkańców. W okresie programowania 2014-2020 głównie to Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego dbała o prowadzenia działań w tym obszarze. Zgodnie z poprzednią Strategią Rozwoju Lokalnej Grupy Działania przeznaczono środki na aktywność społeczną mieszkańców z uwzględnieniem promocji i organizacji lokalnej twórczości kulturalnej oraz aktywnego trybu życia, promocji lokalnej przedsiębiorczości i remontów połączonych z modernizacją lub wyposażenie istniejących świetlic wiejskich oraz innych obiektów, pełniących ich funkcję oraz zagospodarowanie terenu przylegającego do tych obiektów. Mieszkańcy niechętnie angażują się w działalność społeczną. Istnieją jednak warunki sprzyjające działalności i aktywności mieszkańców.

Na terenie LGD działają świetlice wiejskie, biblioteki, gminne ośrodki kultury. Duża jest liczba organizowanych imprez kulturalnych i rekreacyjnych, jednak mimo wszystko oferta kulturalna nie jest bogata. Nie trafia do wszystkich grup wiekowych. Mała jest liczba inicjatyw podejmowanych na rzecz osób młodych oraz seniorów. Na podkreślenie zasługuje również fakt, że Jednostki Samorządu Terytorialnego wchodzące w skład Lokalnej Grupy Działania, a także lokalni przedsiębiorcy i organizacje pozarządowe aktywnie pozyskują środki zewnętrzne. Nadal należy podejmować działania wspierające dla organizacji pozarządowych i grup nieformalnych.

Problemy społeczne.

Kwestia problemów społecznych została już częściowo omówiona w innych miejscach tego rozdziału oraz w rozdziale II. Konieczne jest jednak uzupełnienie i uszczegółowienie pewnych zagadnień. Problemy społeczne obszaru są związane z sytuacją demograficzną oraz sytuacją gospodarczą. Niewątpliwym problemem jest tu więc starzenie się społeczności oraz brak odpowiedniej oferty dla seniorów. Istotnym zagadnieniem społecznym jest jednak również sytuacja osób młodych, którzy definiowani są tu jako osoby do 25 roku życia. W czasie konsultacji społecznych wielokrotnie zwracano uwagę, że młodzi ludzie zamieszkujący obszar LSR mają wysokie aspiracje życiowe. Związane są one nie tylko z oczekiwaniami w sferze zawodowej, ale również z ogólnym dążeniem do wysokiej jakości życia. Jest ona powiązana z dostępnością usług, możliwością samorozwoju oraz ofertą czasu wolnego. Uczestnicy konsultacji społecznych zwracali uwagę na braki we wszystkich z tych obszarów. Gminy wchodzące w skład LGD mają swoje atuty, które mogą pozwolić na przyciąganie nowych mieszkańców czy też upowszechnienie się migracji powrotnych. Równocześnie potrzebne jest podejmowanie wysiłków na rzecz powstrzymania migracji młodych osób, która jest współodpowiedzialna za złą sytuację demograficzną regionu.

Infrastruktura.

Dostęp do infrastruktury jest postrzegany przez mieszkańców obszaru jako istotny czynnik mający wpływ na jakość życia. Z zamieszczonych powyżej opisów wynika, że trudności w tym zakresie dotyczą w szczególności sposób seniorów, osoby młode oraz osoby poszukujące zatrudnienia. Poprawienie stanu infrastruktury jest istotne także z punktu widzenia wykorzystania potencjału turystycznego.

W czasie spotkań konsultacyjnych omawiano trudności w dostępie do różnego typu obiektów infrastrukturalnych. Mieszkańcy postulowali rozwój infrastruktury kulturalnej. Widoczne jest przy tym, że zaspokojone zostały już podstawowe potrzeby w tym zakresie i oczekiwane jest tworzenie oferty kulturalnej, która do tej pory była dostępna jedynie w większych ośrodkach miejskich. Zwracano przy tym uwagę, że obiektom takim mogłyby towarzyszyć usługi gastronomiczne i inne usługi czasu wolnego.

Bardzo ważnym zagadnieniem jest rozwój lokalnych świetlic. W czasie konsultacji z dumą podkreślano, że wcześniejsze wysiłki społeczności lokalnej doprowadziły do utworzenia i modernizacji wielu tego typu obiektów, które są równomiernie rozłożone na całym obszarze LSR. Sama infrastruktura to jednak za mało. Konieczne jest odpowiednie zorganizowanie pracy świetlic tak, by mogły realnie służyć mieszkańcom, w tym zwłaszcza osobom młodym, seniorom i osobom w niekorzystnej sytuacji. W czasie spotkań konsultacyjnych zgłaszano postulat, by LGD jako organizacja działająca we wszystkich partnerskich gminach systemowo rozwiązała te problemy i wsparła rozwój lokalnych świetlic.

Ważnym tematem w czasie konsultacji była infrastruktura rekreacyjna i kulturowa. Mieszkańcy oczekują, że będzie ona rozwijana nie tylko z myślą o turystach, ale że będą również podejmowane działania na rzecz zwiększania dostępności dla tego typu obiektów dla mieszkańców. Kwestia ta była powszechnie łączona z troską o młodych mieszkańców i koniecznością zapewnienia im odpowiednich warunków rozwoju na obszarze LSR. Często zwracano uwagę na potrzebę rozwoju infrastruktury rowerowej, która nie tylko mogłaby służyć rekreacji, ale również pozwalałaby na rozwój ekologicznej komunikacji. Także w przypadku infrastruktury sportowej widoczne jest to, że najbardziej podstawowe potrzeby społeczności zostały już zaspokojone. Oczekiwania idą raczej w kierunku zrównywania jakości życia w partnerskich gminach z jej poziomem w większych aglomeracjach. Jest to niewątpliwie uzasadniony postulat ze względu na strategiczny cel Lokalnej Grupy Działania, jakim jest ograniczenie migracji poza obszar LSR.

Analiza SWOT.

Przedstawiona poniżej analiza jest wynikiem spotkań konsultacyjnych, które miały miejsce z mieszkańcami gmin wchodzących w skład LGD. Analiza konsultowana była z przedstawicielami sektora społecznego, publicznego oraz gospodarczego. Przedstawione propozycje poszczególnych elementów analizy zostały uwzględnione w całości i stanowiły trzon całości analizy.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
STREFA GOSPODARCZA	
Korzystne położenie geograficzne (Rzeszów, Lublin, Kielce, Warszawa)	Duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych
Dobre połączenia drogowe	Brak przetwórstwa rolno-spożywczego
Rozbudowana sieć dróg lokalnych	Niedostateczna liczba instrumentów wspierająca małą i średnią przedsiębiorczość.
Bogata oferta terenów inwestycyjnych	Małe zainteresowanie regionem wśród inwestorów zagranicznych
Żyzne gleby	Niedostateczne wyposażenie w infrastrukturę techniczną warunkującą pozyskiwanie inwestorów zewnętrznych (sieci kanalizacyjne, gazowe, światłowodowe itp.)
Duża liczba podmiotów specjalizująca się w produkcji rolnej	
Wysoki poziom rolnictwa i silne tradycje rolnicze	
Kopalnie mineralne	
Rosnąca liczba podmiotów gospodarczych sektora prywatnego	
Dostępność terenów pod inwestycje będących własnością gminy	
STREFA SPOŁECZNA	
Duża ilość organizacji pozarządowych	Mała aktywność społeczności lokalnej
Dziedzictwo historyczne i kulturowe	Słaba promocja produktów lokalnych
Produkty lokalne	Słaba promocja lokalnych artystów i twórców
Duża liczba obiektów kulturalnych (świetlice	Słaba oferta kulturalna

wiejskie, biblioteki, GOK)	
Duża liczba imprez kulturalno-rekreacyjnych	Spadek liczby ludności
	Starzenie się społeczeństwa
	Niedostateczne wsparcie aktywności młodych ludzi
TURYSTYKA	
Bogactwo i zróżnicowane zasoby środowiska przyrodniczego	Słaba oferta turystyczna
Duża liczba i zróżnicowanie istniejących atrakcji turystycznych oraz zabytków	Słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna
Liczne i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego oraz bogactwo miejsc i tradycji historycznych	Słabo rozbudowana sieć lokalnych szlaków turystycznych
Korzystne warunki przyrodnicze dla rozwoju agroturystyki	Słaba promocja atrakcji turystycznych
Bogactwo produktów lokalnych	Brak sieci i punktów informacji turystycznej
	Mała ilość podmiotów gospodarczych, w szczególności w branży agroturystycznej
SZANSE	ZAGROŻENIA
STREFA GOSPODARCZA	
Wykorzystanie zewnętrznych środków finansowych na rozwój przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy	Wysokie koszty produkcji
Wsparcie pozarolniczych działalności gospodarczych	Niskie ceny płodów rolnych
Tworzenie atrakcyjnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości	Utrata rynków zbytu na produkcie rolne
Pojawienie się inwestorów zewnętrznych	Ograniczone środki finansowe na realizację różnego rodzaju przedsięwzięć
Wykorzystanie surowców regionu do rozwoju przedsiębiorczości	Zbiurokratyzowany system prawny i podatkowy hamujący realizację różnych działań
Nawiązanie współpracy partnerskiej na terenie kraju i za granicą	
STREFA SPOŁECZNA	
Rozwój infrastruktury kulturalnej i rekreacyjnej	Pogorszenie się sytuacji społecznej
Promocja produktów lokalnych	Wzrost patologii i osłabienie tożsamości kulturowej wywołany liberalizacją obyczajów, brakiem możliwości zagospodarowania czasu wolnego młodzieży
Wsparcie organizacji pozarządowych i grup nieformalnych	Brak otwartości mieszkańców na aktywizację i integrację społeczną
Aktywizacja mieszkańców	
Zwiększone działania na rzecz dzieci i młodzieży oraz osób starszych	
Inwentaryzacja zasobów dziedzictwa	

historycznego, kulturowego i przyrodniczego regionu	
Wysoka jakość szkolnictwa	
TURYSTYKA	
Rozwój infrastruktury turystycznej	Nieskuteczna promocja regionu
Rozwój usług turystycznych	Słaby rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej
Wykorzystanie potencjału przyrodniczego dla rozwoju turystyki	Niewykorzystanie w pełni istniejącej infrastruktury kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej
Promocja turystyki w gminach	Degradacja zabytków dziedzictwa kulturowego

Tabela 8 Analiza SWOT.

Wyniki analizy SWOT:

- Mocne strony najbardziej wspierają wykorzystanie szans związanych z turystyką. Ale jest też sporo atutów, które pozwalają wykorzystać szanse związane z innowacyjnością, aspiracjami i aktywnością mieszkańców.
- Mocną stroną, która w największym stopniu sprzyja wykorzystaniu szans rozwojowych jest posiadane dziedzictwo kulturowe.
- Wysokie aspiracje młodych ludzi nie są mocną stroną obszaru, która pozwala na wykorzystanie szans rozwojowych. Problem ten jest powiązany z niedostateczną ofertą dla młodych ludzi, brakiem atrakcyjnych miejsc pracy.
- Słabe strony, które ograniczają wykorzystanie szans: niedostateczne wsparcie młodych ludzi (są inicjatorami innowacji, ich decyzje wpływają na kondycję demograficzną obszaru), braki w infrastrukturze (obniżają zarówno atrakcyjność turystyczną, jak i atrakcyjność dla młodych/powracających/nowych mieszkańców).
- Słabe strony bardzo poważnie utrudniają wykorzystanie szansy związanej z emigracją powrotną. Niekorzystnie wpływają też na szanse związane z rozwojem turystyki. Pozytywem jest to, że słabe strony nie ograniczają istotne możliwości wykorzystania szans związanych z innowacyjnością i rozwojem kapitału społecznego.
- Wysoka jakość szkolnictwa jest silną stroną, która w największym stopniu niweluje negatywny wpływ zewnętrznych zagrożeń na sytuację obszaru LGD. Pokazuje to sens inwestowania w kapitał ludzki. Z drugiej strony dobra edukacja jest jednak czynnikiem współodpowiedzialnym za rosnące aspiracje młodych ludzi. Są one silną stroną obszaru, która nie sprzyja likwidowaniu zagrożeń. Przeciwnie, w niektórych przypadkach może je nawet wzmacniać, np. prowadząc do bardziej intensywnej emigracji zewnętrznej.
- Analiza pokazuje, że brak wsparcia dla osób w niekorzystnej sytuacji, m.in. dla seniorów i młodych osób negatywnie wpływa na rozwój obszaru. Istotnie zwiększa on poziom zagrożeń związanych ze zjawiskami demograficznymi. Wyludnianie się obszarów wiejskich jest najistotniejszym zewnętrznym zagrożeniem, tuż obok starzenia się społeczeństwa.
- Emigracja powrotna jest szansą, której wykorzystanie jest w największym stopniu utrudniane przez słabe strony obszaru. Potrzebne są działania, które wesprą lokalny rynek pracy oraz ułatwią poszukiwanie zatrudnienia.

Na podstawie analizy SWOT zdefiniowano dwa priorytetowe obszary wsparcia, na których skupią się działania w ramach realizacji LSR:

1. Oferta turystyczna i okołoturystyczna obszaru LGD.
2. Potencjał obszaru LGD.

W czasie prowadzonych konsultacji społecznych stwierdzono, że działania w ramach wymienionych powyżej obszarów tematycznych w największym stopniu pozwolą na wykorzystanie mocnych stron obszaru. Z jednej strony LGD będzie dążyć do maksymalnego wzmocnienia wpływu tych atutów obszaru, które pozwalają wykorzystywać szanse rozwojowe. W szczególności można tu wskazać na atrakcyjność turystyczną obszaru, dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze. Istotne będzie również wykorzystanie zasobów, które pozwalają przewyżczać zagrożenia, w tym np. wysokiego poziomu szkolnictwa, dogodnego położenia. Wsparcie w ramach LSR będzie miało na celu wzmacnianie oddziaływania tych atutów, które obecnie nie mają odpowiedniego wpływu na rozwój obszaru. Na pierwszy plan wysuwają się tu aspiracje młodych ludzi, które ani nie niwelują zidentyfikowanych zagrożeń ani nie są atutem, który znacząco ułatwia wykorzystanie szans rozwojowych.

Obszary tematyczne zostały zdefiniowane w taki sposób by uwzględniać oddziaływanie słabych stron obszaru. Wśród nich istotną rolę kolejny raz odgrywają problemy młodych ludzi. Warto zwrócić także uwagę na problemy seniorów. Te dwie grupy mieszkańców obszaru LGD są kluczowe ze względu na kwestie demograficzne oraz zagrożenie wyludnianiem się obszarów wiejskich.

Jak wykazała diagnoza środowiska terenu działania LGD istnieje duża potrzeba zaktywizowania ludzi młodych, aby w przyszłości nie opuszczali i nie wyjeżdżali w poszukiwaniu pracy, tylko potrafili tu właśnie odnaleźć swoje miejsce i zajęcie dla siebie. Młodzi ludzie muszą uczestniczyć w życiu społecznym aktywnie, aby poczuć się jego integralną częścią. Muszą wiedzieć, że mają wpływ na zachodzące zmiany i mogą współdecydować, o tym co się wokół nich dzieje. Teren LGD Powiatu Opatowskiego obejmuje gminy w których odczuwalny jest brak oferty dla kreatywnego spędzenia czasu wolnego dzieci i młodzieży. Młodzi mieszkańcy gmin nie mają szans na rozwijanie swoich zainteresowań i umiejętności ze względu na brak wystarczającego zaplecza merytoryczno-technicznego (miejsc spotkań młodzieży). Wsparcie w zakresie włączenia osób młodych w życie społeczności lokalnej będzie zapewnione poprzez realizację poszczególnych projektów aktywizacyjnych i integracyjnych w formie grantów.

Opracowana przez GUS prognoza ludności na lata 2008 – 2035 pokazuje, że w najbliższych latach rosnąć będzie liczba najstarszych. Szacuje się, że w roku 2030 liczba osób w wieku 85 lat i więcej może sięgać prawie 800 tysięcy, a samym obszarze działania LGD, grupa osób w wieku 50+ utrzymuje się na niemal na niezmiennym poziomie. Szczególną dynamikę wzrostu odnotowuje się w przedziale wiekowym 65-69 lat. Jak pokazują dane GUS łączna liczba osób w wieku 50+ na obszarze działań LGD wyniosła na koniec grudnia 2020 roku 657 osób, co stanowi znaczny odsetek w ogólnej liczbie bezrobotnych. Oprócz demograficznego problemu związanego ze starzejącym się społeczeństwem obszaru działania LGD, zdiagnozowano również niską aktywność społeczną mieszkańców starszych oraz ich dezintegracji. Zjawiska te w wielu przypadkach prowadzą do wykluczenia społecznego, dlatego należy szczególnie przeciwdziałać następstwom wskazanych problemów. W ramach planowanego wsparcia przygotowano specjalne kryteria wyboru operacji, które premiować będą te działania, które pośrednio lub bezpośrednio będą wpływały na poprawę sytuacji osób starszych, czyli na ich jakość i komfort życia, włączenie społeczne oraz poczucie "bycia potrzebnym". Dodatkowo, w ramach zadań planu komunikacyjnego, szczególnie uwzględniono osoby starsze, gdyż jest to specyficzna grupa docelowa, z którą (do której) należy dostosować kanały i formy komunikacji. Wsparcie dla włączenia w życie społeczności lokalnej będzie zatem zapewnione poprzez realizację poszczególnych projektów aktywizacyjnych, integracyjnych i promocyjnych a efekt będzie dodatkowo wzmocniony poprzez dostosowane formy informowania i zbierania informacji od opisywanej grupy. Na rzecz osób starszych i ich aktywizacji prowadzono różne projekty na terenie gmin wchodzących w skład LGD z wykorzystaniem finansowania unijnego i rządowego (ASOS, FIO). Aktualnie w latach 2021 – 2025 powiat opatowski realizował będzie projekt „Senior Wigor” oraz projekt Aktywny senior - kompleksowy program aktywizacji społecznej osób w wieku 50+ w powiecie opatowskim". W zakresie wdrażania LSR przewidziano interwencje poprzez działania promocji aktywnego spędzania czasu wolnego.

Uwagę zwraca także sytuacja na rynku pracy, brak dużych zakładów pracy i niedostateczne wykorzystanie potencjału gospodarczego. To wszystko powoduje, że nie mogą być wykorzystywane kompetencje i aspiracje mieszkańców. Nie w pełni wykorzystywana jest także szansa związana z emigracjami powrotnym. Zarówno

powstrzymanie emigracji mieszkańców jak i przyciąganie nowych lub powracających osób będzie zależało od tego jak inkluzywny będzie lokalny rynek pracy oraz jaki będzie ogólny poziom jakości życia. Są to istotne argumenty, które uzasadniają wybór pierwszego z proponowanych zakresów tematycznych.

Na podstawie przeprowadzonych konsultacji podjęto decyzję, że oprócz wsparcia dla osób młodych oraz seniorów, LSR powinna uwzględniać potrzeby osób poszukujących zatrudnienia. Wsparcie powinno zostać im udzielone nie tylko poprzez pobudzanie rozwoju gospodarczego, ale właśnie poprzez podnoszenie jakości życia na obszarze LGD, tak by uczynić z niego bardziej atrakcyjne miejsce do osiedlania się. Istotne może tu być także wzmocnienie organizacji działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji, które wzmocni ich potencjał w dłuższej perspektywie czasowej.

Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia.

Zgodność i komplementarność LSR z innymi dokumentami planistycznymi i strategiami.

Lokalna Strategia Rozwoju Powiatu Opatowskiego zawiera spójny zestaw operacji, które posłużą osiągnięciu lokalnych celów i zaspokojeniu potrzeb, a jednocześnie przyczynią się do osiągnięcia celów Unii Europejskiej dotyczących rozwoju obszaru. Kluczową kwestią było więc takie zintegrowanie działań, które w powiązaniu z innymi programami, pozwolą osiągnąć zauważalne i pożądane zmiany oraz wpłyną na rozwiązanie zdiagnozowanych problemów.

Podstawową kwestią w trakcie prac nad LSR było zadbanie o zgodność celów LSR z dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. Zdawano sobie bowiem sprawę, że zgodność LSR ze strategicznymi dokumentami planistycznymi wyższego rzędu stanowi konieczny warunek efektywnej jej realizacji czy też zwracano uwagę na fakt, że Lokalna Strategia Rozwoju uzupełnia oddziaływanie zaplanowanych w nich działań. W trakcie programowania LSR niezbędna była także analiza mechanizmów i narzędzi, które służą zapewnieniu koordynacji komplementarności LSR z innymi interwencjami finansowanymi w ramach funduszy unijnych czy innych środków wsparcia zewnętrznego. Konieczna była też diagnoza efektów synergii w poszczególnych obszarach wsparcia. Podstawą do działań było bowiem to, iż zgodność i komplementarność to niezwykle istotne zasady realizacji polityki wspólnotowej UE. Sama komplementarność jest tutaj rozumiana jako wzajemne uzupełnianie się polityk, programów, projektów czy działań. Wzięto pod uwagę fakt, iż brak komplementarności skutkować może złym wykorzystywaniem środków publicznych (wskutek np. nakładania się interwencji), zaś uzupełnianie się interwencji buduje pozytywny efekt synergii.

Znaczna część przedsięwzięć zaplanowanych w LSR wspierana będzie przez Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). W jej ramach wyznaczono na lata 2023-2027 10 celów. Przedsięwzięcia w ramach LSR sprzyjają osiągnięciu większości spośród celów Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Szczegóły zaprezentowano w poniższej tabeli.

Cele WPR 2023-2027	Przedsięwzięcia w ramach LSR sprzyjające osiągnięciu celów WPR
Wspieranie godziwych dochodów gospodarstw i odporności sektora rolnictwa w całej Unii w celu zwiększenia długoterminowego bezpieczeństwa żywnościowego oraz różnorodności w rolnictwie, a także zapewnienia stabilności ekonomicznej produkcji rolnej w Unii.	P.1.2. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych
Zwiększenie zorientowania na rynek i konkurencyjności gospodarstw, zarówno w perspektywie krótkoterminowej, jak i długoterminowej, w tym większe ukierunkowanie na badania naukowe, technologię i cyfryzację.	P.1.2 Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych P.2.1. Podejmowanie działalności gospodarczej
Poprawa pozycji rolników w łańcuchu wartości.	<i>Nie dotyczy</i>
Przyczynianie się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, w tym poprzez redukcję emisji gazów cieplarnianych i zwiększenie sekwestracji węgla, a także promowanie zrównoważonej energii.	<i>Nie dotyczy</i>
Wspieranie zrównoważonego rozwoju	<i>Nie dotyczy</i>

i efektywnego zarządzania zasobami naturalnymi, takimi jak woda, gleba i powietrze, w tym poprzez ograniczenie uzależnienia od produktów chemicznych.	
Przyczynianie się do zatrzymania i odwrócenia procesu utraty różnorodności biologicznej, wzmacnianie usług ekosystemowych oraz ochrona siedlisk i krajobrazów.	<i>Nie dotyczy</i>
Przyciąganie i wspieranie młodych rolników i innych nowych rolników oraz ułatwienie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.	P.1.3. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej P.2.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców – łączymy pokolenia, wymieniamy doświadczenia, przeciwdziałamy wykluczeniu społecznemu P.2.3. Budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury spędzania czasu wolnego
Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa.	P.1.2. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych P.2.1. Podejmowanie działalności gospodarczej
Poprawa reagowania unijnego rolnictwa na potrzeby społeczne dotyczące żywności i zdrowia, w tym na wysokiej jakości, bezpiecznej i pożywnej żywności produkowanej w sposób zrównoważony, ograniczenie marnowania żywności, jak również poprawa dobrostanu zwierząt i zwalczanie oporności na środki przeciwdrobnoustrojowe.	<i>Nie dotyczy</i>
Przekrojowy cel polegający na modernizacji sektora przez sprzyjanie dzieleniu się wiedzą, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, a także zachęcanie do ich wykorzystywania.	P.1.1. Poznajemy dobre praktyki w zakresie rozwoju przedsiębiorczości w tym gospodarstw agroturystycznych i ekoturystyki P.1.4. Tworzenie i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego P.1.5. Promocja obszaru partnerskich LGD poprzez organizację wystaw, pokazów produktów i usług lokalnych, publikację kulinarną i materiały reklamowe

Tabela 9 Przedsięwzięcia w ramach LSR sprzyjające osiągnięciu celów WPR.

Cele Wspólnej Polityki Rolnej osiągnane będą poprzez realizację Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Lokalną Strategię Rozwoju przygotowano w ramach interwencji I.13.1. – LEADER/Rozwój Kierowany przez Społeczność (RLKS). Interwencja ta stanowi odpowiedź na szereg potrzeb obszarów wiejskich, w tym takich jak:

1. dywersyfikacja dochodów gospodarstw rolnych,
2. włączenie osób z grup w niekorzystnej sytuacji
3. stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje, cyfryzacje i wykorzystanie potencjału endogennego,
4. zaangażowanie młodych w życie lokalne,
5. rozwój wiedzy i umiejętności,
6. poprawa dostępu do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej,

7. poprawa dostępu do usług komercyjnych,
8. rozwój form współpracy na obszarach wiejskich,
9. rozwój przedsiębiorczości.

Diagnoza potrzeb obszaru LGD Powiatu Opatowskiego wskazuje, że są one zbieżne z potrzebami, na które odpowiedzią ma być interwencja LEADER. Spójność diagnoz zawartych w PS WPR oraz w LSR przekłada się na spójność celów tych dokumentów. Poniższa tabela prezentuje zestawienie zakresów operacji możliwych do realizacji w ramach LEADER-a z celami i przedsięwzięciami Lokalnej Strategii Rozwoju, potwierdzając ich komplementarność.

Zakresy wsparcia I.13.1. – LEADER	Cele LSR	Cele i przedsięwzięcia LSR
1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez: a) podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne, b) rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej	Cel 1. Poprawa oferty turystycznej i okołoturystycznej obszaru LGD	P.2.1 Podejmowanie działalności gospodarczej
2. Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwoju: a. gospodarstw agroturystycznych, b. zagród edukacyjnych, c. gospodarstw opiekuńczych	Cel 1. Poprawa oferty turystycznej i okołoturystycznej obszaru LGD	P.1.2. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych
3. Rozwój współpracy poprzez tworzenie lub rozwój krótkich łańcuchów żywnościowych	<i>Nie dotyczy</i>	<i>Nie dotyczy</i>
4. Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych oraz operacji w zakresach wymienionych punktach 1 – 3	<i>Nie dotyczy</i>	<i>Nie dotyczy</i>
5. Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi	<i>Nie dotyczy</i>	<i>Nie dotyczy</i>
6. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	Cel 2. Wzmocnienie potencjału obszaru LGD	P.2.3. Budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury spędzania czasu wolnego
7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych.	Cel 1. Poprawa oferty turystycznej i okołoturystycznej obszaru LGD	P.1.1. Poznajemy dobre praktyki w zakresie rozwoju przedsiębiorczości w tym gospodarstw agroturystycznych i ekoturystyki

8. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji.	Cel 2. Wzmocnienie potencjału obszaru LGD	P.2.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców – łączymy pokolenia, wymieniamy doświadczenia, przeciwdziałamy wykluczeniu społecznemu
9. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi.	Cel 1. Poprawa oferty turystycznej i okołoturystycznej obszaru LGD	P.1.4. Tworzenie i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego P.1.5. Promocja obszaru partnerskich LGD poprzez organizację wystaw, pokazów produktów i usług lokalnych, publikację kulinarną i materiały reklamowe

Tabela 10 Zgodność celów i przedsięwzięć LSR z zakresem wsparcia I.13.1. – LEADER.

Interwencja LEADER dotyczy także zaspokajania innych potrzeb przewidzianych w PS WPR. Należy więc podkreślić, że zakres planowanych działań w ramach EFFROW jest znacznie szerszy niż przedstawiony w powyższej tabeli. Można więc stwierdzić, że spójność Lokalnej Strategii Rozwoju Powiatu Opatowskiego z PS WPR daje możliwość podejmowania następnych inicjatyw, które będą komplementarne wobec operacji wspieranych przez LGD.

Wysoki stopień spójności Lokalnej Strategii Rozwoju z Planem Strategicznym Wspólnej Polityki Rolnej znajduje potwierdzenie w tym, że zaplanowane przedsięwzięcie dają możliwość osiągnięcia zawartych w drugim dokumencie wskaźników rezultatu. Wskazać tu można następujące:

- R.1. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom
- R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich
- R.41. Łączenie obszarów wiejskich w Europie
- R.42. Promowanie włączenia społecznego

Lokalna Strategia Rozwoju Powiatu Opatowskiego wspierana jest także przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR). W tym aspekcie należy zwrócić uwagę na Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r., w którym wskazane zostały wspierane cele polityki w ramach EFRR, EFS+, Funduszu Spójności i EFMRA. Lokalna Strategia Rozwoju Powiatu Opatowskiego przewiduje działania, które wpisują się w te zamierzenia. Poniższa tabela przedstawia powiązania między celami wskazanymi w rozporządzeniu 2021/1060 i przedsięwzięciami zaplanowanymi w Lokalnej Strategii Rozwoju.

Cele polityki w ramach EFRR, EFS+, Fundusz Spójności i EFMRA	Wybrane przedsięwzięcia w LSR
a) Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej	<i>Nie dotyczy</i>

oraz regionalnej łączności cyfrowej	
b) Bardziej przyjazna dla środowiska, niskoemisyjna i przechodząca w kierunku gospodarki zeroemisyjnej oraz odporna Europa dzięki promowaniu czystej i sprawiedliwej transformacji energetycznej, zielonych i niebieskich inwestycji, gospodarki o obiegu zamkniętym, łagodzenia zmian klimatu i przystosowania się do nich, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem, oraz zrównoważonej mobilności miejskiej	<i>Nie dotyczy</i>
c) Lepiej połączona Europa dzięki zwiększeniu mobilności	<i>Nie dotyczy</i>
d) Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych	P.1.4. Tworzenie i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego P.2.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców – łączymy pokolenia, wymieniamy doświadczenia, przeciwdziałamy wykluczeniu społecznemu P.2.3. Budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury spędzania czasu wolnego
e) Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych.	P.2.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców – łączymy pokolenia, wymieniamy doświadczenia, przeciwdziałamy wykluczeniu społecznemu

Tabela 11 Zgodność przedsięwzięć LSR z celami polityki UE.

Lokalna Strategia Rozwoju „Powiatu Opatowskiego wykazuje wysoki poziom zgodności ze strategią „Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027”. W tym aspekcie należy zwrócić przede wszystkim na zgodność z zakresem wsparcia celu szczegółowego RSO5.2. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie (EFRR). W FESW 2021-2027 założono, że zakres wsparcia obejmie w szczególności odnawialne źródła energii, przestrzeń publiczną, likwidację barier architektonicznych oraz infrastrukturę edukacyjną, turystyczną i kulturalną. Znajduje to przełożenie na potrzeby i problemy zgłaszane przez społeczność lokalną obszaru LGD (wykorzystanie potencjału turystycznego, poprawa oferty dla mieszkańców, w tym przede wszystkim osób młodych i seniorów, przeciwdziałanie konsekwencjom zmian demograficznych) i przewidziane do realizacji przedsięwzięcia. O zgodności Lokalnej Strategii Rozwoju Powiatu Opatowskiego z FESW świadczy także fakt, że zaplanowane w jej ramach przedsięwzięcia przyczyniają się do osiągnięcia wskaźnika rezultatu „Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem” i wskaźnika produktu „RCO80. Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność”.

W aspekcie spójności z dokumentami planistycznymi, warto zwrócić uwagę, że opracowane cele LSR są komplementarne ze Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+. Sama wizja województwa została nakreślona jako: Świętokrzyskie w 2030 roku to ambitny region o atrakcyjnym wizerunku: wnoszący coraz większy wkład w rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy Polski i Europy; szanujący i dbający o swoje

dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne; będący dobrym miejscem do życia, pracy i rozwoju. Zgodność ze strategią wojewódzką dotyczy działań dążących do poprawy sytuacji gospodarczej województwa, w tym wykorzystania istniejącego potencjału gospodarczego czy zwiększenia aktywności modernizacyjnej i transformacyjnej. Wspólnym celem jest więc między innymi zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności świętokrzyskiej gospodarki, wspieranie kluczowych branż czy wzrost potencjału turystycznego w oparciu o dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne. Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ zawiera też szereg kierunków działań dotyczących budowania kapitału społecznego, rozwoju instytucji kultury i dziedzictwa kulturowego, poprawy warunków dla zwiększania aktywności społecznej i obywatelskiej mieszkańców, które także idealnie wpasowują się zaplanowane przez LGD Powiatu Opatowskiego operacje. Poniższa tabela prezentuje zgodność poszczególnych celów dokumentu planistycznego i przedsięwzięć zawartych w Lokalnej Strategii Rozwoju.

Nazwa dokumentu planistycznego	Cele dokumentów planistycznych	Przedsięwzięcia LSR
Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+	Cel strategiczny 1. Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie	P.1.2., P.2.1., P.1.3.,
	Cel strategiczny 3. Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi	P.2.1, P.2.2, P.2.3

Tabela 12 Zgodność LSR ze Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.

Cele ogólne i szczegółowe wskazane w Lokalnej Strategii Rozwoju odnoszą się w sposób bezpośredni do aktualnie obowiązujących dokumentów planistycznych gmin z obszaru LGD. Strategie gminne jednoznacznie wskazują jako problemy i potrzeby niską przedsiębiorczość, złą sytuację na rynku pracy, rozwój pozarolniczych form działalności gospodarczej, konieczność zachowania dóbr kultury, wzmacnianie więzi społecznych, wspieranie liderów życia społecznego i organizacji pozarządowych, rozwój infrastruktury turystycznej i kulturalnej, zwiększenie liczby operacji dedykowanych osobom młodym, seniorom czy innym osobom z grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Poniższa tabela prezentuje zgodność poszczególnych celów dokumentów planistycznych z przedsięwzięciami Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Powiatu Opatowskiego.

Nazwa dokumentu planistycznego	Cele dokumentów planistycznych	Przedsięwzięcia LSR
Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Opatów do roku 2030	Cel operacyjny nr 4 Wzrost potencjału Miasta i Gminy Opatów w obszarze turystyki, kultury, dziedzictwa kulturowego	P.1.1., P.1.2., P.1.4., P.1.5, P.2.3.
	Cel operacyjny nr 2 Zwiększenie liczby przedsięwzięć społecznych, edukacyjnych i sportowych	P.2.2.
	Cel operacyjny nr 9 Wsparcie przedsiębiorczości, rynku pracy	P.1.1., P.1.2., P.2.1.
	Cel operacyjny nr 10 Rewitalizacja Miasta Opatów	P.1.3., P.2.3

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta i Gminy Ożarów do 2020 roku	Cel strategiczny I: Rozwój gospodarki oraz aktywności i przedsiębiorczości mieszkańców gminy	P.1.1., P.1.2., P.2.1.
	Cel strategiczny II: Silna kultura i tożsamość lokalna oraz efektywne wykorzystanie potencjałów dla zwiększenia atrakcyjności turystycznej Gminy oraz popytu na turystykę	P.1.3., P.1.3., P.1.5., P.2.2.
Strategia Rozwoju Gminy Sadowie na lata 2015-2022	Cel operacyjny 1 w ramach celu strategicznego I Wsparcie rozwoju nowoczesnego rolnictwa wdrażającego nowe technologie i trendy, zapewniającego stabilność ekonomiczną dla rodzin rolników i generującego dodatkowe źródła dochodów dla mieszkańców wsi	P.1.1., P.1.2.
	Cel operacyjny 2 w ramach celu strategicznego I Stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości wprowadzającej innowacyjnie rozwiązania przyjazne dla środowiska, wykorzystujące lokalne zasoby, tworzącej miejsca pracy dla mieszkańców gminy	P.2.1.
	Cel operacyjny 2 w ramach celu strategicznego III Inspirowanie działań opartych o współpracę partnerską na rzecz kultywowania tradycji i wykorzystania zasobów lokalnych dla podniesienia atrakcyjności gminy	P.1.3., P.1.4., P.1.5., P.2.2.
	Cel operacyjny 2 w ramach celu strategicznego IV Rozwój i poprawa infrastruktury społecznej podnoszącej jakość życia na terenie gminy.	P.2.3.
Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Tarłów na lata 2016-2023	Rozwój pozarolniczych form działalności gospodarczej	P.1.1., P.1.2.
	Rozwijanie i poprawa jakości infrastruktury turystycznorekreacyjnej oraz infrastruktury służącej rozwojowi aktywnych form turystyki	P.1.3., P.2.3
	Aktywna promocja oferty turystycznej gminy	P.1.4, P.1.5
	Wspieranie powstawania nowych oraz kreowania sprzyjających warunków dla rozwoju istniejących podmiotów gospodarczych	P.2.1.
	Wzrost tożsamości i spójności społecznej regionu	P.2.2.
Strategia Rozwoju Gminy Wojciechowice na lata 2023-2030	Cel operacyjny 1.3 Podejmowanie działań na rzecz integracji społeczności lokalnej i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu	P.2.2.

	Cel operacyjny 1.5 Wzrost tożsamości lokalnej poprzez ofertę kulturalną i aktywne spędzanie wolnego czasu	P.1.4., P.2.2.
	Cel operacyjny 2.1 Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i poprawy sytuacji na lokalnym rynku pracy	P.1.2., P.2.1.
	Cel operacyjny 2.4 Aktywizacja i promocja pozarolniczych form działalności gospodarczej	P.1.1.
	Cel operacyjny 2.5 Tworzenie korzystnych warunków do rozwoju agroturystyki i ekoturystyki	P.1.2.
	Cel operacyjny 3.3 Modernizacja i rozbudowa infrastruktury społecznej	P.2.3.

Tabela 13 Zgodność przedsięwzięć LSR z gminnymi dokumentami strategicznymi.

Gminy z obszaru LSR biorą udział w tworzeniu partnerstw na rzecz przygotowania i realizacji strategii IIT (Inne Instrumenty Terytorialne). Wynika to z faktu, że na jednym obszarze mogą funkcjonować różne instrumenty terytorialne. Warunkiem jest tutaj jednak zapewnienie ich komplementarności. Niemożliwe jest także podwójne finansowanie projektów w ramach różnych elementów terytorialnych. W przypadku Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Powiatu Opatowskiego zagrożenie takie nie występuje ze względu na to, iż dokument ten precyzyjnie odnosi się do zakresów wsparcia przypisanych do interwencji LEADER w ramach PS WPR, a w zakresie swojej zgodności z FESW ogranicza się do działań przewidzianych do realizacji w ramach LSR. Niemniej, diagnoza przygotowana na potrzeby LSR jest spójna z diagnozami przygotowanymi na potrzeby stosowania innych instrumentów terytorialnych:

- Strategia partnerstwa ponadlokalnego pod nazwą „Dolina Wisły” (zaangażowane gminy: Opatów, Ożarów, Tarłów, Wojciechowice)
- Strategii terytorialnej partnerstwa Ziemia Opatowska (zaangażowane gminy: Opatów, Ożarów, Sadowie, Tarłów, Wojciechowice)

O spójności LSR z innymi dokumentami strategicznymi i programami świadczy również fakt, że LGD Powiatu Opatowskiego podejmuje starania o pozyskanie dodatkowych środków na realizację działań komplementarnych wobec planowanych przedsięwzięć. Przewidywane jest pozyskanie środków na działanie:

- aktywne włączenie społeczne osób w niekorzystnej sytuacji. Potencjalne źródło finansowania: Europejski Fundusz Społeczny + w ramach Funduszy Europejskich dla Świętokrzyskiego 2021-2027 (działanie FESW.09.01. Aktywna integracja społeczna i zawodowa)

Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR.

Cele Lokalnej Strategii Rozwoju i planowane w ramach ich realizacji przedsięwzięcia są spójne, powiązane ze sobą (synergia), a także wzajemnie się uzupełniają (komplementarność). Dodatkowo w spójny i kompleksowy sposób odpowiadają na potrzeby różnych sektorów i partnerów wskazanych w analizie SWOT, w tym takie jak niezadowolająca oferta spędzania wolnego czasu, zanik więzi społecznych, potrzeba powstawania i rozwoju firm oraz niewykorzystywanie potencjału turystycznego.

Realizacja pierwszego celu LSR ma służyć poprawie oferty turystycznej i okołoturystycznej obszaru LGD, ale też pomóc ma we wzroście gospodarczym i powstawaniu nowych miejsc pracy. W realizację tego celu zaangażowane zostaną zarówno sektor gospodarczy jak i sektor publiczny oraz społeczny. Przedsięwzięcia 1.1. ma za zadanie

podniesienie wiedzy i zapoznanie rolników z terenu LGD Powiatu Opatowskiego z przykładami dobrych praktyk realizowanymi na obszarze innych regionów kraju w zakresie prowadzenia gospodarstw agroturystycznych /ekoturystyki oraz zagród edukacyjnych celem przełożenia zaobserwowanych praktyk na teren objęty LSR. Przedsięwzięcie 1.2. dotyczy będzie tworzenia gospodarstw agroturystycznych lub zagród edukacyjnych dzięki zdobytej wiedzy praktycznej w ramach zorganizowanych wyjazdów studyjnych. Przedsięwzięcie 1.3. sprzyjać będzie rozwojowi ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej. Przedsięwzięcie 1.4 i 1.5 służyć będzie wspieraniu kultury i tradycji regionu oraz szeroko pojętej promocji obszaru w oparciu o powstałą bazę turystyczną i okołoturystyczną oraz rozmaite akcje promocyjne produktów i usług lokalnych. Warto podkreślić, że wszystkie przedsięwzięcia skonstruowano w taki sposób, by nie tylko łączyły różnych partnerów, ale także wykorzystywały różne sposoby realizowania LSR i służyły pobudzaniu innowacyjności.

Cel 2 „Wzmocnienie potencjału obszaru LGD” służyć będzie poprawie jakości życia mieszkańców oraz wzrostowi gospodarstwu. Zadbanie o to, by integracja obejmowała możliwie cały obszar działania Lokalnej Grupy Działania, starając się o pobudzenie do współpracy wszystkie sektory i łącząc różne zasoby. Przedsięwzięcie 2.3 służyć będzie poprawie dostępu do ogólnodostępnej infrastruktury spędzania czasu wolnego, która będzie dostosowana do potrzeb osób w niekorzystnej sytuacji. Podobne zadanie będzie też realizowane przez przedsięwzięcie 2.2., które dotyczy będzie aktywizacji i integracji mieszkańców. Realizowane będą więc operacje na rzecz seniorów i środowisk młodzieżowych oraz zagospodarowania czasu wolnego mieszkańców. Przedsięwzięcia 2.1. będzie służyć powstawaniu nowych podmiotów gospodarczych. Podobnie jak w przypadku celu 1, tutaj również istotną kwestią będzie budowanie partnerstw oraz korzystanie z różnych sposobów realizowania Lokalnej Strategii Rozwoju. Generalnie można zauważyć, że komplementarność przedsięwzięć w ramach LSR została zapewniona na siedmiu poziomach:

- 1) **Zintegrowanie sektorów** – Lokalna Strategia Rozwoju ma zintegrowany charakter i uwzględnia w swej realizacji udział przedstawicieli sektora publicznego, społecznego, gospodarczego oraz mieszkańców (w tym grupy znajdujące się w niekorzystnej sytuacji). Przewidziano przedsięwzięcia, które zakładają ścisłą współpracę np. przedstawicieli organizacji samorządowych, jednostek samorządu terytorialnego i mieszkańców. Wzajemna współpraca zwiększa szansę na wykreowanie liderów, podniesienie świadomości mieszkańców, ich aktywizację i integrację, nabycie nowych umiejętności oraz efektywność samego współdziałania.
- 2) **Zintegrowanie w ramach celów** – wszystkie przedsięwzięcia zapisane w LSR wiążą się ze sobą oraz spójnie wpływają na realizację celów.
- 3) **Zintegrowanie zasobów** - wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju związane jest z wykorzystaniem zasobów kulturowych, historycznych i lokalnego dziedzictwa. Będzie miało to istotny wpływ na realizację celów szczegółowych i w rezultacie przyczyni się do zminimalizowania problemów obszaru objętego LSR. Wykorzystanie zasobów uwzględniono w zaplanowanych przedsięwzięciach, w tym dotyczących zachowania dziedzictwa lokalnego czy tworzenia i rozwoju produktów turystycznych.
- 4) **Zintegrowanie finansowania strategii** – Lokalna Strategia Rozwoju finansowana jest z różnych EFSI (EFFROW i EFRR). Fundusze są odpowiedzią na różne potrzeby w różnych obszarach, ale zaplanowane przedsięwzięcia połączono w ramach LSR. Buduje to efekt synergii i daje możliwość uzyskania lepszych efektów.
- 5) **Zintegrowanie sposobów realizacji LSR** – w ramach wdrażania Lokalnej Strategii zaplanowano konkursy, projekty grantowe, operacje własne i projekt partnerski. Tego rodzaju zróżnicowanie sposobów realizacji wpłynie pozytywnie na zaangażowanie zróżnicowanych lokalnych aktorów i na komplementarność LSR z innymi dokumentami strategicznymi. Dodatkowo zakres działań w ramach przedsięwzięć będzie lepiej dostosowany do potrzeb obszaru LGD.
- 6) **Zintegrowanie różnych zakresów wsparcia** – Lokalna Strategia Rozwoju stanowi odpowiedź na zróżnicowane i złożone potrzeby. W rezultacie nie jest możliwe ich zaspokojenie poprzez podejmowanie

pojedynczych interwencji, ale konieczne jest odpowiednie ich zgrupowanie. Zwiększa to szanse skutecznej odpowiedzi na zjawiska znajdujące się u podstaw problemów obszaru.

- 7) **Zintegrowanie zróżnicowanych aktorów** - grupy docelowe zaplanowanych przedsięwzięć są bardzo zróżnicowane i wymienić tu można przedsiębiorców, przedstawicieli organizacji pozarządowych, jednostki samorządu terytorialnego, osoby z grup w niekorzystnej sytuacji i osoby fizyczne (mieszkańcy, turyści). Zróżnicowanie aktorów zaangażowanych we wdrażanie LSR znajduje przełożenie na szeroki zakres komplementarnych działań, które uzupełniają się i są jednocześnie spójne.

Wartość dodana podejścia LEADER.

Realizacja zintegrowanych działań w ramach LEADER-a daje możliwość odniesienia istotnych korzyści w tym wykorzystania wspólnych zasobów partnerskich gmin, realizowania wspólnej wizji rozwoju obszaru, wspierania niewielkich lokalnych inicjatyw mających trudności z pozyskaniem środków z innych źródeł oraz aktywizowania lokalnej społeczności. Należy więc podkreślić, że działania stanowią inwestycję w kapitał społeczny mieszkańców obszaru LGD i wzmacniają rozwój lokalnej społeczności w dłuższej perspektywie czasowej. Generowanie kapitału społecznego ma związek z wykorzystaniem możliwości jakie oferuje podejście LEADER, w tym:

- adekwatnego doboru zakresu wsparcia,
- wyboru różnych źródeł finansowania działań,
- zastosowania przemyślanego sposobu wdrażania LSR,
- doboru metod wsparcia dostosowanych do oczekiwanych rezultatów wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju,
- zastosowania rozwiązań wzmacniających planowane efekty realizacji LSR.

Przedsięwzięcia Lokalnej Strategii Rozwoju Powiatu Opatowskiego wpisują się w dużą część zakresów wsparcia, jakie zostały ustalone dla interwencji I.13.1. – LEADER/Rozwój Kierowany przez Społeczność (RLKS). Wynika to z diagnozy potrzeb obszaru, ale też z dążenia do wykorzystania możliwości jakie daje zastosowanie instrumentu LEADER. Należy zauważyć, że obszar LGD jest zagrożony efektami negatywnych zjawisk demograficznych, ale także słabością jest brak wsparcia dla młodych ludzi i seniorów czy innych osób w niekorzystnej sytuacji. Niezbędne jest więc promowanie włączenia społecznego, w tym poprawa dostępności infrastruktury publicznej, działania z zakresu aktywizacji i integracji mieszkańców, a także wsparcie społeczeństwa obywatelskiego. Należy też podkreślić, iż obszar ma potencjał do rozwoju turystyki i usług związanych z czasem wolnym (dogodne położenie, czyste środowisko, liczne produkty lokalne, dziedzictwo kulturowe). Można w rezultacie mówić o dużej atrakcyjności obszaru i w związku z tym celem strategicznym LGD Powiatu Opatowskiego jest wykorzystanie zasobów turystycznych i kulturowych. W działania na rzecz rozwoju turystyki będą włączeni przedsiębiorcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, jednostki samorządu terytorialnego oraz sami mieszkańcy. Duża uwaga w działania na rzecz rozwiązywania problemów obszaru LGD poświęcona będzie pobudzaniu innowacyjności. Będą to innowacje w sektorze turystycznym – tworzenie zagród edukacyjnych. Do uczestnictwa w realizacji zachęceni będą przedstawiciele sektora społecznego i publicznego. W konsekwencji można mówić o tym, że szeroki zakres wsparcia przewidzianego w LSR będzie miał przełożenie na angażowanie szerokiego zestawu aktorów. Wartością dodaną w tym przypadku będzie aktywizowanie lokalnej społeczności i współpraca na rzecz wspólnego rozwiązywania lokalnych problemów.

Działania w ramach LSR będą sfinansowane ze zróżnicowanych źródeł. W pierwszej części rozdziału wskazano, iż zdiagnozowane problemy wpisują się w zakres potrzeb, na które odpowiedzią jest interwencja LEADER w ramach PS WPR. Należy więc podkreślić, że realizowane przedsięwzięcia wpłyną zarówno na wykorzystywanie szans obszaru, ale też i cele szerokiej polityki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce i Europie. Przybliżono wcześniej w rozdziale także spójność LSR z celami innymi niż EFFROW. Wybór FESW w tym aspekcie pozwoli na znacznie bardziej precyzyjne powiązanie interwencji z konkretnymi zdiagnozowanymi potrzebami lokalnymi. Wartością dodaną LEADER-a jest w tym przypadku zdolność do wykorzystywania różnych szans rozwojowych i pozyskiwania do tego celu wsparcia zewnętrznego z różnych źródeł.

Kolejną możliwością jaką oferuje LEADER, na którą warto zwrócić uwagę, jest przemyślany sposób wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. W tym aspekcie podkreślić trzeba przede wszystkim kolejność podejmowania działań. Podstawą było więc takie zaplanowanie operacji, aby jednym z ich pierwszych skutków było sieciowanie partnerów, co ma między innymi doprowadzić do wyznaczania standardów realizowania dalszych interwencji. Bardzo istotny jest też dobór metod wsparcia, który będzie dostosowany do oczekiwanych rezultatów wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju.

Podejście LEADER to także zarządzanie procesem wdrażania i zastosowanie rozwiązań wzmacniających planowane efekty realizacji LSR. Kluczową rolę odgrywać będzie w tym aspekcie plan komunikacji. Przewiduje on działania, które posłużą wzmacnianiu wewnętrznego partnerstwa. Zaplanowano więc działania informacyjne i aktywizujące kierowane do członków Lokalnej Grupy Działania Powiatu Opatowskiego i mieszkańców obszaru. Działania pomogą w urzeczywistnianiu zasady inkluzywności, co polegać będzie na włączaniu członków społeczności w ocenę sposobu funkcjonowania LGD (np. w ramach warsztatów refleksyjnych), zachęcaniu

do stawania się członkami LGD czy też stwarzania możliwości zgłaszania uwag i pomysłów. Zaplanowano zastosowanie zróżnicowanych kanałów komunikacji, które będą dostosowane do potrzeb przedstawicieli różnych grup, w tym osób w niekorzystnej sytuacji. Dobór metod komunikacji oparto na wynikach konsultacji i badań ewaluacyjnych przeprowadzonych przy okazji podsumowania realizacji poprzedniej Lokalnej Strategii Rozwoju. Ważne będzie również pobudzanie potencjału innowacyjnego lokalnej społeczności i tego rodzaju działania także uwzględniono w przygotowanym planie komunikacji.

Należy też podkreślić znaczenie analizowanej komplementarności przedsięwzięć. Zadbano o to, by operacje wzajemnie się uzupełniały i tworzyły logiczną całość. Zróżnicowanie partnerów, zakresów tematycznych, różnych źródeł finansowania i sposobów realizacji operacji mają doprowadzić do wzmocnienia efektów zaplanowanych przedsięwzięć. Dodatkowo inwestycje w kompetencje mieszkańców, w organizacje pozarządowe, osoby w niekorzystnej sytuacji i budowanie zaufania lokalnych partnerów zwiększają szansę na rozwój społeczny w dłuższej perspektywie czasowej.

Rozdział VI. Cele i wskaźniki.

Specyfikacja i opis celów.

Cele LSR są bardzo precyzyjnie powiązane z wynikami przeprowadzonej diagnozy partycypacyjnej. Na jej podstawie zdefiniowano dwa kluczowe zakresy tematyczne działań, które wzmacniają mocne strony obszaru i niwelują oddziaływanie jego słabości. Te dwa zakresy tematyczne znajdują wprost przełożenie nad dwa cele Lokalnej Strategii Rozwoju.

L.p.	Zdiagnozowane obszary tematyczne	Cele LSR
1.	Oferta turystyczna i okołoturystyczna obszaru LGD.	Poprawa oferty turystycznej i okołoturystycznej obszaru LGD.
2.	Potencjał obszaru LGD.	Wzmocnienie potencjału obszaru LGD.

Tabela 14 Powiązania pomiędzy zdiagnozowanymi obszarami tematycznymi a celami LSR.

W poniższej tabeli zestawiono cele LSR z wynikami analizy SWOT (Rozdział IV). Pozwala to na wykazanie powiązań pomiędzy celami LSR a przeprowadzonymi konsultacjami społecznymi. Dane w tabeli uzasadniają przyjęte cele poprzez wykazanie ich powiązań ze zdiagnozowanymi potrzebami obszaru LSR.

Cel LSR	Wyniki analizy SWOT
Cel 1. Poprawa oferty turystycznej i okołoturystycznej obszaru LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Zidentyfikowano wiele szans rozwojowych związanych z turystyką, w tym agroturystyką i tworzeniem zagród edukacyjnych. • Mocne strony obszaru w wysokim stopniu pozwalają na wykorzystanie szans związanych z turystyką. • Najistotniejszą mocną stroną obszaru jest dziedzictwo kulturowe.
Cel 2. Wzmocnienie potencjału obszaru LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Słabe strony, które utrudniają wykorzystanie szans rozwojowych to niedostateczne wsparcie młodych ludzi oraz braki w infrastrukturze. • Słabe strony (np. brak zakładów pracy) utrudniają wykorzystanie szansy związanej z emigracją powrotną. • Brak wsparcia dla osób w niekorzystnej sytuacji (młodych, seniorów, poszukujących zatrudnienia) zwiększa zagrożenia powiązane ze zjawiskami demograficznymi.

Tabela 15 Powiązanie celów z wnioskami z konsultacji społecznych i wynikami analizy SWOT.

Cel 1. Poprawa oferty turystycznej i okołoturystycznej obszaru LGD.

Cel nr 1 grupuje przedsięwzięcia zmierzające do wykorzystania zdiagnozowanych potencjałów rozwojowych obszaru. Są one w szczególności związane z zasobami przyrodniczymi i kulturowymi. Pojawienie się tych potencjałów jest również efektem działań podejmowanych przez LGD Powiatu Opatowskiego w poprzednich latach. Ich wykorzystanie jest jednak uzależnione od działań i współpracy przedstawicieli poszczególnych grup interesów.

Potencjał do rozwoju turystyki LGD wynika z dogodnego położenia partnerskich gmin oraz ich zasobów.

Potrzebne jest jednak stworzenie oferty turystycznej obejmującej cały obszar LGD, która będzie zdolna do przyciągania osób spoza obszaru. Wymaga to ukierunkowania działań poprzez wpisanie ich we wspólną koncepcję. W czasie konsultacji społecznych na etapie przygotowania LSR zgłoszony został postulat powstania gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych Zaplanowano więc działania, które pozwolą urzeczywistnić tę wizję (więcej informacji w opisie przedsięwzięcia P.1.2.).

W ramach celu 1 planowana jest podniesienie wiedzy i zapoznanie rolników z terenu LGD Powiatu Opatowskiego z przykładami dobrych praktyk realizowanymi na obszarze innych regionów kraju w zakresie prowadzenia gospodarstw agroturystycznych /ekoturystyki oraz zagród edukacyjnych celem przełożenia zaobserwowanych praktyk na teren objęty LSR. Pozostałe działania realizowane w ramach przedsięwzięć zaplanowanych w ramach celu 1 służyć będą wspieraniu kultury i tradycji regionu oraz szeroko pojętej promocji obszaru w oparciu o powstałą bazę turystyczną i okołoturystyczną oraz rozmaite akcje promocyjne produktów i usług lokalnych.

Cel 2. Wzmocnienie potencjału obszaru LGD.

Działania podejmowane w ramach realizacji celu 2 będą skupiać się na rozwiązywaniu problemów społecznych obszaru. Zamierzeniem jest tu nie tylko udzielenie wsparcia osobom z grup w niekorzystnej sytuacji, ale także wykorzystanie potencjału mieszkańców obszaru LSR i włączenie ich w działania na rzecz lokalnej społeczności. W ramach celu nr 2 zaplanowano trzy przedsięwzięcia, a w ich ramach szereg komplementarnych działań. Z tego względu w działania na rzecz wzmocnienia potencjału obszaru LGD postanowiono włączyć przedsiębiorców i osoby planujące podjęcie działalności gospodarczej. Zamierzeniem kierowanego do nich przedsięwzięcia jest wsparcie rozwoju usług dla mieszkańców. To powinno przyczynić się do poprawy jakości życia, w tym zwłaszcza tych osób, które mają utrudniony dostęp do tego typu usług poza obszarem LGD, np. osób starszych czy osób poszukujących zatrudnienia. Większa dostępność usług powinna także zwiększać atrakcyjność obszaru dla osób młodych i potencjalnych nowych mieszkańców, w tym migrantów powrotnych. Motywem przewodnim trzeciego przedsięwzięcia jest zwiększanie dostępności infrastruktury publicznej. Działania w tym zakresie będą wsparciem dla innych projektów dotyczących aktywizacji. Bardziej dostępna infrastruktura ma również zwiększać atrakcyjność osadniczą obszaru.

Działania w ramach celu 2 będą obejmować również wsparcie dla organizacji działających na rzecz młodzieży, seniorów i osób poszukujących zatrudnienia. Ich efektem powinno być zwiększenie potencjału tych podmiotów do samodzielnej realizacji inicjatyw na rzecz mieszkańców obszaru.

Przedsięwzięcia w ramach celu 2 powinny generować wartość dodaną w postaci innowacyjnych rozwiązań i rozwoju partnerstwa na obszarze LSR. Wszystkie propozycje operacji wybieranych do realizacji w ramach projektów grantowych oraz konkursów będą oceniane pod kątem kryterium innowacyjności (więcej informacji na ten temat w Rozdziale VII). Operacje konkursowe będą mogły być realizowane w partnerstwie z podmiotami z obszaru LSR.

Z uwagi na fakt, że w ramach celu 2 wsparcie będzie udzielane osobom młodym, seniorom i osobom z grupy w niekorzystnej sytuacji (osobom poszukującym zatrudnienia), realizacja przedsięwzięć będzie w szczególności powiązana z wdrażaniem planu komunikacji. Zawiera on działania bezpośrednio kierowane do przedstawicieli tych grup, do których dopasowano dopasowane do ich potrzeb środki przekazu. Więcej informacji na temat partycypacji społeczności we wdrażaniu LSR można znaleźć w Rozdziale III.

Konieczne jest podkreślenie, że działania na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji podejmowane w ramach RLKS zostaną wzmocnione przez inicjatywy, na których realizację LGD Powiatu Opatowskiego będzie próbować pozyskać dodatkowe finansowanie. Lokalna Grupa Działania podejmie starania o pozyskanie dodatkowych środków z Europejskiego Funduszu Społecznego +.

Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.

W poniższej tabeli przedstawiono źródła finansowania celów LSR. Wskazano w niej także wskaźniki rezultatu przypisane do programów, z których finansowana będzie realizacja LSR.

Cel LSR	Źródła finansowania przedsięwzięć w ramach celu LSR	Wskaźniki rezultatu zgodne ze wskaźnikami programów z których finansowana jest realizacja celu
Cel 1. Poprawa oferty turystycznej i okołoturystycznej obszaru LGD	PS WPR (EFRROW)	R.1. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich
	FESW (EFRR)	RCR77. Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem
Cel 2. Wzmocnienie potencjału obszaru LGD	PS WPR (EFRROW)	R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich R. 41. Łączenie obszarów wiejskich w Europie R.42. Promowanie włączenia społecznego

Tabela 16 Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.

Szczegółowy harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników przedstawiony został w Rozdziale 8 „Plan działania”. Zgodnie z zawartym w nim założeniami należy stwierdzić, że pomiar docelowych wartości wskaźników rezultatu powinien zostać dokonany na zakończenie okresu realizacji LSR. Wynika to z faktu, że zaplanowane w ramach poszczególnych celów przedsięwzięcia są komplementarne. Oznacza to, że dopiero realizacja wszystkich z nich pozwoli na pełne osiągnięcie rezultatów przypisanych do celów.

Harmonogram realizacji LSR przewiduje, że w celu 1 w pierwszej kolejności zrealizowane zostanie przedsięwzięcie dotyczące realizacji konkursu z udziałem operacji własnej LGD „Poznajemy „Dobre praktyki” – zdobywamy nowe doświadczenia w ramach którego planowane jest podniesienie wiedzy i zapoznanie rolników z terenu LGD Powiatu Opatowskiego z przykładami dobrych praktyk realizowanymi na obszarze innych regionów kraju w zakresie prowadzenia gospodarstw agroturystycznych /ekoturystyki oraz zagród edukacyjnych. W następnej kolejności realizowane będzie przedsięwzięcie związane z tworzeniem gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych oraz tworzeniem i rozwojem ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej. Realizacja celu 1 domknięta zostanie przez projekt grantowy dotyczący tworzenia i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego i projekt partnerski odnoszący się do promocji obszaru.

Podobnie, jak w przypadku celu 1, także realizacja celu 2 w pierwszej kolejności rozpocznie się od zrealizowania przedsięwzięć dotyczących zwiększania dostępności infrastruktury oraz tworzenia miejsc pracy. Realizacja celu 2 domknięta zostanie przez projekt grantowy dotyczący aktywizacji i integracji mieszkańców.

Opis przedsięwzięć realizujących cele LSR.

Przedsięwzięcia w celu 1.

Cel nr 1 zostanie osiągnięty poprzez realizację 5 przedsięwzięć. Ich realizacja będzie finansowana w ramach PS WPR (EFRROW) oraz FESW (EFRR).

W poniższej tabeli przedstawiono podstawowe informacje na temat przedsięwzięć w ramach RLKS: wysokość środków na ich realizację przewidzianą w budżecie LSR, grupy docelowe oraz sposób realizacji. Informacje

te zostaną następnie uszczegółowione w opisach poszczególnych przedsięwzięć. Zamieszczono tam szczegółowe informacje, które będą przydatne dla wnioskodawców na etapie przygotowania propozycji operacji.

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.1 Poprawa oferty turystycznej i okółoturystycznej obszaru LGD	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
40 000,00	P.1.1. Poznajemy dobre praktyki w zakresie rozwoju przedsiębiorczości w tym gospodarstwach agroturystycznych i ekoturystyki	- mieszkańcy obszaru LGD - przedsiębiorcy - osoby w niekorzystnej sytuacji	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD
426 000,00	P.1.2. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych	- mieszkańcy obszaru LGD - turyści - odbiorcy usług - osoby w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
141 086,00	P.1.3. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej	- mieszkańcy obszaru LGD - turyści	Projekt grantowy
156 300,00	P.1.4. Tworzenie i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego	- mieszkańcy obszaru LGD - seniorzy - dzieci, młodzież - stowarzyszenia i grupy nieformalne - osoby w niekorzystnej sytuacji	Projekt grantowy
12 500,00	P.1.5. Promocja obszaru partnerskich LGD poprzez organizację wystaw, pokazów produktów i usług lokalnych, publikację kulinarną i materiały reklamowe	- turyści - mieszkańcy obszaru LGD - stowarzyszenia i grupy nieformalne - osoby w niekorzystnej sytuacji	Konkurs na realizację projektu partnerskiego

Tabela 17 Przedsięwzięcia w celu 1.

Przedsięwzięcie 1.1. Poznajemy dobre praktyki w zakresie rozwoju przedsiębiorczości w tym gospodarstwach agroturystycznych i ekoturystyki

Realizacja przedsięwzięcia jest bezpośrednią odpowiedzią na problemy zdiagnozowane w czasie przygotowania LSR. Słaba oferta turystyczna, brak gospodarstw agroturystycznych czy brak zaspokojenia potrzeb turystów w istniejących gospodarstwach utrudnia wykorzystanie szans rozwojowych i potencjału turystycznego obszaru LGD. Zaplanowane w ramach przedsięwzięcia wyjazdy studyjne będą więc doskonałą formą prezentacji, praktycznym zdobyciem wiedzy oraz możliwością przełożenia zaobserwowanych praktyk do podejmowania działań związanych z wykorzystaniem potencjału turystycznego do tworzenia i rozwoju gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych jako produktów lokalnych i turystycznych. A co za tym idzie na budowanie dochodowej działalności gospodarzej oraz rozwój regionu.

Przedsięwzięcie 1.1. Poznajemy dobre praktyki w zakresie rozwoju przedsiębiorczości w tym gospodarstw agroturystycznych i ekoturystyki		Uzasadnienie
Źródło finansowania	PS WPR	Przedsięwzięcie wpisuje się w zakres wsparcia nr 7 (kształtowanie świadomości obywatelskiej) w ramach interwencji I.13.1. – LEADER.
Sposób realizacji	Konkurs z udziałem operacji własnej LGD	Wartością dodaną przedsięwzięcia ma być wzmocnienie rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej oraz turystyki, co wpłynie będzie pozytywnie na rozwój obszarów wiejskich danego regionu.
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Nie	Ze względu na charakter operacji nie przewiduje się możliwości realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD. Angażowanie partnerów w działania nie zwiększy ich wartości dodanej.
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie przewiduje się współpracy z organizacjami spoza obszaru	Ze względu na charakter operacji nie przewiduje się możliwości realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami spoza obszaru LGD. Angażowanie partnerów w działania nie zwiększy ich wartości dodanej.
Możliwe zakresy wsparcia	Zakres wsparcia obejmuje organizację wyjazdów studyjnych poza obszar LGD do gospodarstw agroturystycznych/ekoturystyki i zagród edukacyjnych	Przedsięwzięcie ma na celu podniesienie wiedzy i zapoznanie rolników z terenu LGD Powiatu Opatowskiego z przykładami dobrych praktyk realizowanymi na obszarze innych regionów kraju w zakresie prowadzenia gospodarstw agroturystycznych /ekoturystyki oraz zagród edukacyjnych. Wyjazdy studyjne nie tylko służą prezentacji zrealizowanych projektów, ale również stanowią podstawę do nawiązania współpracy zarówno gospodarczej jak i społecznej, wpływającej pozytywnie na rozwój obszarów wiejskich danego regionu. Zakres wsparcia wpisuje się w cel PS WPR 2023-2027 polegający na modernizacji sektora przez sprzyjanie dzieleniu się wiedzą, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, a także zachęcanie do ich wykorzystywania.
Katalog	Organizacje pozarządowe, w tym	Ze względu na dużą wiedzę i doświadczenie LGD

wnioskodawców	LGD	w realizacji podobnych przedsięwzięć planowany jest udział operacji własnej LGD w konkursie.
Poziom dofinansowania	do 100%	Poziom dofinansowania zgodny z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Maksymalna kwota pomocy	166 000,00 zł.	Kwota wsparcia zgodna z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Wskaźnik produktu	Liczba wydarzeń	Wskaźnik ukierunkowany na realizację właściwego zakresu operacji.

Tabela 18 Przedsięwzięcie 1.1. Poznajemy „Dobre praktyki” – zdobywamy nowe doświadczenia.

Przedsięwzięcie 1.2. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych.

Realizacja przedsięwzięcia jest bezpośrednią odpowiedzią na problemy zdiagnozowane w czasie przygotowania LSR. Słaba oferta turystyczna, brak gospodarstw agroturystycznych czy brak zaspokojenia potrzeb turystów w istniejących gospodarstwach utrudnia wykorzystanie szans rozwojowych i potencjału turystycznego obszaru LGD jako obszaru rolniczego Zaplanowane w ramach przedsięwzięcia działania mają pobudzić mieszkańców do tworzenia i rozwoju pozarolniczej oraz wspierać rozwój turystyki i tworzenia produktów turystycznych na obszarze LGD. Operacje powinny zawierać elementy innowacyjne zgodnie z definicją określoną w Rozdziale VII.

Przedsięwzięcie 1.2. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych		Uzasadnienie
Źródło finansowania	PS WPR	Przedsięwzięcie wpisuje się w zakres wsparcia nr 2 (Rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwoju gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych) w ramach interwencji I.13.1. – LEADER.
Sposób realizacji	Konkurs	Sposób realizacji operacji dostosowany do zakresu tematycznego.
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Tak	Realizacja operacji w partnerstwie jest dopuszczalna zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR. Taki sposób realizacji operacji może zwiększać wartość dodaną podejścia LEADER.
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie przewiduje się premiowania współpracy z organizacjami spoza obszaru	Celem operacji jest rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych na terenie LGD. Angażowanie zewnętrznych partnerów w działania nie zwiększy ich wartości dodanej.
Możliwe zakresy wsparcia	Zakres wsparcia obejmuje tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych. Dookreślenie czy wsparcie zostanie przyznane na tworzenie gospodarstw agroturystycznych czy zagród edukacyjnych nastąpi na poziomie regulaminu naboru.	Zakresy operacji zgodne z zakresami tematycznymi interwencji LEADER. Zakres wsparcia uzasadniony wynikami konsultacji społecznych i zakresem tematycznym przedsięwzięcia. Zakres wsparcia będzie obejmował operacje z zakresu tworzenia jak i rozwoju gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych. Zakres wsparcia wpisuje się w cel PS WPR 2023-2027 polegający na wspieraniu godziwych dochodów gospodarstw i odporności sektora

		rolnictwa w całej Unii w celu zwiększenia długoterminowego bezpieczeństwa żywnościowego oraz różnorodności w rolnictwie a także zapewnienia stabilności ekonomicznej produkcji rolnej w Unii.
Katalog wnioskodawców	Rolnicy prowadzący działalność rolniczą w małych gospodarstwach na terenie objętym LSR	Katalog wnioskodawców uzasadniony ze względu na zakres przedsięwzięcia. Dodatkowo, zaplanowanie przedsięwzięcia kierowanego do grupy interesów gospodarczych zwiększy komplementarność działań w ramach celu 1.
Poziom dofinansowania	do 85%	Intensywność wsparcia zgodna z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Maksymalna kwota pomocy	150 000,00 zł.	Kwota wsparcia zgodna z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Wskaźnik produktu	Liczba wspartych gospodarstw	Wskaźnik ma ukierunkować beneficjentów na realizację właściwego zakresu działań. Z punktu widzenia LGD zaletą wskaźnika będzie możliwość precyzyjnego określenia liczby wspartych gospodarstw.

Tabela 19 Przedsięwzięcie 1.2. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych.

Przedsięwzięcie 1.3. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej.

Realizacja przedsięwzięcia jest bezpośrednią odpowiedzią na problemy zdiagnozowane w czasie przygotowanie LSR. Braki w infrastrukturze turystycznej są słabą stroną obszaru LGD, która utrudnia wykorzystanie szans rozwojowych. W ramach przedsięwzięcia planuje realizację projektu grantowego finansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, zgodnie z programem Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego. Projekt ten umożliwi powstanie infrastruktury turystycznej na terenie LGD.

Przedsięwzięcie 1.3. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej		Uzasadnienie
Źródło finansowania	EFRR	Przedsięwzięcie wpisuje się w zakres wsparcia w ramach funduszy europejskich dla województwa świętokrzyskiego na lata 2021-2027 ujętych w programie regionalnym EFRR. EFRR - 2.1.1.1. Cel szczegółowy: RSO5.2. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego
Sposób realizacji	Projekt grantowy	Sposób realizacji operacji dostosowany do zakresu tematycznego.
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Tak	Realizacja operacji w partnerstwie jest dopuszczalna zgodnie z programem Fundusze Europejskie dla Województwa Świętokrzyskiego.
Możliwość realizacji	Nie przewiduje się premiowania	Realizacja operacji w partnerskich nie będzie

operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	współpracy z organizacjami spoza obszaru	dotatkowo premiowana. Wynika to z zakresu operacji, który dotyczyć będzie zwiększania dostępności infrastruktury turystycznej na terenie objętym LSR. Współpraca z partnerami spoza obszaru nie wnosi wartości dodanej do operacji o takim zakresie.
Możliwe zakresy wsparcia	Zakres wsparcia obejmuje małą architekturę turystyczną	Przedsięwzięcie wprost odpowiada na zdiagnozowane w czasie konsultacji społecznych problemy obszaru. Zakres wsparcia wpisuje się w cel szczegółowy: RSO 5.2. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego
Katalog wnioskodawców	JST	Katalog wnioskodawców uzasadniony jest zakresem wsparcia.
Poziom dofinansowania	85%	Poziom dofinansowania zgodny z programem Fundusze Europejskie dla Województwa Świętokrzyskiego
Maksymalna kwota pomocy	150 000,00	Kwota wsparcia zgodna z programem Fundusze Europejskie dla Województwa Świętokrzyskiego
Wskaźniki produktu	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	Wskaźnik ma ukierunkować grantobiorców na realizację właściwego zakresu operacji.

Tabela 20 Przedsięwzięcie 1.3. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej.

Przedsięwzięcie 1.4. Tworzenie i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego.

Realizacja operacji pozwoli na przygotowanie społeczności lokalnej do podjęcia w przyszłości dalszych działań związanych z tworzeniem i rozwojem form popularyzacji dziedzictwa lokalnego. Lokalna Grupa Działania jest podmiotem predestynowanym do realizacji tego typu inicjatyw. W ramach projektu planowane jest wspieranie kultury i tradycji obszaru LGD, w tym tradycji kulinarnych, organizacja imprez kulturowych, promocja produktów lokalnych. Realizacja projektu przez LGD Powiatu Opatowskiego będzie zwiększać wartość dodaną wynikającą ze stosowania instrumentu LEADER. Projekt będzie realizowany w formie grantu.

Przedsięwzięcie 1.4. Tworzenie i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego		Uzasadnienie
Źródło finansowania	PS WPR	Przedsięwzięcie wpisuje się w zakres wsparcia nr 7 (kształtowanie świadomości obywatelskiej) oraz nr 9 (Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi) w ramach interwencji I.13.1. – LEADER.
Sposób realizacji	Projekt grantowy	Formuła projektu grantowego dostosowana jest do potrzeb potencjalnych beneficjentów – organizacji pozarządowych.
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z	Nie	Zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR operacje w partnerstwie mogą być realizowane w ramach konkursów.

podmiotami z obszaru LGD		
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie przewiduje się premiowania współpracy z organizacjami spoza obszaru.	Zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR operacje w partnerstwie mogą być realizowane w ramach konkursów.
Możliwe zakresy wsparcia	Zakres wsparcia obejmuje organizację wydarzeń o charakterze aktywizującym i integracyjnym w zakresie wspierania kultury i tradycji, w tym tradycji kulinarnych regionu.	Zakresy wsparcia są ściśle powiązane ze zdiagnozowanymi potrzebami społeczności. Zakresy wsparcia zostały tak określone, by zwiększać wartość dodaną podejścia LEADER. Efektem operacji ma być nie tylko uzyskanie konkretnych produktów, ale także zbudowanie potencjału do samodzielnego podejmowania podobnych działań w przyszłości. Zakres wsparcia wpisuje się w cel PS WPR 2023-2027 polegający na modernizacji sektora przez sprzyjanie dzieleniu się wiedzą, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, a także zachęcanie do ich wykorzystywania.
Katalog wnioskodawców	Dla projektów grantowych: NGO.	W ramach celu 1 zaplanowano działania kierowane do przedstawicieli wszystkich grup interesów. Organizacje III sektora mogą znacząco przyczynić się do poprawy jakości życia na obszarze LSR. Zarezerwowanie dla nich przedsięwzięć w ramach celu 1 sprzyjać będzie komplementarności działań podejmowanych na rzecz jego osiągnięcia.
Poziom dofinansowania	100%	Intensywność wsparcia zgodna z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Maksymalna kwota pomocy	25 000,00	Jest to maksymalna kwota grantu
Wskaźnik produktu	Liczba wydarzeń	Wskaźnik ma ukierunkować beneficjentów na realizację właściwego zakresu operacji.

Tabela 21 Przedsięwzięcie 1.4. Tworzenie i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego.

Przedsięwzięcie 1.5. Promocja obszaru partnerskich LGD poprzez organizację wystaw, pokazów produktów i usług lokalnych, publikację kulinarną i materiały reklamowe.

Projekt partnerski to sposób realizacji LSR, który zakłada wspólną realizację operacji z podmiotami spoza obszaru LGD. Podmioty do ich realizacji wybierane będą w trybie konkursowym. W ramach przygotowania wniosku konieczne będzie podpisanie umowy partnerskiej, która sprecyzuje zadania realizowane przez poszczególne zaangażowane podmioty. W ramach projektu partnerskiego będą operacje dotyczące promocji obszarów LGD, na terenie których będą one realizowane.

Przedsięwzięcie 1.5. Promocja obszaru partnerskich LGD poprzez organizację wystaw, pokazów produktów i usług lokalnych, publikację kulinarną i materiały reklamowe		Uzasadnienie
Źródło finansowania	PS WPR	Przedsięwzięcie wpisuje się w zakres wsparcia nr 7 (kształtowanie świadomości obywatelskiej) oraz nr

		9 (Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi) w ramach interwencji I.13.1. – LEADER.
Sposób realizacji	Konkurs na realizację projektu partnerskiego	Sposób realizacji operacji dostosowany do zakresu tematycznego.
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Tak	Realizacja operacji w partnerstwie jest dopuszczalna zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR. Taki sposób realizacji operacji może zwiększać wartość dodaną podejścia LEADER.
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Tak	Zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR formuła projektu zakłada realizację operacji z partnerami spoza obszaru LGD
Możliwe zakresy wsparcia	Projekt partnerski zakłada organizację wystaw produktów i usług lokalnych na terenie partnerskiego LGD z obszaru innej LSR z Polski oraz wykonanie materiałów promujących obszary partnerów	Zakresy wsparcia są ściśle powiązane ze zdiagnozowanymi potrzebami terenu. Zakresy wsparcia zostały tak określone, by zwiększać wartość dodaną podejścia LEADER. Zakres wsparcia wpisuje się w cel PS WPR 2023-2027 polegający na modernizacji sektora przez sprzyjanie dzieleniu się wiedzą, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, a także zachęcanie do ich wykorzystywania.
Katalog wnioskodawców	Dla projektów partnerskich: NGO	Katalog wnioskodawców uzasadniony ze względu na zakres przedsięwzięcia. Dodatkowo, zaplanowanie przedsięwzięcia kierowanego do grupy interesów gospodarczych zwiększy komplementarność działań w ramach celu 1.
Poziom dofinansowania	100%	Intensywność wsparcia zgodna z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Maksymalna kwota pomocy	51 875,00	Kwoty wsparcia zgodne z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Wskaźnik produktu	Liczba działań promocyjnych	Wskaźnik ma ukierunkować beneficjentów na realizację właściwego zakresu operacji.

Tabela 22 Przedsięwzięcie 1.5. Promocja obszaru partnerskich LGD poprzez organizację wystaw, pokazów produktów i usług lokalnych, publikację kulinarną i materiały reklamowe.

Podsumowaniem opisu przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji w ramach celu 1 jest tabela zestawiająca wszystkie przypisane do nich wskaźniki produktu. Zestawienie to ukazuje komplementarność przedsięwzięć, które wspólnie mają przyczynić się do osiągnięcia rezultatów przypisanych do poszczególnych celów.

Nr przedsięwzięcia	Nazwa przedsięwzięcia	Sposób realizacji	Wskaźnik produktu	Jednostka miary	Wartość początkowa	Wartość docelowa
P.1.1.	Poznajemy dobre praktyki w zakresie rozwoju	Konkurs z udziałem operacji	Liczba wydarzeń	Szt.	0	2

	przedsiębiorczości w tym gospodarstw agroturystycznych i ekoturystyki	własnej LGD				
P.1.2.	Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych	Konkurs	Liczba wspartych gospodarstw	Szt.	0	12
P.1.3.	Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej	Projekt grantowy	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	Szt.	0	1
			Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	Szt.	0	5
P.1.4.	Tworzenie i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego	Projekt grantowy	Liczba wydarzeń	Szt.	0	30
P.1.5	Promocja obszaru partnerskich LGD poprzez organizację wystaw, pokazów produktów i usług lokalnych, publikację kulinarną i materiały reklamowe	Konkurs na realizację projektu partnerskiego	Liczba działań promocyjnych	Szt.	0	2

Tabela 23 Wskaźniki produktu w przedsięwzięciach w celu 1.

Przedsięwzięcia w celu 2.

Cel nr 2 zostanie osiągnięty poprzez realizację 3 przedsięwzięć. Ich realizacja będzie finansowana w ramach PS WPR (EFRROW).

W poniższej tabeli przedstawiono podstawowe informacje na temat przedsięwzięć w ramach RLKS: wysokość środków na ich realizację przewidzianą w budżecie LSR, grupy docelowe oraz sposób realizacji. Informacje te zostaną następnie uszczegółowione w opisach poszczególnych przedsięwzięć. Zamieszczono tam szczegółowe informacje, które będą przydatne dla wnioskodawców na etapie przygotowania propozycji operacji.

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C.2 Wzmocnienie potencjału obszaru LGD	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
226 000,00	P.2.1. Podejmowanie działalności gospodarczej	- mieszkańcy obszaru LGD - odbiorcy produktów i usług - osoby w niekorzystnej sytuacji	konkurs
158 000,00	P.2.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców - łączymy pokolenia, wymieniamy doświadczenia, przeciwdziałamy wykluczeniu społecznemu	- mieszkańcy obszaru LGD - seniorzy - dzieci, młodzież - stowarzyszenia i grupy nieformalne - osoby w niekorzystnej sytuacji	projekt grantowy
231 200,00	P.2.3. Budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury spędzania czasu wolnego	- mieszkańcy obszaru LGD - seniorzy - dzieci, młodzież - samorządy lokalne - przedsiębiorcy - stowarzyszenia i grupy nieformalne - osoby w niekorzystnej sytuacji	konkurs

Tabela 24 Przedsięwzięcia w celu 2.

Przedsięwzięcie 2.1. Podejmowanie działalności gospodarczej.

Celem przedsięwzięcia jest pobudzenie lokalnej gospodarki oraz zwiększenie dostępności usług dla mieszkańców. Preferowane będą operacje zawierające elementy innowacyjne (zgodnie z definicją innowacyjności zawartą w rozdziale VII). Wsparcie będzie udzielane na utworzenie nowych podmiotów gospodarczych.

Wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji powinni zwrócić szczególną uwagę na kwestie innowacyjności. Operacje powinny zawierać elementy innowacyjne zgodnie z definicją określoną w Rozdziale VII. W konkursie na wybór operacji premiowane będą operacje realizowane przez osoby poszukujące zatrudnienia.

Przedsięwzięcie 2.1. Podejmowanie działalności gospodarczej		Uzasadnienie
Źródło finansowania	PS WPR	Przedsięwzięcie wpisuje się w zakres wsparcia nr 1 (Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki przez podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne) w ramach interwencji I.13.1. – LEADER.
Sposób realizacji	Konkurs	Sposób realizacji operacji dostosowany do zakresu tematycznego.
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Tak	Realizacja operacji w partnerstwie jest dopuszczalna zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR. Taki sposób realizacji operacji może zwiększać wartość dodaną podejścia LEADER.
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie przewiduje się premiowania współpracy z organizacjami spoza obszaru	Celem operacji jest rozwój lokalnej gospodarki. Angażowanie zewnętrznych partnerów w działania nie zwiększy ich wartości dodanej.
Możliwe zakresy wsparcia	Zakres wsparcia obejmuje podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne	Zakresy operacji zgodne z zakresami tematycznymi interwencji LEADER. Zakres wsparcia uzasadniony wynikami konsultacji społecznych i zakresem tematycznym przedsięwzięcia. Zakres wsparcia wpisuje się w cel PS WPR 2023-2027 polegający na zwiększeniu zorientowania na rynek i konkurencyjności gospodarstw, zarówno w perspektywie krótkoterminowej, jak i długoterminowej, w tym większe ukierunkowanie na badania naukowe, technologię i cyfryzację.
Katalog wnioskodawców	Osoby fizyczne zamieszkałe na obszarze objętym LSR	Katalog wnioskodawców uzasadniony ze względu na zakres przedsięwzięcia. Dodatkowo, zaplanowanie przedsięwzięcia kierowanego do grupy interesów gospodarczych zwiększy komplementarność działań w ramach celu 2.
Poziom dofinansowania	do 65%	Intensywność wsparcia zgodna z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Maksymalna kwota pomocy	150 000,00 zł.	Kwota wsparcia zgodna z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Wskaźnik produktu	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Wskaźnik ma ukierunkować beneficjentów na realizację właściwego zakresu działań. Z punktu widzenia LGD zaletą wskaźnika będzie możliwość precyzyjnego określenia liczby wspartych podmiotów gospodarczych.

Tabela 25 Przedsięwzięcie 2.1. Podejmowanie działalności gospodarczej.

Przedsięwzięcie 2.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców – łączymy pokolenia, wymieniamy doświadczenia, przeciwdziałamy wykluczeniu społecznemu.

Przedsięwzięcie 2.2. jest odpowiedzią na zdiagnozowane potrzeby osób w niekorzystnej sytuacji, w tym w szczególności seniorów, osób młodych oraz osób poszukujących zatrudnienia. Celem tego przedsięwzięcia jest

w szczególności wsparcie tych grup oraz podmiotów działających na ich rzecz w dłuższej perspektywie czasowej. Działania będą zatem skupiać się na tworzeniu potencjału do działań na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji, który powinien zaowocować realizacją kolejnych działań na ich rzecz w przyszłości. Projekt będzie realizowany w formie grantu. Wsparcie będzie można uzyskać na organizację wydarzeń o charakterze aktywizacyjnym i integrującym.

Przedsięwzięcie 2.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców – łączymy pokolenia, wymieniamy doświadczenia, przeciwdziałamy wykluczeniu społecznemu		Uzasadnienie
Źródło finansowania	PS WPR	Przedsięwzięcie wpisuje się w zakres wsparcia nr 8 (Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji) w ramach interwencji I.13.1. – LEADER.
Sposób realizacji	Projekt grantowy	Formuła projektu grantowego dostosowana jest do potrzeb potencjalnych beneficjentów – organizacji pozarządowych
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Nie	Zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR operacje w partnerstwie mogą być realizowane w ramach konkursów.
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie przewiduje się premiowania współpracy z organizacjami spoza obszaru.	Zgodnie z wytycznymi w zakresie realizacji LSR operacje w partnerstwie mogą być realizowane w ramach konkursów.
Możliwe zakresy wsparcia	Zakres wsparcia obejmuje organizację wydarzeń m.in.: - organizację imprez integrujących lokalne środowiska; - organizację zawodów sportowych, wykorzystujących istniejącą i powstającą bazę turystyczno-rekreacyjną-organizację ; - organizację szkoleń i warsztatów dla mieszkańców obszarów wiejskich; - promocję obszaru objętego LSR na targach i wystawach krajowych i zagranicznych; itp.	Zakresy wsparcia są ściśle powiązane ze zdiagnozowanymi potrzebami społeczności. Są one w szczególności skupione na udzieleniu wsparcia osobom w niekorzystnej sytuacji. Zakresy wsparcia zostały tak określone, by zwiększać wartość dodaną podejścia LEADER. Efektem operacji ma być nie tylko uzyskanie konkretnych produktów, ale także zbudowanie potencjału do samodzielnego podejmowania podobnych działań w przyszłości. Zakres wsparcia wpisuje się w cel PS WPR 2023-2027 polegający na przyciąganiu i wspieraniu młodych rolników i innych młodych rolników oraz ułatwienie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.
Katalog wnioskodawców	Dla projektów grantowych: NGO.	Organizacje III sektora mogą znacząco przyczynić się do poprawy jakości życia na obszarze LSR. Zarezerwowanie dla nich przedsięwzięć w ramach celu 2 sprzyjać będzie komplementarności działań podejmowanych na rzecz jego osiągnięcia.
Poziom dofinansowania	100%	Intensywność wsparcia zgodna z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Maksymalna kwota	25 000,00	Jest to maksymalna kwota grantu.

pomocy		
Wskaźnik produktu	Liczba wydarzeń	Wskaźnik ma ukierunkować beneficjentów na realizację właściwego zakresu operacji.

Tabela 26 Przedsięwzięcie 2.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców – łączymy pokolenia, wymieniamy doświadczenia, przeciwdziałamy wykluczeniu społecznemu.

Przedsięwzięcie 2.3. Budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury spędzania czasu wolnego.

Realizacja przedsięwzięcia jest bezpośrednią odpowiedzią na problemy zdiagnozowane w czasie przygotowania LSR. Braki w infrastrukturze kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej są słabą stroną obszaru LGD, która utrudnia wykorzystanie szans rozwojowych. Niedostatki w dostępie do infrastruktury są szczególnie silnie odczuwalne przez osoby, których mobilność jest utrudniona ze względu na sytuację życiową, w tym osoby młode, seniorów oraz osoby poszukujące zatrudnienia. W konkursie preferowane będą propozycje operacji, które będą uwzględniać kwestie dostosowania elementów infrastruktury publicznej do opisanych w rozdziale IV LSR potrzeb którejs z tych grup. Elementy infrastruktury będą mogły być modernizowane lub budowane od podstaw.

Przedsięwzięcie 2.3. Budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury spędzania czasu wolnego		Uzasadnienie
Źródło finansowania	PS WPR	Przedsięwzięcie wpisuje się w zakres wsparcia nr 6 (Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej) w ramach interwencji I.13.1. – LEADER.
Sposób realizacji	Konkurs	Ze względu na kosztochłonność planowanych zadań wskazane jest przeprowadzenie konkursu
Możliwość realizacji operacji w partnerstwie z podmiotami z obszaru LGD	Tak	Realizacja operacji w partnerstwie będzie sprzyjać generowaniu wartości dodanej podejścia LEADER
Możliwość realizacji operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LGD	Nie przewiduje się premiowania współpracy z organizacjami spoza obszaru.	Realizacja operacji partnerskich nie będzie dodatkowo premiowana. Wynika to z zakresu operacji, który dotyczyć będzie zwiększania dostępności infrastruktury publicznej dla mieszkańców obszaru LSR. Współpraca z partnerami spoza obszaru nie wnosi wartości dodanej do operacji o takim zakresie.
Możliwe zakresy wsparcia	Zakres wsparcia obejmuje budowę lub modernizację małej infrastruktury publicznej. Operacje powinny służyć zwiększeniu jej dostępności dla osób z grup w niekorzystnej sytuacji: seniorów, osób młodych, osób poszukujących zatrudnienia	Przedsięwzięcie wprost odpowiada na zdiagnozowane w czasie konsultacji społecznych problemy obszaru. Zakres wsparcia wpisuje się w cel PS WPR 2023-2027 polegający na przyciąganiu i wspieraniu młodych rolników i innych młodych rolników oraz ułatwienie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.
Katalog wnioskodawców	NGO, JST	W ramach celu 2 zaplanowano działania kierowane do przedstawicieli wszystkich grup interesów. Organizacje III sektora mogą znacząco przyczynić się do poprawy jakości życia na obszarze LSR.

		Zarezerwowanie dla nich przedsięwzięć w ramach celu 2 sprzyjać będzie komplementarności działań podejmowanych na rzecz jego osiągnięcia.
Poziom dofinansowania	NGO - 100% , JST – 75%	Intensywność wsparcia zgodna z wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.
Maksymalna kwota pomocy	200 000,00	Maksymalna kwota dofinansowania ustalona została na podstawie wytycznych w zakresie realizacji LSR oraz na podstawie danych historycznych
Wskaźnik produktu	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury spędzania czasu wolnego	Wskaźnik ma ukierunkować beneficjentów na realizację operacji zgodnych z zakresem interwencji LEADER.

Tabela 27 Przedsięwzięcie 2.3. Budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury spędzania czasu wolnego.

Podsumowaniem opisu przedsięwzięć zaplanowanych do realizacji w ramach celu 2 jest tabela zestawiająca wszystkie przypisane do nich wskaźniki produktu. Zestawienie to ukazuje komplementarność przedsięwzięć, które wspólnie mają przyczynić się do osiągnięcia rezultatów przypisanych do poszczególnych celów.

Nr przedsięwzięcia	Nazwa przedsięwzięcia	Sposób realizacji	Wskaźnik produktu	Jednostka miary	Wartość początkowa	Wartość docelowa
P.2.1.	Podejmowanie działalności gospodarczej	Konkurs	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Szt.	0	6
P.2.2.	Aktywizacja i integracja mieszkańców - łączymy pokolenia, wymieniamy doświadczenia, przeciwdziałamy wykluczeniu społecznemu	Projekt grantowy	Liczba wydarzeń	Szt.	0	30
P.2.3.	Budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury spędzania czasu wolnego	Konkurs	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury spędzania czasu wolnego	Szt.	0	5

Tabela 28 Wskaźniki produktu w przedsięwzięciach w celu 2.

Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD

LGD działa jako stowarzyszenie posiadające osobowość prawną. LGD, oprócz organów wymaganych na podstawie art. 11 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach, jest obowiązana posiadać organ, do którego właściwości należy wybór operacji, które będą wspierane w ramach realizacji LSR oraz ustalenie kwoty wsparcia.

W przypadku LGD Powiatu Opatowskiego organem tym jest Rada LGD. Jest ona wybierana przez Walne Zebranie Członków. Jeżeli członkowie Rady wyrazili na to zgodę w formie dokumentowej, głosowanie poza posiedzeniami komisji lub rady może odbywać się z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej. Wewnętrzna organizacja pracy LGD oraz sposób wyboru i oceny operacji zgodny jest z zapisami Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności. Opisane poniżej, ogólne założenia dotyczące sposobu wyboru i oceny operacji znajdują odzwierciedlenie w następujących dokumentach:

- Procedura wyboru i oceny operacji w ramach LSR
- Regulamin organu decyzyjnego (Rady LGD).
- Kryteria wyboru operacji wraz z procedurą ustalania kryteriów
- Procedura wyboru i oceny grantobiorców
- Kryteria wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych, wraz z procedurą ustalania lub zmiany tych kryteriów.

Dokumenty te dostępne są stronie internetowej LGD. Członkowie Stowarzyszenia oraz mieszkańcy obszaru LSR mogą zgłaszać swoje uwagi i propozycje zmian w tych dokumentach za pomocą formularzy kontaktowych i fiszek z pomysłami (więcej informacji na ten temat w Rozdziale III). Wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji powinni zawsze zapoznawać się z zapisami LSR oraz aktualnymi procedurami i kryteriami wyboru operacji lub grantobiorców obowiązującymi dla naboru, w ramach którego składany będzie wniosek.

LSR realizowana jest na podstawie umowy ramowej zawartej pomiędzy LGD a Zarządem Województwa. Umowa ramowa określa między innymi zasady realizacji LSR, w tym zasady dokonywania wyboru operacji realizowanych przed podmioty inne niż LGD oraz zasady dokonywania wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych. Wymienione powyżej procedury i kryteria wyboru zostaną przez LGD przekazane do zatwierdzenia do Zarządu Województwa w terminie do 60 dni od zawarcia umowy ramowej.

Wsparcie na wdrażanie LSR udzielane jest podmiotom na realizację operacji wybranych przez LGD. Warunkiem otrzymania wsparcia jest złożenie wniosku zgodnego z regulaminem naboru wniosku o wsparcie. Wdrażanie LSR może także być realizowane poprzez projekty grantowe. W tego typu projektach LGD jest beneficjentem wsparcia, który następnie udziela wsparcia (przyznaje granty) innym podmiotom na realizację zadań w ramach projektu grantowego. Poniżej w pierwszej kolejności omówione zostaną wybrane elementy procesu wyboru operacji przez LGD. Następnie podane zostaną podstawowe informacje na temat realizacji projektów grantowych, w tym sposób ustalania procedur i kryteriów wyboru grantobiorców.

Nabory wniosków o wsparcie w ramach wdrażania LSR

LGD podaje do publicznej wiadomości na swojej stronie internetowej uzgodniony z zarządem województwa harmonogram naborów wniosków o wsparcie na kolejny rok. Harmonogram może zostać zaktualizowany w uzgodnieniu z zarządem województwa.

Wniosek o wsparcie na operacje realizowane przez podmioty inne niż LGD składa się w terminie wskazanym w ogłoszeniu o naborze wniosków o wsparcie. Ogłoszenie o naborze podawane jest do publicznej wiadomości. Ogłoszenie jest zamieszczane co najmniej na stronie internetowej LGD. Zawiera ono informacje m.in.

o podmiotach uprawnionych do ubiegania się o wsparcie, terminie i miejscu składania wniosków o wsparcie oraz miejscu publikacji regulaminu naboru.

LGD w uzgodnieniu z zarządem województwa przyjmuje regulamin naboru wniosków. Regulamin określa m.in. kryteria wyboru operacji. LGD dokonuje wyborów operacji, które są objęte wnioskami o wsparcie złożonymi zgodnie z wymogami opisanymi w ogłoszeniu o naborze wniosków o wsparcie. LGD może wezwać wnioskodawcę do złożenia wyjaśnień lub dokumentów niezbędnych do oceny wniosku o wsparcie.

LGD przekazuje wnioskodawcy informację o wyniku oceny spełnienia warunków udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR lub wyniku wyboru wniosków o wsparcie wraz z uzasadnieniem oceny i podaniem liczby punktów otrzymanych przez operację. LGD umieszcza na swojej stronie internetowej listę operacji spełniających warunki udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR oraz listę operacji wybranych. Ta druga lista zawiera informację o operacjach, które mieszczą się w limicie środków przeznaczonych na udzielenie wsparcia na wdrażanie LSR w ramach danego naboru wniosków. Wnioskodawcy przysługuje prawo wniesienia protestu od wyników oceny spełnienia warunków udzielania wsparcia, wyniku oceny spełnienia kryteriów wyboru operacji lub wyniku wyboru operacji. Protest może być wniesiony w ciągu 7 dni od dnia doręczenia informacji o wyniku oceny spełnienia warunków udzielenia wsparcia na wdrażanie LSR lub wyniku wyboru wniosków o wsparcie. Protest jest wnoszony za pośrednictwem LGD i rozpatrywany przez zarząd województwa. O wniesionym proteście LGD informuje niezwłocznie zarząd województwa w terminie 7 dni od dnia wniesienia protestu. LGD w terminie 14 dni od dnia otrzymania protestu weryfikuje wyniki dokonanej przez siebie oceny operacji. Weryfikacja ta może skutkować zmianą podjętego wcześniej rozstrzygnięcia lub skierowaniem do zarządu województwa protestu wraz ze swoim stanowiskiem o braku podstaw do zmiany podjętego rozstrzygnięcia. Zarząd województwa rozpatruje protest, weryfikując prawidłowość oceny operacji oraz przekazuje wnioskodawcy informację o wyniku rozpatrzenia jego protestu. W przypadku nieuwzględnienia protestu, negatywnego wyniku ponownej oceny operacji lub pozostawienia protestu bez rozpatrzenia wnioskodawca może w tym zakresie wnieść skargę do sądu administracyjnego

Po dokonaniu przez LGD wyboru operacji zarząd województwa dokonuje ostatecznej weryfikacji kwalifikowalności i udziela wsparcia na wdrażanie LSR lub odmawia jego udzielenia.

Kluczowe zadania organów LGD oraz biura LGD związane z wyborem i oceną operacji zostały wyszczególnione w poniższej tabeli:

Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Zamieszczenie na stronie LGD ogłoszenia o konkursie o udzielenia wsparcia na realizację LSR • Przyjmowanie wniosków o udzielenie wsparcia • Przekazywanie wnioskodawcom informacji w sprawie uzupełnień i/lub wyjaśnień wniosków • Przekazywanie wnioskodawcom informacji o wynikach oceny i wynikach wyboru wniosków • Przyjmowanie protestów składanych przez wnioskodawców • Informowanie Zarządu województwa oraz członków Rady LGD o wniesionym proteście • Informowanie wnioskodawców o uwzględnieniu protestu lub przekazywanie protestu Zarządowi województwa. • Zamieszczanie na stronie internetowej informacji o wynikach oceny wniosków oraz listy wybranych wniosków.
Zarząd LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Ustanawianie i zmienia procedur wyboru operacji • Ustanawianie i zmienia kryteriów wyboru operacji • Rozpatrywanie propozycji zmian procedur i/lub kryteriów wyboru operacji zgłaszanych przez członków LGD lub mieszkańców obszaru LSR • Wdrażanie rekomendacji dotyczących zmian procedur i/lub kryteriów wyboru formułowanych w czasie ewaluacji wewnętrznej.

Rada LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Ocena wniosków • Kontrola zachowania parytetów w składzie Rady podczas dokonywania wyboru wniosków • Wybór wniosków • Weryfikacja oceny wniosków pod wpływem wniesionych protestów lub sformułowanie stanowiska dotyczące braku podstaw do zmiany podjętego rozstrzygnięcia
----------	--

Tabela 29 Zadania organów LGD oraz biur LGD związane z wyborem i oceną operacji.

Realizacja projektów grantowych.

LGD może uzyskać wsparcie na realizację projektów grantowych. Projektem grantowym jest operacja w której LGD udziela grantów na realizację zadań służących osiągnięciu celu tej operacji przez grantobiorców. Grantobiorcą jest podmiot publiczny albo prywatny wybrany w drodze otwartego konkursu ogłoszonego przez LGD w ramach realizacji projektu grantowego. Grantem są środki finansowe programu, które LGD powierzyła grantobiorcy na podstawie umowy na realizację zadań służących osiągnięciu celu projektu grantowego. Minimalny zakres zapisów umowy dotyczącej powierzenie środków finansowych określone są w Ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności.

LGD odpowiedzialna jest za przygotowanie i przekazanie zarządowi województwa procedur wyboru i oceny grantobiorców uwzględniających kryteria wyboru grantobiorców w ramach projektów grantowych, wraz z procedurą ustalania lub zmiany tych kryteriów. Procedury wyboru są zatwierdzane przez zarząd województwa. Zadania organów i biur LGD w czasie realizacji projektów grantowych wykraczają poza zadania opisane w tabeli dotyczącej procedur udzielania wsparcia na realizację LSR. Z punktu widzenia grantobiorców istotną różnicą jest to, że środki na realizację grantu powierza im LGD, które jest odpowiedzialne za podpisanie umów oraz rozliczenie realizacji umów z grantobiorcami. Inna istotna różnica związana jest z tym, że działania podejmowane w ramach grantu muszą pozwalać na osiągnięcie celów projektu grantowego. Środki na realizację grantów mogą być zatem przyznane tylko na działania, które w pełni wpisują się w założenia projektu grantowego. Powinny one być zgodne z zapisami z LSR oraz wymogami określonymi w ogłoszeniu o naborze grantów.

Decyzja o wyborze projektów grantowych jako sposobu realizacji LSR poparta została wynikami diagnozy potrzeb obszaru. Głównym argumentem za ich uwzględnieniem w strategii jest dążenie do włączenia jak największej liczby lokalnych organizacji we wdrażanie LSR. Sprzyjać to będzie rozwijaniu partnerstwa na obszarze LSR. Projekty grantowe pozwolą również zwiększyć komplementarność przedsięwzięć w ramach poszczególnych celów. Ten sposób realizacji LSR pozwoli również na lepsze dopasowanie działań do potrzeb lokalnej społeczności, której przedstawiciele sami będą decydować o szczegółach inicjatyw podejmowanych w ramach grantu. Jest to szczególnie istotne w przypadku działań dotyczących osób w niekorzystnej sytuacji, ochrony lokalnych zasobów oraz innowacyjności.

Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru.

Kryteria wyboru operacji w ramach wdrażania LSR oraz kryteria wyboru grantobiorców ustanawia Zarząd LGD. W przypadku każdego naboru wniosków, kryteria te są elementem jego regulaminu, który jest uzgadniany z Zarządem Województwa. Kryteria muszą być sformułowane w taki sposób, by ukierunkowywały przyznawane wsparcie na zdiagnozowane potrzeby społeczności. Informacje na temat potrzeb oraz celów i przedsięwzięć LSR zostały w rozbudowanej formie opisane w Rozdziałach IV i VI. W poniższej tabeli zawarto skrót najistotniejszych informacji.

Cel LSR	Przedsięwzięcia	Zdiagnozowane potrzeby, które należy uwzględnić w kryteriach wyboru
Cel 1. Poprawa oferty turystycznej i okołoturystycznej obszaru LGD	P.1.1. Poznajemy dobre praktyki w zakresie rozwoju przedsiębiorczości w tym gospodarstw agroturystycznych i ekoturystyki	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie potrzeb osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia
	P.1.2. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie potrzeb osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia • realizacja operacji innowacyjnych • promocja kobiet
	P.1.3. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej	<ul style="list-style-type: none"> • realizacja operacji innowacyjnych
	P.1.4. Tworzenie i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie potrzeb osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia • promowanie operacji realizowanych w partnerstwie • realizacja operacji innowacyjnych • uwzględnienie aspektu ochrony lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych • realizacja operacji innowacyjnych
	P.1.5. Promocja obszaru partnerskich LGD poprzez organizację wystaw, pokazów produktów i usług lokalnych, publikację kulinarną i materiały reklamowe	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie potrzeb osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia • promowanie operacji realizowanych w partnerstwie • realizacja operacji innowacyjnych
Cel 2. Wzmocnienie potencjału obszaru LGD	P.2.1. Podejmowanie działalności gospodarczej	<ul style="list-style-type: none"> • promowanie operacji realizowanych w partnerstwie • promowanie tworzenia miejsc pracy dla osób młodych i/lub poszukujących zatrudnienia • realizacja operacji innowacyjnych
	P.2.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców - łączymy pokolenia, wymieniamy doświadczenia, przeciwdziałamy wykluczeniu	<ul style="list-style-type: none"> • realizacja operacji partnerskich z podmiotami spoza obszaru LSR • uwzględnienie potrzeb osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia

	społecznemu	
	P.2.3. Budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury spędzania czasu wolnego	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie potrzeb osób młodych, seniorów oraz osób poszukujących zatrudnienia • promowanie operacji realizowanych w partnerstwie

Tabela 30 Zagadnienia uwzględniane przy ustanawianiu i zmianie kryteriów wyboru.

Dodatkowe aspekty, które muszą zostać uwzględnione przy ustanawianiu lub zmianie kryteriów wyboru:

1. Kryteria wyboru grantobiorców w projekcie grantowym finansowanym z FERR (przedsięwzięcie 1.3.) muszą być zgodne z kryteriami ustanowionymi dla programu regionalnego w odniesieniu do danego typu projektu.
2. Cele i przedsięwzięcia w LSR zostały oparte na diagnozie potrzeb mieszkańców i opracowane w taki sposób by wspierały realizację inicjatywy „Nowy Europejski Bauhaus” zapoczątkowanej przez Komisję Europejską. LGD oświadcza, że kryteria wyboru będą formułowane w taki sposób, by promowane były projekty wpisujące się w NEB.
3. Zmiany kryteriów wyboru nie mogą prowadzić do utraty komplementarności przedsięwzięć opisanej w Rozdziale V.
4. Procesy ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru muszą być prowadzone w sposób transparentny.

Decyzje o zmianie kryteriów wyboru operacji lub kryteriów wyboru grantobiorców podejmuje Zarząd LGD. Zmiany mogą być dokonywane z inicjatywy Zarządu, na podstawie wniosków zgłoszonych przez członków LGD bądź mieszkańców obszaru lub na podstawie wyników ewaluacji wewnętrznej. Zarząd odpowiedzialny jest za monitorowanie obowiązujących kryteriów wyboru operacji pod kątem ich zgodności z obowiązującymi regulacjami oraz wytycznymi w zakresie wdrażania LSR.

Sposób uwzględnienia w kryteriach wyboru innowacyjności i partnerstwa na obszarze LSR.

Treści zawarte w tym podrozdziale są uzupełnieniem ogólnych wytycznych, które Zarząd LGD musi uwzględnić ustanawiając lub zmieniając kryteria wyboru. Wyjaśnienia te pomocne będą w czasie oceny operacji. Z tego względu wnioskodawcy przygotowujący propozycje operacji w ramach wdrażania LSR powinni zwrócić szczególną uwagę na kwestie innowacyjności oraz partnerstwa z innymi podmiotami.

W przypadku wielu przedsięwzięć uwzględnienie tych aspektów w przygotowywanych propozycjach operacji znacząco zwiększy szanse na uzyskanie wsparcia. Realizacja operacji innowacyjnych oraz uwzględniających partnerstwo przyczyni się do zwiększenia wartości dodanej podejścia LEADER (więcej informacji na ten temat w Rozdziale V).

Definicja innowacyjności.

Z przeprowadzonej diagnozy potrzeb wynika, że rozwiązanie problemów obszaru LGD oraz wykorzystanie jego szans rozwojowych wymaga stosowania innowacyjnych rozwiązań. Przez innowacyjność rozumie się zmianę mającą na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny). Zmiany generowane w ramach realizacji innowacyjnych operacji mogą cechować się zróżnicowanym poziomem oryginalności. W czasie naborów wniosków będą szczególnie promowane operacje, które prowadzić będą do wdrożenia autorskich, kreatywnych rozwiązań. Z tego względu kryteria wyboru muszą różnicować oceny operacji w zależności od stopnia oryginalności stosowanych rozwiązań zgodnie ze wskazówkami zawartymi w poniższej tabeli.

Stopień oryginalności rozwiązań	Uszczegółowienie kryterium
Kreatywne	Rozwiązania, które dotyczą nowych produktów, usług, procesów lub sposobów organizacji. Rozwiązania te muszą powstać w wyniku autorskiego pomysłu wnioskodawcy. Definicja innowacji odnosi się do nowych rozwiązań na obszarze LSR, ale w ograniczony sposób stosuje się do rozwiązań oryginalnych. Wymóg zastosowania autorskiego rozwiązania implikuje, że powinno być ono unikatowe nie tylko na obszarze LSR, ponieważ w innym przypadku oznaczałoby to zastosowanie innowacji imitującej.
Imitujące	Rozwiązania imitujące są wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub sposobach organizacji. W szczególności odnosi się to do rozwiązań, które są nowe na obszarze LSR, ale wcześniej były stosowane poza nim. Innowacyjność takich kopiowanych od podmiotów spoza obszaru LSR rozwiązań powinna polegać na tym, że zostaną one osadzone w lokalnym kontekście. Oznacza to ich implementacje na obszarze LSR, w której wykorzystane zostaną lokalne zasoby przyrodnicze, historyczne, kulturowe czy społeczne.
Pozorne	Innowacje pozorne to drobne zmiany, które nie mają znaczącego wpływu na tworzenie nowych produktów, usług, procesów lub sposobów organizacji.

Tabela 31 Ocena oryginalności rozwiązań w ramach kryterium innowacyjności.

Innowacyjność przedsięwzięć w ramach wdrażania LSR jest ich znaczącym aspektem zwiększającym wartość dodaną podejścia LEADER. Z tego punktu widzenia, niekorzystną byłaby sytuacja, w której praktyka stosowania kryterium innowacyjności doprowadziłaby do premiowania innowacji pozornych. Kryteria wyboru powinny jasno wskazywać, że obowiązek udowodnienia innowacyjności rozwiązania spoczywa na wnioskodawcy. Powinny być wskazane informacje, które należy zawrzeć we wniosku by możliwe było przyznanie punktów przypisanych do określonego poziomu innowacyjności.

Kryterium innowacyjności powinno w dużym stopniu różnicować oceny operacji i propozycji grantów. Należy przewidywać, że maksymalną liczbę punktów za zastosowanie rozwiązania kreatywnego będzie otrzymywać stosunkowo niewielka grupa wnioskodawców, którzy będą w stanie udowodnić nowatorskość swojego rozwiązania poprzez przedłożenie patentów, ekspertyz naukowych lub audytów proponowanego rozwiązania. Powszechniejszą praktyką będzie z pewnością stosowanie innowacji imitujących. W ich przypadku wnioskodawca musi jednak udowodnić wykorzystanie w czasie ich wdrażania na obszarze LSR lokalnych zasobów. Innymi słowy, oryginalność tych rozwiązań musi polegać na tym, że w odróżnieniu od swoich pierwowzorów wykorzystują zasoby charakterystyczne dla obszaru LSR i to decyduje o ich oryginalności.

Tworzenie propozycji innowacyjnych rozwiązań będzie dużym wyzwaniem dla wnioskodawców. LGD zaplanowała działania informacyjne, edukacyjne oraz animacyjne, które ułatwią przeprowadzenie tego procesu. Działania te zostały uwzględnione w planie komunikacji. W LSR zaplanowano także metody wdrażania innowacji, które zostały wpisane w strukturę celów i przedsięwzięć. Plan wdrażania innowacji został tym samym wpisany w strukturę matrycy logicznej LSR oraz powiązany z nią harmonogram realizacji strategii. Jest to rozwiązanie kompleksowe, które zwiększa komplementarność przedsięwzięć oraz powoduje, że powstające innowacje będą precyzyjnie odpowiadać na zdiagnozowane potrzeby społeczności.

Innowacyjne rozwiązania mogą być stosowane w operacjach dotyczących wszystkich zakresów tematycznych. Nie odnoszą się one jedynie do wprowadzania nowych produktów lub usług przez przedsiębiorców. Innowacyjność będzie szczególnie istotnym kryterium w czasie oceny następujących przedsięwzięć:

- P.1.2. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych
- P.1.3. Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej

- P.1.4. Tworzenie i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego
- P.1.5. Promocja obszaru partnerskich LGD poprzez organizację wystaw, pokazów produktów i usług lokalnych, publikację kulinarną i materiały reklamowe
- P.2.1. Podejmowanie działalności gospodarczej

Premiowanie współpracy z innymi podmiotami.

Ważnym celem LGD jest rozwój partnerstwa na obszarze swojego działania. W ramach LSR przewiduje się także działania, które mają ułatwić współpracę podmiotów z obszaru LGD z partnerami spoza niego. Wartość dodana takich operacji polega na ich potencjalne do generowania kapitału społecznego, czyli relacji społecznych, zdolności do współdziałania oraz zwiększania poziomu zaufania społecznego.

Podobnie, jak w przypadku innowacyjności budowanie partnerstw będzie inicjowane przez działania szkoleniowe, animacyjne i doradcze, które są uwzględnione w planie komunikacji. (więcej informacji na ten temat w Rozdziale III). Analogicznie, przewidziano także przedsięwzięcia, w ramach których partnerstwo będzie mogło się urzeczywistnić. Możliwe będzie realizowanie operacji w partnerstwie oraz projektów partnerskich. Operacje w partnerstwie to projekty realizowane wspólnie przez partnerów w obszarze LSR. Z kolei projekty partnerskie realizowane są przez co najmniej jeden podmiot z obszaru LGD Powiatu Opatowskiego wspólnie z podmiotem działającym na innym obszarze LSR znajdującym się w Polsce.

Opisy przedsięwzięć zawarte w Rozdziale VI precyzyjnie wskazują te z nich, które dopuszczają możliwość realizacji operacji w partnerstwie. Co do zasady operacje partnerskie będą mogły być przeprowadzane we wszystkich przedsięwzięciach uwzględniających konkurs jako sposób realizacji LSR. Ich przeprowadzanie wymaga wcześniejszego podpisania umowy partnerskiej, która określa zadania każdego z partnerów. Umowa partnerska jest załącznikiem do wniosku o przyznanie wsparcia. Wymagane jest w niej wskazanie partnera koordynującego, który będzie reprezentował pozostałych partnerów podczas wyboru operacji przez LGD oraz postępowania w sprawie przyznania pomocy prowadzonego przez Samorząd Województwa Świętokrzyskiego. Rekomenduje się też, żeby umowa partnerska zawierała ustalenia dotyczące wniesienia zabezpieczenia wspólnej realizacji przyszłej umowy o przyznanie pomocy. Należy zwrócić uwagę, że poziom dofinansowania dla poszczególnych beneficjentów może się różnić w zależności od ich typów (np. może być niższy dla podmiotów publicznych). Partnerzy z obszaru jednego LGD składają jeden, wspólny wniosek o przyznanie wsparcia na realizację operacji w partnerstwie.

Projekty partnerskie realizowane są przez partnerów z obszarów różnych LSR z Polski. W przypadku tego typu projektów konieczne jest również zawarcie umowy partnerskiej precyzującej zadania poszczególnych partnerów. Należy wyznaczyć partnera koordynującego cały projekt oraz partnerów koordynujących zadania związane z pozyskaniem wsparcia we wszystkich województwach, w których prowadzone będą postępowania w sprawie przyznania pomocy. Poziom dofinansowania dla poszczególnych beneficjentów może się różnić w zależności od ich typów (np. może być niższy dla podmiotów publicznych). Umowa partnerska jest załącznikiem do wniosku o przyznanie wsparcia. Partnerzy z obszarów różnych LSR składają osobne wnioski w naborach prowadzonych przez właściwe Lokalne Grupy Działania.

Współpraca z partnerami spoza obszaru LSR powinna przynieść następujące korzyści:

- Profesjonalizacja organizacji pozarządowych z obszaru LSR dzięki wzbogaceniu operacji partnerskich o działania związane z koordynacją prac różnych podmiotów, które nie występują w standardowych operacjach,
- Wymiana wiedzy z partnerami z innych obszarów Polski, która będzie zwiększać potencjał do tworzenia innowacji,
- Zwiększanie potencjału do wspólnego pozyskiwania środków na realizację kolejnych operacji z partnerami z innych obszarów LSR,
- Zwiększanie rozpoznawalności obszaru LSR,
- Propagowanie efektów operacji realizowanych w ramach wdrażania LSR.

Rozdział VIII. Plan działania

Proces wdrożeniowy LSR składać się będzie z naborów przeprowadzonych w dwóch okresach czasowych. W pierwszym okresie przypadającym do 30.06.2026 r. zaplanowano 4 nabory wniosków oraz realizację projektu własnego. W drugim okresie w latach 2026–2029 przewidziano 3 nabory wniosków. Plan działania został ustalony w sposób, który pozwoli najskuteczniej zrealizować zaplanowane dwa cele szczegółowe.

Cel C.1 „Poprawa oferty turystycznej i okołoturystycznej obszaru LGD” realizowany będzie w pierwszym okresie przez operację własną, która będzie doskonałą formą prezentacji, praktycznym zdobyciem wiedzy oraz możliwością przełożenia zaobserwowanych praktyk do podejmowania działań związanych z wykorzystaniem potencjału turystycznego do tworzenia i rozwoju gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych jako produktów lokalnych i turystycznych a co za tym idzie na budowanie dochodowej działalności gospodarczej oraz rozwój terenu LGD Powiatu Opatowskiego. W następnej kolejności będzie ogłoszony nabór wniosków na Przedsięwzięcie 1.2. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych. Równocześnie będzie przeprowadzony nabór wniosków ze środków EFRR związany z powstawaniem, przebudową lub modernizacją niekomercyjnej infrastruktury turystycznej. Dopełnieniem i zwieńczeniem wymienionych działań będą działania związane z tworzeniem i rozwojem form popularyzacji dziedzictwa lokalnego oraz wydarzenia marketingowe obejmujące m.in. udział w targach, promocję produktów i usług lokalnych, wydawnictwa promocyjne, co pozwoli na rozwiązanie problemu niezadowolającej oferty turystycznej obszaru, realizowane jako projekt grantowy i projekt partnerski. Pobudzą one rozwój obszaru LGD, zwiększą zaangażowanie mieszkańców oraz zachęcą potencjalnych turystów do spędzenia czasu w tych miejscach.

W celu C.2 „Wzmocnienie potencjału obszaru LGD” zaplanowano w pierwszym okresie operacje związane z budową, rozbudową lub modernizacją infrastruktury spędzania czasu wolnego oraz rozwojem przedsiębiorczości poprzez podejmowanie działalności gospodarczej. Ich realizacja ma wpłynąć na poprawę dostępności infrastruktury, likwidację barier architektonicznych oraz zwiększenie usług dla mieszkańców oraz utworzenie nowych miejsc pracy. W drugim okresie przeprowadzony będzie jeden nabór grantowy związany z aktywizacją i integracją mieszkańców z uwzględnieniem potrzeb grup w niekorzystnej sytuacji.

Plan działania należy uznać za racjonalny, gdyż zaplanowano go w sposób gwarantujący spełnienie celów i założeń zawartych w LSR. W początkowej fazie harmonogramu przedsięwzięto środki na budowanie i zwiększanie potencjału terenu poprzez poprawę infrastruktury turystycznej, okołoturystycznej, spędzania czasu wolnego oraz dostępności usług a co za tym idzie zwiększenie się liczby nowych miejsc pracy. Następnie zaplanowano promocję obszaru i wzmocnianie kapitału społecznego. Kolejne lata to zwiększony marketing obszaru, integracja i aktywizacja mieszkańców terenu LGD. Kompleksowe podejście do rozwoju lokalnego, wykorzystujące zasoby obszaru i potencjał mieszkańców pozwoli na spełnienie założonych wskaźników, a co za tym idzie – zniwelowanie problemów zgłaszanych przez lokalną społeczność.

Harmonogram realizacji celów – osiągnięcia wskaźników, zobrazowany został w Planie działania dla każdego celu.

Rozdział IX. Plan finansowy.

Cele Strategii realizowane będą z funduszy PS WPR i EFRR.

Liczba ludności na obszarze LGD wynosi 34 181 osób na dzień 31 grudnia 2020 r. Budżet LSR opracowany został na bazie maksymalnej możliwej do uzyskania kwoty pomocy, co pozwala zaplanować środki w wysokości **1 250 000 euro** na wdrażanie LSR oraz **312 500 euro** na zarządzanie LSR w ramach PS WPR oraz **141 086,00 euro** w ramach EFRR. Łączny budżet LSR to **1 703 586,00 euro**.

W budżecie LGD Powiatu Opatowskiego środki przeznaczone na realizację celu szczegółowego 1. to kwota **775 886,00 euro.**, natomiast na realizację celu szczegółowego 2. **615 200,00 euro**. Znaczną część budżetu komponentu PS WPR – **34,08 %** czyli **426 000,00 euro** planuje się przeznaczyć na operacje związane z tworzeniem gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych. W ramach tej kwoty planowane jest wsparcie 12 gospodarstw w kwocie do **150 000,00 zł**. Kwota **141 086,00 euro** z komponentu EFRR będzie przeznaczona na infrastrukturę turystyczną. Powyższe rozdysponowanie środków wynika ze zdiagnozowania na obszarze LGD problemu, jakim jest brak zadawalającej oferty dla mieszkańców i turystów. Na realizację przedsięwzięcia mającego na celu przygotowanie rolników do realizacji działań związanych z rozwijaniem działalności pozarolniczej przeznaczono kwotę w wysokości **40 000,00 euro** (3,2% komponentu PS WPR). Kwota w wysokości **226 000,00 euro** zostanie przeznaczona na realizację przedsięwzięcia związanego z podejmowaniem działalności gospodarczej. W ramach konkursu ogłoszonego w tym zakresie wsparcie otrzyma co najmniej 6 beneficjentów.

W budżecie LGD Powiatu Opatowskiego środki przeznaczone na działania infrastrukturalne to **231 200,00 euro**. (ponad 18% komponentu PS WPR). Zaplanowany w tym zakresie budżet wspierał będzie budowę, rozbudowę lub modernizację infrastruktury spędzania czasu wolnego.

W celu aktywizacji mieszkańców oraz organizacji pozarządowych zaplanowano ponad **25%** budżetu **PS WPR–314 300 euro** na projekty grantowe. W celu ułatwienia wdrażania LSR, poziom dofinansowania dla operacji w ramach projektów grantowych będzie wynosił 100 %. Dodatkowo w kryteriach wyboru operacji zakłada się premiowanie operacji, w ramach których beneficjenci gwarantują udział partnerów.

Na realizację projektu partnerskiego zaplanowano środki w wysokości **12 500,00 euro**.

Dokładny podział środków przedstawia Tabela Planowana wysokość środków na wdrażanie LSR i zarządzanie LSR oraz Plan finansowy.

Kryteria oceny (rozdział VII), Plan działania (rozdział VIII) oraz Plan finansowy(rozdział IX) zaplanowane zostały tak, aby w możliwie jak największym stopniu przyczyniały się do niwelowania zdiagnozowanych problemów obszaru i jego mieszkańców.

W pierwszym okresie realizacji LSR (do 31.12.2025) zaplanowano zakontraktowanie środków na wdrażanie LSR z komponentu PS WPR oraz EFRR w wysokości **181 086,00 euro** (13,02 % łącznego budżetu na wdrażanie LSR). Do 30.06.2026 zakontraktowanie środków będzie na poziomie **52,23%**, w tym **46,84%** w odniesieniu do komponentu PS WPR.

Łącznie budżet na Wdrażanie LSR (z PS WPR i FEŚ) wynosi **1 391 086,00 euro**.

Rozdział X. Monitoring i ewaluacja.

Funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania Powiatu Opatowskiego i wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju będzie monitorowane i poddawane ewaluacji. Monitoring w tym kontekście jest procesem, który polega na systematycznym kontrolowaniu postępów w realizowaniu LSR i samego funkcjonowania LGD. Ewaluacja natomiast to ocena jakości podejmowanych działań, w tym ich skuteczności, efektywności, trafności, użyteczności i trwałości.

Podstawowym celem monitoringu i ewaluacji jest w ten sposób podnoszenie jakości i efektywności prowadzonych przez LGD działań. Polegać to będzie w dużej mierze na analizowaniu przyczyn rozbieżności między zaplanowanymi a rzeczywistymi efektami działań i w rezultacie nanoszenie poprawek i zmian. Monitoring i połączony z nim system ewaluacji pozwolą wyeliminować problem dezaktualizacji celów i założeń Lokalnej Strategii Rozwoju, które mogą się pojawić wskutek m.in. zmian prawodawstwa czy też innych okoliczności mogących mieć wpływ na podejmowanie przez beneficjentów działań w ramach LSR.

Same procedury monitoring i ewaluacji oparto na doświadczeniach zebranych w trakcie realizowania poprzednich Lokalnych Strategii Rozwoju. Za podstawę uznano transparentność, co związane jest z udostępnianiem informacji na temat postępów wdrażania LSR wszystkim zainteresowanym. Istotnym aspektem jest także włączanie zróżnicowanych aktorów w ocenę funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania. Kluczowa jest więc też dwustronność, czyli przekazywanie komunikatów do lokalnej społeczności i pozyskiwanie informacji zwrotnych. Bazą do działania jest w tym przypadku plan komunikacji.

Bardzo ważnymi elementami opracowanego systemu monitoringu i ewaluacji są wskaźniki produktu, które przypisano do przedsięwzięć oraz wskaźniki rezultatu, które przypisano do celów strategii. Zestaw wskaźników (szeroko omówiony w rozdziale 6) opracowano wraz z przedstawicielami lokalnej społeczności (o czym była mowa w rozdziale 3). Warto podkreślić, że w przypadku wskaźników rezultatu podstawą było dążenie do tego, by zastosowane miary były jak najbardziej zgodne z tymi, które zostały określone w ramach PS WPR. Dzięki temu możliwe jest mierzenie postępów w realizacji LSR, ale także wartością dodaną jest w tym przypadku spójność z dokumentami strategicznymi wyższego rzędu.

Opis procesu monitorowania realizacji LSR.

Dane niezbędne do monitorowania działalności LGD będą pochodziły z kilku źródeł. Będą to między innymi informacje pozyskane z badań ankietowych, raportów z warsztatów refleksyjnych, ale też wykorzystywany będzie formularz kontaktowy umieszczony na stronie internetowej. Poniższa tabela przedstawia elementy podlegające monitorowaniu i sposób pozyskiwania danych niezbędnych do jego przeprowadzenia.

Elementy podlegające monitorowaniu	Źródła danych
Poszukiwanie nowych sposobów działania	Nabór fiszek z pomysłami na działania (IV kwartał każdego roku realizacji LSR)
Zgłaszane propozycje zmian w LSR oraz usprawnień w funkcjonowaniu LGD	Formularz kontaktowy na stronie internetowej
Wskaźniki planu komunikacji	Statystyki stron internetowych, dokumentacja fotograficzna, zestawienia wyników badań ankietowych, ewidencja doradztwa w biurze LGD, raporty z warsztatów refleksyjnych
Wskaźniki produktu i rezultatu	Ankiety monitorujące wypełniane przez beneficjentów, informacje przekazywane przez Urząd Marszałkowski, dane własne LGD

Zgodność realizacji działań i naborów z przyjętym harmonogramem	Dane własne LGD
Postęp finansowy w realizacji LSR	Ankiety monitorujące wypełniane przez beneficjentów, informacje przekazywane przez Urząd Marszałkowski, dane własne LGD
Badanie ankietowe mieszkańców	Zestawienie wyników badania ankietowego (przygotowane co dwa lata w I kwartale najpóźniej 4 dni przed terminem warsztatu refleksyjnego, pierwsze w 2025 roku).
Efektywność doradztwa	Zestawienie wyników badania ankietowego (przygotowane co roku w I kwartale każdego roku realizacji LSR, najpóźniej 4 dni przed terminem warsztatu refleksyjnego), ewidencja doradztwa w biurze LGD

Tabela 32 Monitoring wdrażania LSR.

Zakres monitorowanych zjawisk jest także bardzo szeroki. Ma to związek z rozbudowanym systemem wskaźników, który mierzy precyzyjnie postęp rzeczowy realizacji LSR. Inną przyczyną są ambitne cele planu komunikacyjnego, wśród których wymienić trzeba:

1. wzmocnianie wewnętrznego partnerstwa,
2. wzmocnienie partnerstwa na obszarze LSR i animowanie społeczności do partnerstwa z innymi podmiotami,
3. animowanie społeczności do wdrażania innowacji,
4. aktywizację ludzi młodych,
5. informowanie społeczności o możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań,
6. wzmocnianie efektów realizacji LSR.

Każdy z wymienionych celów posiada przypisane konkretne działania i wskaźniki. Monitorowanie realizowania planu komunikacji daje możliwość zebrania informacji dotyczących sposobu zarządzania procesem wdrażania i wprowadzania w razie potrzeby korekt. Dane pozyskane w ramach monitoringu będą podstawą do przeprowadzenia badania ewaluacyjnego.

Opis elementów podlegających ewaluacji oraz określenie czasu w jakim zostanie przeprowadzona ewaluacja.

Ewaluacja jest niezbędna do właściwej realizacji LSR i prawidłowego funkcjonowania LGD Powiatu Opatowskiego. Badania ewaluacyjne LGD Powiatu Opatowskiego będą miały charakter wewnętrzny i zewnętrzny.

Ewaluacja wewnętrzna działań realizowanych przez LGD Powiatu Opatowskiego prowadzona będzie w formie warsztatów refleksyjnych. Zaplanowano go na początek każdego roku kalendarzowego (w pierwszym roku realizacji LSR w terminie późniejszym). Głównym celem będzie analiza procesu wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju, a uczestnicy będą mogli uzyskać informacje na temat działalności LGD i postępów we wdrażaniu LSR. Dokonana zostanie w ten sposób ocena efektów i zmian, jakie zachodzą na obszarze LGD. Bazą do dyskusji będą przygotowane i udostępnione wcześniej dane z monitoringu (powinny być one przekazane co najmniej trzy dni przed spotkaniem osobom zgłaszającym chęć udziału). W realizacji warsztatów refleksyjnych uwzględnione zostaną zasady inkluzywności i transparentności. Oznacza to, iż uczestnikami mogą być wszyscy zainteresowani, a informacja o miejscu i terminie warsztatu refleksyjnego zostanie podana do publicznej

wiadomości. Ewaluacji wewnętrznej podlegać będzie wiele elementów. Ich opis zaprezentowano w poniższej tabeli.

Opis elementów podlegających ewaluacji wewnętrznej	
Postępy w realizacji LSR	<ul style="list-style-type: none"> • Rzeczowa realizacja LSR • Finansowa realizacji LSR • Realizacja planu działania
Jakość składanych w naborach propozycji operacji	<ul style="list-style-type: none"> • Jakość wniosków w poszczególnych zakresach tematycznych LSR • Wpływ jakości wniosków na osiąganie celów LSR • Działania zapewniające właściwą jakość wniosków
Kryteria wyboru operacji	<ul style="list-style-type: none"> • Praktyka stosowania kryteriów wyboru przez organ decyzyjny • Jednoznaczność i obiektywność kryteriów • Wątpliwości odnośnie do kryteriów zgłaszane przez wnioskodawców
Zgodność zakresu realizacji operacji z faktycznymi potrzebami mieszkańców obszaru	<ul style="list-style-type: none"> • Zmiany w sytuacji społeczno-gospodarczej, które mogą mieć wpływ na dezaktualizację LSR • Zróżnicowanie potrzeb pomiędzy gminami • Efekty realizowanych projektów
Trafność stosowanych wskaźników realizacji LSR i planu komunikacji oraz rzetelność danych zbieranych w ramach monitoringu	<ul style="list-style-type: none"> • Sposób pomiaru wartości wskaźników • Stosowane źródła danych • Jakość pozyskiwanych danych
Procedury naboru wniosków	<ul style="list-style-type: none"> • Praktyka stosowania procedur wyboru • Uwagi odnośnie do procedur zgłaszane przez beneficjentów
Działalność biura LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Działania animacyjne • Doradztwo dla wnioskodawców i beneficjentów • Realizacja planu komunikacji
Zgłaszane przez członków Stowarzyszenia oraz innych mieszkańców obszaru	<ul style="list-style-type: none"> • Propozycje nowych kierunków działań

propozycje zmian w działalności LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Funkcjonowanie organów LGD
-------------------------------------	--

Tabela 33 Ewaluacja wewnętrzna wdrażania LSR

Charakter ewaluacji wewnętrznej sprawia, iż w spotkaniach muszą wziąć udział pracownicy biura LGD, członkowie Rady i Zarządu LGD oraz mieszkańcy obszaru. Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego będą czynić starania, by w warsztatach wzięli też udział przedstawiciele sektorów publicznego, gospodarczego i społecznego. Zaproszeni zostaną również beneficjenci, przedstawiciele samorządu województwa i innych Lokalnych Grup Działania.

Efektom warsztatów refleksyjnych będzie raport udostępniany członkom LGD i wszystkim osobom zainteresowanym. Zawierać on będzie szczegółowe rekomendacje dotyczące ewentualnych zmian w funkcjonowaniu Lokalnej Grupy Działania, zarządzania realizacją Lokalnej Strategii Rozwoju i nowych kierunków działań. Za przeprowadzanie warsztatów refleksyjnych odpowiedzialny będzie Zarząd LGD, który ma możliwość zlecenia koniecznych działań pracownikom LGD. Samo prowadzenie warsztatów refleksyjnych i przygotowywanie raportu może natomiast zostać powierzone zewnętrznym podmiotom. Ewaluacja zewnętrzna, będąca kompleksową oceną procesu wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju, zostanie przeprowadzona jednokrotnie. Planowany termin to rok 2028. Przeprowadzenie ewaluacji zostanie powierzone wyspecjalizowanym podmiotom zewnętrznym (niezależnym ekspertom). Decyzję w tym względzie podejmie Zarząd LGD na podstawie ofert przedstawionych przez potencjalnych wykonawców. Niezbędne będzie spełnienie dwóch podstawowych wymagań. Po pierwsze, wykonawca musi przedstawić udokumentowane doświadczenie w realizowaniu minimum dwóch badań ewaluacyjnych programów współfinansowanych z środków publicznych (jedno powinno dotyczyć rozwoju obszaru wiejskich). Minimalna wartość każdego z dwóch badań potencjalnego wykonawcy powinna stanowić co najmniej wartość $\frac{3}{4}$ kwoty, którą LGD zamierza przeznaczyć na realizację przedmiotowego badania. Po drugie, musi dysponować zespołem składającym się z co najmniej trzech ekspertów, w tym kierownika badania (posiadającego doświadczenie w koordynowaniu badań ewaluacyjnych), eksperta posiadającego doświadczenie w realizowaniu badań jakościowych i ilościowych oraz eksperta posiadającego doświadczenie w realizowaniu badań o charakterze społeczno-gospodarczym.

Ewaluacji zewnętrznej podlega wiele elementów. Ich opis zaprezentowano w poniższej tabeli.

Opis elementów podlegających ewaluacji zewnętrznej	
Realizacja celów LSR	<ul style="list-style-type: none"> • Stopień osiągnięcia wskaźników produktu i rezultatu
Wpływ procesu realizacji LSR na kapitał społeczny	<ul style="list-style-type: none"> • Zaangażowanie mieszkańców w sprawy lokalne • Zaufanie w lokalnej społeczności • Potencjał do współpracy, usieciowienie organizacji z obszaru LGD
Rozwój przedsiębiorczości	<ul style="list-style-type: none"> • Wpływ realizacji LSR na rozwój przedsiębiorczości • Sytuacja w branżach szczególnie istotnych z perspektywy celów LSR • Udział przedsiębiorców w działaniach na rzecz rozwoju obszaru LGD
Turystyka	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalny potencjał w zakresie turystyki • Jakość oferty kierowanej do turystów • Obserwowane zmiany w nasileniu ruchu turystycznego • Wpływ turystyki na lokalną gospodarkę i jakość życia mieszkańców
Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze	<ul style="list-style-type: none"> • Działania na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego • Ocena zrównoważenia sposobu zarządzania dziedzictwem

Wsparcie dla grup w niekorzystnej sytuacji	<ul style="list-style-type: none"> • Trafność przyjętej definicji grup osób w niekorzystnej sytuacji • Wpływ realizacji LSR na poziom wykluczenia społecznego na obszarze LGD • Jakość wsparcia kierowanego do grup w niekorzystnej sytuacji • Włączenie osób w niekorzystnej sytuacji w proces realizacji LSR
Innowacyjność	<ul style="list-style-type: none"> • Trafność przyjętej definicji innowacyjności na obszarze LGD • Jakość wsparcia udzielonego podmiotom realizującym innowacyjne operacje • Ocena rzeczywistego poziomu innowacyjności zrealizowanych operacji
Stan wewnętrznego partnerstwa	<ul style="list-style-type: none"> • Inkluzywność Stowarzyszenia • Reprezentatywność organów LGD • Aktywność członków Stowarzyszenia.
Ocena funkcjonowania LGD	<ul style="list-style-type: none"> • Sposób zarządzania procesem realizacji LSR • Realizacja planu komunikacji • Skuteczność i efektywność działań aktywizacyjnych
Ocena procesu wdrażania	<ul style="list-style-type: none"> • Komplementarność realizowanych operacji • Stosowanie procedur naboru wniosków • Kryteria wyboru operacji • Efektywność doradztwa w biurze LGD
Wartość dodana podejścia LEADER	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca LGD z innymi organizacjami na obszarze • Aktywizacja lokalnej społeczności • Rozwój partnerstwa • Pozyskiwanie dodatkowych środków na realizację celów LSR • Powstawanie nowych organizacji pozarządowych i profesjonalizacja istniejących • Działania w partnerstwie podejmowane przez podmioty z obszaru LGD

Tabela 34 Ewaluacja zewnętrzna wdrażania LSR.

Sposób wykorzystania wyników ewaluacji i analizy danych monitoringowych.

Wyniki monitoringu i ewaluacji funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania Powiatu Opatowskiego będą miały niewątpliwie wpływ na działalność LGD i sam proces wdrażania LSR. Zgromadzone dane będą wykorzystywane przez organy Stowarzyszenia do podejmowania bieżących decyzji i optymalizacji realizowanych procesów. Monitoring i ewaluacja będą miały także pozytywny wpływ na rozwój partnerstwa na obszarze LGD.

Organem odpowiedzialnym za nadzorowanie monitoringu jest Zarząd Stowarzyszenia. Wszystkie dane dotyczące poszczególnych elementów podlegających monitoringowi będą gromadzone i aktualizowane na bieżąco (ich aktualność także będzie kontrolowana przez Zarząd LGD). Dane z monitoringu będą wykorzystywane w sprawozdaniach, których wykonywanie jest obowiązkiem Lokalnej Grupy Działania, a następnie poddawane szczegółowej analizie i ocenie w trakcie corocznych warsztatów refleksyjnych.

Rezultatem ewaluacji wewnętrznej i zewnętrznej będzie natomiast opracowanie raportu. Istotnym jego elementem będą rekomendacje, a za ich wdrożenie odpowiadać będzie Zarząd LGD. Same rekomendacje powinny ściśle odnosić się do pomysłów dotyczących kierunków prowadzonej działalności i usprawnień zgłaszanych przez mieszkańców obszaru. Sugestie te będą zbierane w ramach realizowania planu komunikacji i wykorzystywane w trakcie prowadzenia monitoringu i ewaluacji.

Wykaz wykorzystanej literatury.

1. Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.
2. Europejski Zielony Ład, Komisja Europejska, Bruksela, 2019 r.
3. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030: Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony, Warszawa 2019.
4. Poradnik dla lokalnych grup działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014- 2020, Materiał zredagowany w Departamencie Rozwoju Obszarów Wiejskich Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na podstawie wyników prac Zespołu Roboczego ds. Opracowania Zakresu Lokalnych Strategii Rozwoju przy Grupie tematycznej ds. Podejścia Leader, Warszawa 2015 Wydanie III uzupełnione i zaktualizowane.
5. Program Regionalny Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027 Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, Kielce 2021.
6. Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2030+.
7. Strategia Rozwoju Powiatu Opatowskiego na lata 2021-2030.
8. Strategii terytorialnej partnerstwa Ziemia Opatowska.
9. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Opatów do roku 2030.
10. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta i Gminy Ożarów do 2020 roku.
11. Strategia Rozwoju Gminy Sadowie na lata 2015-2022.
13. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Tarłów na lata 2016-2023.
13. Strategia Rozwoju Gminy Wojciechowice na lata 2023-2030.
14. Raport z ewaluacji zewnętrznej Lokalnej Strategii Rozwoju Kierowanego przez Społeczność za lata 2016-2022 LGD Powiatu Opatowskiego.

Załączniki do LSR.

Formularz 1. Cele i przedsięwzięcia.

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach celu 1 Poprawa oferty turystycznej i okolicy turystycznej obszaru LGD	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
40 000,00	1.1. Poznajemy dobre praktyki w zakresie rozwoju przedsiębiorczości w tym gospodarstw agroturystycznych i ekoturystyki	- mieszkańcy obszaru LGD - przedsiębiorcy - osoby w niekorzystnej sytuacji	konkurs z udziałem operacji własnej
426 000,00	1.2. Tworzenie gospodarstw agroturystycznych oraz zagród edukacyjnych	- mieszkańcy obszaru LGD - turyści - odbiorycy usług - osoby w niekorzystnej sytuacji	konkurs
141 086,00	1.3 Tworzenie i rozwój ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej	- mieszkańcy obszaru LGD - turyści	projekt grantowy
156 300,00	1.4 Tworzenie i rozwój form popularyzacji dziedzictwa lokalnego	- mieszkańcy obszaru LGD - seniorzy - dzieci, młodzież - stowarzyszenia i grupy nieformalne - osoby w niekorzystnej sytuacji	projekt grantowy
12 500,00	1.5 Promocja obszaru partnerskich LGD poprzez organizację wystaw, pokazów produktów i usług lokalnych, publikację kulinarną i materiały reklamowe	- turyści - mieszkańcy obszaru LGD - stowarzyszenia i grupy nieformalne - osoby w niekorzystnej sytuacji	konkurs na realizację projektu partnerskiego

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach celu 2 Wzmocnienie potencjału obszaru LGD	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
226 000,00	2.1 Podejmowanie działalności gospodarczej	<ul style="list-style-type: none"> - mieszkańcy obszaru LGD - odbiorcy produktów i usług - osoby w niekorzystnej sytuacji 	konkurs
158 000,00	2.2. Aktywizacja i integracja mieszkańców - łączymy pokolenia, wymieniamy doświadczenia, przeciwdziałamy wykluczeniu społecznemu	<ul style="list-style-type: none"> - mieszkańcy obszaru LGD - seniorzy - dzieci, młodzież - stowarzyszenia i grupy nieformalne - osoby w niekorzystnej sytuacji 	projekt grantowy
231 200,00	2.3. Budowa, rozbudowa lub modernizacja infrastruktury spędzania czasu wolnego	<ul style="list-style-type: none"> - mieszkańcy obszaru LGD - seniorzy - dzieci, młodzież - samorządy lokalne - przedsiębiorcy - stowarzyszenia i grupy nieformalne - osoby w niekorzystnej sytuacji 	konkurs

Tabela 35 Cele i przedsięwzięcia LSR.

Formularz 2. Plan działania.

CEL	lata	Do 31.12.2024		Do 31.12.2025		Do 31.12.2026		Do 31.12.2027		Do 31.12.2028		Do 31.12.2029		PROGRAM
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	
C.1	Poprawa oferty turystycznej i okolicy turystycznej obszaru LGD													
Przedsięwzięcie P.1.1	Liczba wydarzeń	0	0	2 wydarzenia	100%	2 wydarzenia	100%	2 wydarzenia	100%	2 wydarzenia	100%	2 wydarzenia	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.2	Liczba wspartych gospodarstw	0	0	0	0	12 gospodarstw	100%	12 gospodarstw	100%	12 gospodarstw	100%	12 gospodarstw	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.3	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.	0	0	1 strategia	100%	1 strategia	100%	1 strategia	100%	1 strategia	100%	1 strategia	100%	FEW
	RC0077 Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	0	0	5	5	5 obiektów	100%	5 obiektów	100%	5 obiektów	100%	5 obiektów	100%	

Przedsięwzięcie P.1.4	Liczba wydarzeń	0	0	0	0	0	0	30 wydarzeń	100%	30 wydarzeń	100%	30 wydarzeń	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.5	Liczba działań promocyjnych	0	0	0	0	0	0	2 działania	100%	2 działania	100%	2 działania	100%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1	R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób	0		70 osób		70 osób		70 osób		70 osób		70 osób		PS WPR

Wskaźnik rezultatu W.1.2.	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. Jednostka miary: liczba utworzonych miejsc pracy	0		0		12 miejsc pracy		12 miejsc pracy		12 miejsc pracy		12 miejsc pracy		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.3.	RCR77 Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	0		2000 osób		2000 osób		2000 osób		2000 osób		2000 osób		FEW
Wskaźnik rezultatu W.1.4.	R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania	0		0		0		4000 osób		4000 osób		4000 osób		PS WPR

	zasobami. Jednostka miary: liczba osób.													
Wskaźnik rezultatu W.1.5.	R.1 Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego (EPI) wspieranych w ramach WPR, by zwiększyć zrównoważoną efektywność gospodarczą, społeczną, środowiskową, klimatyczną i w zakresie gospodarowania zasobami. Jednostka miary: liczba osób.	0		0		0		500 osób		500 osób		500 osób		PS WPR

Tabela 36 Plan działania - cel. 1.

CEL	lata	Do 31.12.2024		Do 31.12.2025		Do 31.12.2026		Do 31.12.2027		Do 31.12.2028		Do 31.12.2029		PROGRAM
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	
C.2	Wzmocnienie potencjału obszaru LGD													
Przedsięwzięcie P.2.1	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	0	0	0	0	6 operacji	100%	6 operacji	100%	6 operacji	100%	6 operacji	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.2	Liczba wydarzeń	0	0	0	0	0	0	30 wydarzeń	100%	30 wydarzeń	100%	30 wydarzeń	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.3	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury spędzania czasu wolnego	0	0	0	0	5 obiektów	100%	5 obiektów	100%	5 obiektów	100%	5 obiektów	100%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.1	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR. Jednostka miary: Liczba utworzonych miejsc pracy.	0		0		6 miejsc pracy		6 miejsc pracy		6 miejsc pracy		6 miejsc pracy		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.2	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi	0		0		0		3000 osób		3000 osób		3000 osób		PS WPR

	projektami włączenia społecznego. Jednostka miary: liczba osób.													
Wskaźnik rezultatu W.2.3	R.41 Łączenie obszarów wiejskich w Europie odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. Jednostka miary: liczba osób.	0		0		500 osób		500 osób		500 osób		500 osób		PS WPR

Tabela 37 Plan działania - cel 2.

Formularz 3. Budżet LSR.

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1. lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1 250 000	141 086	0	1 391 086
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	312 500	0	0	312 500
Razem	1 562 500	141 086	0	1 703 586
<p>*Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.</p> <p>** W wierszu odpowiadającym danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.</p>				

Tabela 38 Planowana wysokość środków na wdrażanie LSR i zarządzanie LSR.

Formularz 4. Plan wykorzystania budżetu LSR.

Fundusz	Środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	2024-12-31		2025-12-31		2026-06-30		2026-12-31		2027-12-31		2028-12-31		2029-12-31	
	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFRR			40 000,00	3,2	585 500,00	46,84	923 200,00	73,86	1 250 000,00	100	1 250 000,00	100	1 250 000,00	100
EFSD														
EFRR			141 086,00	100			141 086,00	100	141 086,00	100	141 086,00	100	141 086,00	100
RAZEM			181 086,00	13,02	726 586,00	52,23	1 064 286,00	76,51	1 391 086,00	100	1 391 086,00	100	1 391 086,00	100

Tabela 39 Plan finansowy.